MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA ÜHEKSAKÜMNE NELJAS NUMBER : MÄRTS 2020

HIND 2€

9 772346 662013

#94 : AFEKT

JUHTKIRI

MA TUNNEN, JÄRELIKULT TEAN

Foto: Ken Mürk

Mul oli hiljuti ühe sõbraga arutelu tunnete ja mõtete seotusest ning maailma tõesena tajumisest, mille käigus nentisime, et maailmavaatelistes vastasseisudes ja debattides tuuakse sageli esile oma ratsionaalsust ning sestap justkui vääramatut teadmist sellest, mis on tõde, samal ajal kui tundelisus on miski, mida heidetakse ette mõistmatule vastasele ning millega antakse mõista, et teine on kitsarinnaline, aga ka kontrollimatu. Aga tunded mängivad siiski iga inimese maailmapildi kujunemisel olulist rolli. Määravaks saab, mis emotsioonid teda selles elus tegutsedes varem – enamasti juba lapsepõlves – vallanud on. Kas ta on kogenud, et maailm on turvaline, mõistlik, võimalusi täis või, vastupidi, ohtlik, ettearvamatu ja lootusetu – ning kõik tema reageeringud, käitumismustrid ja mõttekonstruktsioonid võrsuvad sellelt pinnalt. Nii koonduvadki sarnase elukogemusega inimesed ühistesse maailmavaatelistesse kogukondadesse, ent ohtlik on see, kui oma sellist paigutumist ühte või teise gruppi hakatakse pidama ainuõigeks elamis- ja mõtlemisviisiks. Kui seda hakatakse pidama tõepäraseks ainuüksi põhjusel, et see tundub isikliku kogemuse pinnalt õige.

Sotsiaalmeedia algoritmide rägastikes seigeldes ei anna me endale kuigi tihti aru, et meid kõnetavad sõnumid, mis sobivad meile, ehk me tahame saada kinnitust sellele, mida me juba teame – või, lubage, ma parandan, mida me juba tunneme. Kui me tunneme, et meiega ei arvestata ja meist ei hoolita, ei kõneta meid presidendi või peaministri jutt sellest, et Eesti majandusel läheb paremini kui kunagi varem, lihtsalt kõigini see ei jõua, vaid me oleme altid protestisõnumitele, mille tonaalsuse valime omakorda sageli sõltuvalt oma haritusest ja maitse-eelistustest. Ühtedele on vaja lihtsaid – kui mitte öelda, et lausa labaseid – loosungeid ja kujundeid, teised eelistavad peenelt rafineeritud mõttelõngu veeretada ja väljendada oma frustratsiooni küüniliste remarkidega, aga seda, et mõlema algimpulss on sama inimlik ilma- või kõrvalejäetuse tunne, on pooltel sageli keeruline tunnistada ning seega ka raske omavahel ühisosa leida ja koos lahendusi otsida. Teistpidi ei mõista eelmisi need, kelle jaoks turvatunne on alati olemas olnud, nad peavad seda millekski, mis on iseenesest antud, ja kes on selle kaotanud, on selles ise süüdi. Nemad loomulikult kaitsevad *status quo*'t ja põlgavad kõiki, kes olemasolevaga rahul ei ole, sest see hakkab kõigutama nende positsiooni ning sellest võrsuvad hirm ja ebakindlus, mille ähvardav ja pead segi ajav mõju väljendub tihti argumentatsioonis, et olemasolev on ainus ja parim võimalik lahendus. Ikka apelleeritakse oma mõistuspärasusele ja süüdistatakse teisi emotsionaalses üleskõetuses. Ja nii tulistatakse igalt rindelt vastastikku krehvtiseid repliike, postitusi, säutse ja kommentaare. Olemata suutelised süüvima vastaspoole seisukohtade tagamaadesse, kutsutakse vastase elimineerimiseks üles haarama tõrvikuid ja veekahureid.

Kui tulla tagasi selle juurde, et tunded mõjutavad inimese mõtteid ja tegusid rohkem, kui seda endale võib-olla tunnistada tahetakse, aitaks nii individuaalset kui ka ühiskondlikku tasakaalu saavutada inimloomuse tundelisuse laiem teadvustamine ja sellega rohkem arvestamine. Selle mehhanismi on juba ära tabanud nii reklaamitöötsus kui ka infotehnoloogiahiiud, kes mängivad meie alateadvusega juba nii oskuslikult, et me vaevu seda märkame, ning mille muu kui tunnete peal tehakse tänapäeval ka suuresti poliitikat. Seda enam on vajalik ära tabada, mis hetkest meist saavad kasulikud idioodid kellegi teise orkestreeritud mängus. Ma rõhutan, et see juhtub rohkemal või vähemal määral kõigiga ning alalõpmata. Keegi ei saa olla kõiges ekspert ja väga sage on see, et inimene, kes teab millestki midagi, hakkab tundma, et ta on selle pärast üleüldiselt kõige kohta teadja. Seda ilmestavad hästi arvukad arvamusliidrid, kelle sõnavõtud igal võimalikul teemal ummistavad leheveerge olenemata sellest, kui põhjalikud on nende kokkupuuted arvatava valdkonnaga. See, kui millegi kohta tekib tugev tunne, ei tähenda veel, et selle põhjal tehtud järeldus oleks adekvaatne. Aga sisuliselt kehtib sama ka kõigi ülejäänute kohta, kes sotsiaalmeedias tegutsevad ning seal sõna võtavad ja levitavad. Tasub järele mõelda, kas on vaja iga oma reaktsiooni maru tõsiselt võtta, selle pinnalt seisukoht kujundada ja seda ilmtingimata levitama hakata või on mõistlik suunata seda tähelepanu ja jõudu hoopis sisekaemusesse – esmalt oma kerkivate tunnete märkamisse ning seejärel selle mure või ärrituse algpõhjuste mõistmisse ning arusaama, et ehk on vähemalt pool lahendusest peidus meis endas. Mida rahulikum on meie meel, seda selgemini suudame näha vaadeldava erinevaid detaile ja tahke, seda enam on võimalik mõista asjade tõelist olemust ning seda asjakohasemaid lahendusi oskame elus ettetulevatele probleemidele välja pakkuda, olgu nendeks siis ühiskondlik ebavõrdsus, keskkonnakriis või üleilmne haiguspuhang.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

Esikaanel Juhan Ulfsak ja Lauri Lagle. Foto: Aleksander Kelpman

Müürileht on keskkonnasõbralik trükis, mille tootmisprotsessis on kulutatud vähe energiat, kasutatud minimaalselt keskkonda saastavaid kemikaale ning arvestatud maailma metsade keskkonnasõbraliku, sotsiaalselt õiglase ja majanduslikult elujõulise majandamisega.

NORDIC SWAN ECOLABEL
Trükitoode
4041 0820

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja teadustoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Tanel Mütt	müügi- ja reklaamijuht	tanel@muurileht.ee

Makett/kujundus: Madis Katz
Illustraatorid: Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Jaan Rõõmus, Liisa Kruusmägi, Lilian Hiob, Stella Salumaa, Vahram Muradyan, Villem Roosa
Fotograafid: Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Ken Mürk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAB KULTUURIMINISTEERIUM

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

JÄLGI MEID
@Muurileht

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

INFO TELLIJATELE

Müürilehe levi korraldab Express Post. Kui värske leht õigel ajal kohale ei jõua, siis võta ühendust Express Posti klienditeeninduskeskusega telefonil (+372) 617 7717 või kirjuta aadressil *tellimine@expresspost.ee*.

SISUKORD

AFEKT

PERSOON
Intervjuu Juhan Ulfsaki ja Lauri Laglega – *Aleksander Tsapov* [7–10]

SOTSIAALIA
Afekt kui veider kollektiivne intiimsus – *Eret Talviste* [12–13]

MEEDIA
„Hüsteeria" mõistest avalikes aruteludes – *Piret Karro* [14–15]

KÜBERILM
Afektimudijatest – *Stefan Peetri* [16–17]

ZEN
Arukatest sekkumistest – *Sören Pruul* [18–19]
Nutmisest ja targutamisest – *Murca* [22–23]
Tundetöö kui mõlema partneri asi – *Kätlin Konstabel* [25]

MAAILM
Kes kardab elevanti? – *Iie-Mall Püüa* [26]

PÄEVAKAJA

KESKKONNAKOLUMN
Armastus ei peitu lilleõies – *Helen Puistaja* [27]

KULTUUR

SUBKULTUUR
Burning Mani kriitika – *Hannes Aava* [28–29]

HEDONIST
Kohting kolme lõviga – *Ave Taavet* [30–31]

SKEENE
Uus eesti dokumentaal: Eve Gutmann-Valme ja Taavi Arus [32]
Melomaaniankeet: Mart Juur [34]

MUUSIKA
Intervjuu Sally-Anne Grossiga – *Mariliis Mõttus* [33]

ARVUSTUSED
Uued plaadid [35]
Peedu Saar „Mailased" – *Kerstin Vestel* [38]

PROOSA
Kõik laigid ma annaksin sulle – *Tauno Vahter* [36–37]

Ann Viisileht

Ann Viisileht, laua all Nuuskmõmmiku kevadekirja lugemas.

jaanuaris

oleme tagasi argipäevas
ei vaheta sõnu vaid mühkame
liiga väsinud
et enam midagi anda

ma näen teid liiga eredalt
ja nüüd te olete teised
mingeid jõule pole kunagi olnudki
see oli meie ühine enesepete

päev otsa tühjades tubades kust kaunistused on võetud
kus hommikust õhtuni põlevad küünlad
hämaruse vastu ja tema tarbeks
ja ta toiduks

me oleme kõik talveunes
ja pimedus maja ümber
justkui hoiab seda kohta
olemas olemast

varsti pean minema
varsti söön ka mina
rongijaama ootesaalis
kotist salaja toitu

ilmaaegu see kasutu kuma
ilmaaegu
ja minu pihust
puudub jaaniussike

**

see maastik pole suure
ega ülevoolava rõõmustamise
jaoks mõeldud

see on ainult oodata
et kevad kustutaks talve
kasvataks taimed
et haavale saaks panna
raudrohtugi

see on unustada et midagi keeb
et kõik õigused on antud
aga ei oska nendega
midagi peale hakata

aga see on ka minna
ainsana öösel läbi pimeda tuka
teadjal sammul teadjal kuhu

see on säilitada enda piirid
olla jalutaja
ja mitte minna eksi

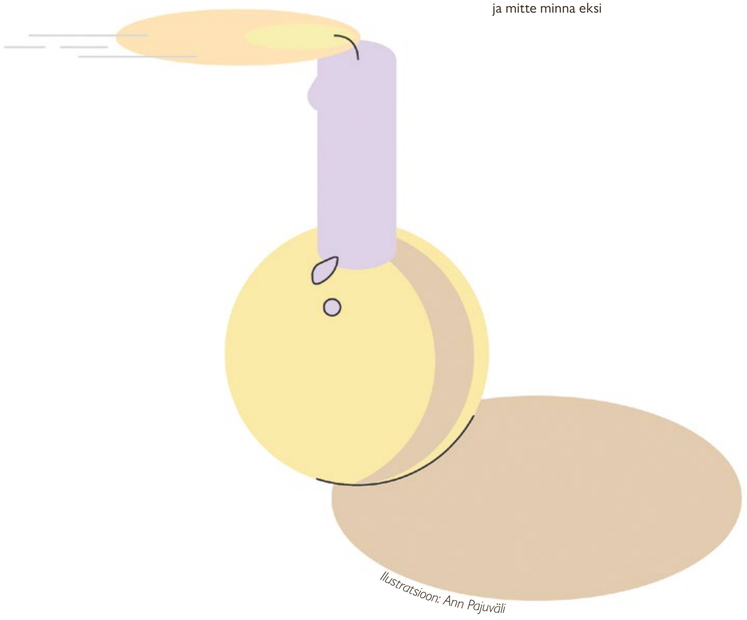

Illustratsioon: Ann Pajuväli

2300

Nii mitu Eesti inimest annetas oma enam makstud tulumaksust vabaühendustele. Kokku annetati 79 000 eurot, mis on ligi 1% pea 150 miljonist eurost, mis läheb tagasimaksmisele. Asi seegi!

PISIASI

Keskkonnaministeerium valmistab ette uut eelnõu, mis laseks liita olemasoleva taarasüsteemiga ka kange alkoholi pudelid. Samal ajal muutis Rimi puu- ja juurviljalettides leiduvad õhukesed kilekotid tasuliseks. Need on küll väikesed sammud, aga ehk paistab tunneli lõpus valgus ning muidu prügituimad eestlased hakkavad viimaks oma jäätmete peale mõtlema.

Foto: Robin Roots / Õhtuleht / Scanpix

15 SEKUNDIT KUULSUST

Pärast tänavust vabariigi aastapäeva vastuvõttu Ugala teatris Viljandis suundusid mitmed külalised kohalikku tanklasse, et seal enne tagasisõitu keha kinnitada. Põõsas kükitanud paparatso pildistatud galerii, mis polnud esimene omataoline, kabanosse ja lögaburgereid söövatest prominentidest levis sotsiaalmeedias muidugi kulutulena. Oleks juba aeg, et tsisternsaia sees serveeritav lihavorst, mille söömiseks kulub tavaliselt 15–60 sekundit, leiaks tunnustust rahvustoiduna.

SEAPÕIS

Fermi Energia eesotsas selle juhi Kalev Kallemetsaga ei ole matnud maha plaani rajada Eestisse tuumajaam. Üks eelistatud koht oleks Kunda linn, kuna seal on läheduses sadam, piirkonna geoloogia on hea ja puuduvad ranged looduskaitselised piirangud. Milline õnnistus oleks see kundalastele, kes pidid veel hiljaaegu askeldama aiamaadel, mis olid kaetud tsemenditehase tolmuga. Kujutagem ette Kunda suve issanda aastal 2033: inimesed päevitavad rannas, valjuhäälditest kostub Kraftwerki „Radioaktivität", rannabaaris serveeritakse kokteili Plutonium on the Beach ja linnarahva jutusuminat summutab isiklike Geigeri loendurite rahustav krabin.

KUU TEGIJA: KARL LAUMETS

Alles 2016. aastal EMTA lavakunstikooli lõpetanud ning Vanemuises näitleja ja lavastajana töötav Karl Laumets pole veel kindlasti kollektiivsesse teadvusesse kinnistunud, kuid suur samm sinnapoole on tehtud. Möödunud aastal premeeriti tema „Kalevipoega" teatrigalal Rakveres Eesti Teatriliidu parima lavastuse aastaauhinnaga. Laumets oli ka üks juubelilaulupeo lavastajatest ning kuulus tänavuse Eesti Vabariigi aastapäeva kontsertlavastuse „Igal linnul oma laul" loomingulisse tuumikusse, kus lõid kaasa ka kunstnik Kristjan Suits, muusik Vaiko Eplik ja koreograaf Ingmar Jõela. Aastapäevakontserdi lavastamist peetakse alati suureks auks ja ettevõtmiseks, millega kaasneb ehk miinuspoolel ka kõrgendatud tähelepanu ja kriitika. Ometigi võib öelda, et kui arvestada president Kersti Kaljulaidi küllaltki poliitkriitilist aastapäevakõnet ja meid ümbritseva ideoloogilise võitlusvälja mustreid, siis säutsulik „Igal linnul oma laul" proovis rahvapärimuse kaudu omal moel meie ühisruumi lappida ja noor teatritegija sai selle eest ka teenitult kiita. Juba 13. märtsil esietendub Vene Teatri väikeses saalis Karl Laumetsa uuslavastus „Utoopia", mis põhineb Mihhail Durnenkovi näidendil, kus kauge ääremaa elanikud hakkavad taastama üks ühele 1990. aastate kuulsusrikast kõrtsi.

Foto: Margus Ansu / Eesti Meedia / Scanpix

Käte desinfitseerija ÜRO peakorteris. Foto: Li Muzi / Xinhua / Scanpix

ELUHÄKK: IGNORANTSUS

Kuigi meedia on lülitunud täielikult koroonaviiruse režiimi, räägivad igapäevaelu lähivaatlused hoopis teist lugu. Müürilehe kultuuritoimetaja käis välitööl Berliinis ja jälgis epidemioloogi pilguga inimesi, kes sügasid metroos oma kehaõõnsusi, läkastasid ja musitasid, käitlesid korraga sularaha ja toitu, ei pesnud ka tualetis käsi, jagasid omavahel valimatult joogi- ja toidunõusid, toppisid ühistranspordis näppe silma, suhu, ninna jne. Isegi Tallinna Lennujaamas ei saanud meeste tualetis seebiga käsi pesta, sest vastavad aparaadid keeldusid koostööst. Loo moraal: las koroonaviirus pureb, karavan läheb ikka omasoodu edasi.

VÄÄRIB JÄLGIMIST: *instagram.com/restomeemid*

Instagramis on mitmeid meemikontosid, kuid vähesed suudavad püsivalt ka vaimukad olla. Restomeemid on kui romaan meemiformaadis, mis jutustab lõppematut lugu toitlustusasutuse igapäevaelust. Kaasaelamine on kahtlemata lihtsam, kui oled kunagi kelneri või kokana töötanud, aga ka restokaugele vaatlejale leidub materjali. Hiljuti küsis restomeemide konto inimestelt, mis on kõige hullem asi, mis on nendega restoranis töötades juhtunud. Kümned vastajad tõid päevavalgele ropu ja tragikoomilise pildi klientidest ja kolleegidest, kust ei puudunud kehavedelikud, pooleldi äralõigatud jäsemed ega plahvatav köögitehnika, ning aukohal olid loomulikult eriti kardetud soome kliendid.

Allikas: instagram.com/restomeemid

Toeta jätkusuutlikku maailma-vaadet.

Reklaami Müürilehes.

Müürilehe lugejaskonna moodustavad peamiselt kõrgharitud noored vanuses 18–40, kelle väärtused ja harjumused on juba kujundamas ümber tööturgu, tarbimist ning sotsiaalseid suhteid. Tänapäeva noore jaoks on tähtsad nii julged sõnumid kui ka kanalid, millega ettevõtted end seovad. Reklaami müravabas keskkonnas ja loo oma ettevõtmistele tähendusrikkaid kontakte.

Julge eristuda ja vaata lähemalt: ***muurileht.ee/reklaam***

MÜÜRILEHT

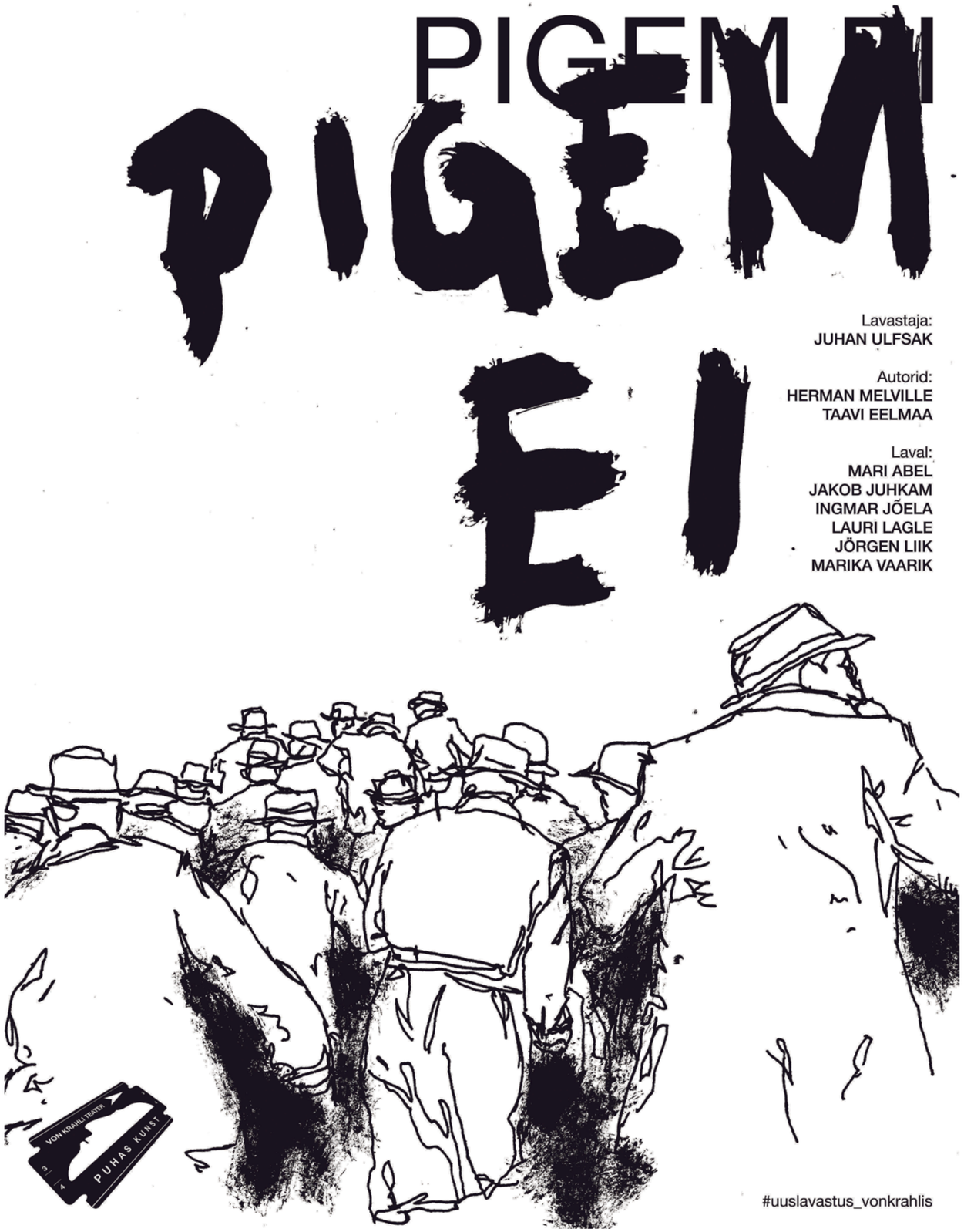

MISKI, MIDA KEEGI POLE KUNAGI VAREM TEINUD

Üks oli kohe algusest peale kindel: me ei puuduta selles intervjuus poliitikat, ka kultuuri- ja teatripoliitikat mitte. See pole meie huviobjekt! Ometigi ei takistanud see vestlemist nüüdisajast ja tänapäeva teatrist.

Intervjuu **Lauri Lagle** ja **Juhan Ulfsakiga**. Küsis **Aleksander Tsapov**, pildistas **Aleksander Kelpman**

Lauri Lagle ja Juhan Ulfsak ei tohiks Müürilehe lugejatele tutvustamist vajada ja kogu intervjuu käib pigem pika kaarega mööda igasugusest biograafilisusest. Ma ei uurinud ka nende eeskujude kohta ega seda, millal nad esimest korda lennukit nägid, kumma käega kohvitassi hoiavad või milline näeb välja nende suvepuhkus. Küll aga oli nende intervjueerimise üks põhjus – lisaks paljudele muudele ja igaveseks saladuseks jäävatele motiividele – äsja 25. sünnipäeva tähistanud Von Krahli Teatri uus hingamine. Uuenenud trupiga teatri esimesed uuslavastused ongi Lauri Lagle „Paratamatus elada ühel ajal" ja Juhan Ulfsaki märtsis esietenduv „Pigem ei". Lugege arvustusi, minge teatrisse, toimetage oma äranägemise järgi!

Lumetul veebruariõhtul teatri poole sammudes on mul peas muremõtted, sest kellel poleks, kui pead varastama aega inimestelt, kellel on käsil intensiivne prooviperiood, kus igasugune ümberlülitumine ja vastutulek kultuurimeedia järeleandmatutele soovidele paneb ütlema pigem ei. Kell on umbes 15.30, järjekordne „Pigem ei" proov on läbi saanud ning teatri kohvikus ootab nutitelefoniga reporter, kes on printinud toimetuses just välja umbes 3–4 A4-suuruses lehte teemade ja küsimustega, lootes, et ehk neist saab asja. Juhan Ulfsak tuleb trepist alla ja juhatab mind teatrisaali, kus saan aparaadi ekskluisiivses vaikuses lindistama panna. Umbes kümne minutiga, nagu elu on ka varem mitmeid kordi näidanud, saab selgeks, et nendest prinditud lehtedest võib lennukid voltida ja Rataskaevu tänavale lennutada. Kokkuvõttes on iga intervjuu nagu proov, kus tullakse kokku ja seejärel vaadatakse, mis suunas liigutakse. Õhtul proovin laadida lindistuse üles automaatsesse transkribeerimisprogrammi, saamata aru, et viimane eesti keelt siiski ei mõista. Juba üks esimestest vastustest näeb välja nagu lõik **William Burroughsi** või **Thomas Pynchoni** raamatust: „Well as the museum's only sell as a social probiotic. It's a novel selling novel hey I guess I didn't know but listen I'm gonna shoot two submissions now because I love Allah what's up I." Tekst on jabur, aga tundub samas kuidagi nüüdisaega sobilik, ja nüüdisaeg vast ongi see, mida nii Lauri kui ka Juhan oma lavastustega kombivad.

Mitukümmend proovi teil juba olnud on?

Juhan Ulfsak: Põhimõtteliselt alustasime suures plaanis uuest aastast.

Kuidas tänane läks?

J.U.: Täna oli okei, tegime läbi selle, mida oleme teinud nädal aega. Enam-vähem.

Kas proovid on pigem süütuse aeg, mis lõppeb esikaga, või toimib see kuidagi teistmoodi?

J.U.: Teatri eripära ja kõige hullem jamps võrreldes näiteks filmiga on see, et filmi puhul püüad jätta puhta materjali, millega sa rahul oled, seljataha. Saad mingi asja kätte ja siis see on n-ö purgis. Sa ei jäta seljataha midagi sellist, mis on poolik, ega liigu edasi. Uuel päeval saad juba keskenduda järgmisele asjale, uuele stseenile. Teater aga ärkab prooviperioodi jooksul kümneid kordi ellu ja kukub kokku. Ükskord lähed proovist minema ja mõtled, et kuradi hästi paneme, ikka geenius, ja järgmine kord lahkud, mõeldes, et äkki peaks lihtsama ameti valima.

Lauri Lagle: Filmitegemise puhul oli jälle teistpidi keeruline leppida, et montaažiruumis ongi materjal nüüd niimoodi lukus, nagu sai mõeldud eeltöö faasis ja tundus õige võtteplatsil. Taipasin ja mõistsin mitmeid olulisi asju alles n-ö väikselt distantsilt materjali vaadates – kuidas oleks pidanud millegi tegelikult võtteplatsil lahendama, et hiljem oleks terviku jaoks kõige täpsem ja kasulikum olnud. Teatris magad

jätkub >

< eelneb

sellistel puhkudel öö ära, hommikul kohtud näitlejatega, arutad asjad läbi ja mingite kraadide ulatuses saad anda stseenile või isegi kogu tervikule mõne tunniga täiesti uue värvi, vaatenurga ja täpsema tähenduse. Filmi puhul tundub see ka võimalik, aga need tegevused ja otsused on teistsugused ning töömahu mõttes minu meelest keerukamad. Ja kokkulepete muutmine käib siis muidugi juba hoopis teise ala inimeste, mitte näitlejatega. Ühesõnaga, tahan selle n-ö purgi kohta öelda, et minul see seal küll ei püsinud. Pidevalt vaatasin, et keegi oleks justkui käinud öösel ümber filmimas, sest montaažiprotsessi edenedes teisenes materjal pidevalt millekski muuks, muutis oma tähendust ja isegi tühistas võimalusi.

J.U.: Minu kogemuse põhjal on mingi selline raske hetk või kriis alati sisse kirjutatud, kus kõik seatakse kahtluse alla: mis see üldse on, kas sel on üldse mõtet, kas peab kõik ümber tegema?

Lauri, kas Juhani kui lavastajaga on normaalne koos töötada?

J.U.: Kas ma pean ruumist ära minema?

L.L.: Juhaniga on väga hea ja põnev. Need tähendused ja kontseptsioonid, millele ta mõtleb, pakuvad mulle huvi. Minu eelmine näitlejatöö oli ka Juhani tükis, vahepeal pole ma midagi teinud. Aa, no filmis olen.

Sa oled öelnud, et kui pausid näitlemise vahel jäävad liiga pikaks, siis on raske tagasi tulla.

L.L.: On küll, praegu on ka.

J.U.: Aga see sobib uue lavastuse kontseptsiooniga.

L.L.: Kui pausid jäävad pikaks, siis on keeruline füüsist tunnetada, jääd kuidagi kaugeks ja kujutluspiltide realiseerimine toimub viitega. Selleks et laval taas spontaanseid impulsse usaldama hakata, on vaja uut aega.

Inimesi pole alati lihtne intervjuud andma veenda. Eksisteerib teatav hirm intervjuu ja sõna ees – et kui oled millegi välja öelnud, siis sinust võrsub kontrollimatu teisik, kes läheb maailma tegusid tegema ja keda ei saa enam vaos hoida.

J.U.: (*Venitatult*) Lauri on vist elus tunduvalt vähem intervjuusid andnud.

L.L.: Suurem hirm on vist pigem see, kellega sa intervjuul kohtud. Kuidas laabub ajakirjanikuga koostöö ja üksteisemõistmine? Kas tekib üldse mingi vestlus? Esimeses ringis otsin sõnu ja visandan mingeid vastuseid. Mõne teemaga alles tutvun ja mõte või see, mida ma tegelikult arvan, hakkab põhimõtteliselt alles koju jõudes täpsustuma. Mind takistab pigem intervjuude kiire rütm.

J.U.: Ühelt poolt ma pean intervjuusid osaks oma tööst; kui tuleb välja mingi tükk või film, siis teistmoodi edevus oleks, et mina ei räägi sellest midagi, rääkigu nüüd teised! Mis puudutab aga üldisi intervjuusid stiilis „mida sina ka maailmast mõtled", siis nende puhul jääb mulje minust teistsugune, aga ega ma eriti ei taha ennast nii palju näha ja kuulda. Ma saan aru, et ajakirjanikule on aasta või kaks intervjuude vahel piisav paus, aga minu jaoks veel mitte. Alles ma ju olin kuskil oma lõustaga.

Teater ärkab prooviperioodi jooksul kümneid kordi ellu ja kukub kokku.

Ma peaks ikka päris loll olema, kui ma meediaga suheldes tagapingile läheksin ja kontrolli käest ära annaks.

Mediatsükkel on isiklikust tsüklist väga erinev.

J.U.: Jah, täpselt nii. Mul ei ole vahepeal midagi uut pähe tulnud. Eks see amet balansseerib enesepõlguse ja edevuse vahel.

Intervjuudes, loomingus ja ka elus laiemalt tahaks ju kontrollida asju, mis juhtuvad sinuga või sinust tulenevalt. Võitled selle vastu, et ohjad käest lasta, kuigi minnalaskmine ja n-ö tagaistmele kobimine võib ju ka vabastav olla.

J.U.: Need on kaks nii erinevat asja.

L.L.: Kui ma saan enda pildi täpselt kirjeldatud või mõtte kuidagi tervikliklt sõnastatud, siis ma ei ürita seda enam kuidagi kontrollida ja tegelikult kobingi tagaistmele. Publiku taju ma ei taha ega saa lõpuni kontrollida, sama kehtib lehelugejate puhul. Oluline on, et ma ise olen saanud kätte selle, mida ma mõtlesin neist teemadest, mis mind huvitasid või millest meie vestlus tõukus.

J.U.: Jah, et kommunikatsioonis ei läheks midagi kaduma; et see, mida sa hiljem loed, on vähemalt sel hetkel sinu mõte. Pärast arvatagu sellest mida iganes.

L.L.: Enamasti saab otsustavaks aeg, mil vestlus toimub või mõtetesse süvenemise ettepanek tuleb; kas on piisavalt aega ja energiat, et uute teemadega tegeleda. Rääkida kogu aeg lihtsalt sellest, kuidas sa midagi tehniliselt teed, tundub mulle ka jube igav. Aga köögipool tihti huvitab inimesi.

Väga huvitab. Köögipoolt, või nimetagem seda olmeks, on vast lihtsam mõista.

J.U.: Ausalt öeldes on meedia masinavärk ennast viimasel ajal nii paljastanud. Pole mõtet teeselda, mis see on. See on miski, mis ootab sinult autentseid emotsioone, ootab lauseid, mida kontekstist välja rebida ja millest meeme toota, et neid siis oma veebisaitidel koos kommenteerimisvõimalusega vihastele rahvahulkadele müüa. Ma peaks ikka päris loll olema, kui ma meediaga suheldes tagapingile läheksin ja selle kontrolli käest ära annaksin. Annan Naistelehele intervjuud ja hakkangi rääkima, mida ma päriselt mõtlen. See on minu jaoks isiklikult käsitletamatu. Meediaga tuleb vastu manipuleerida. Kui sul on kasulik, kui sul on vaja promo teha, kui sa tahad teatavaid protsesse mõjutada, siis kasutad meediat ära. Kellelgi pole mõtet siin üldse mingit muud nägu teha.

Tänapäeva etenduskunstides püütakse anda vastupidi klassikalisele sõnateatrile palju edasi ka keeleväliselt – mitteverbaalselt. Samas, kui käid vaatajana jutti mitteverbaalsetel etendustel, siis tekib iseeneslik igatsus ka sõnateatri järele. Kuidas teil lavastajatena see keele doseerimine käib? Kui palju on palju ja kui vähe on vähe?

L.L.: Sõltub vist sellest, mis on eesmärk. Doseering oleneb sisust ja tunnetus on iga kord erinev.

J.U.: Sina oled ju ka kindlasti loojutustaja või no me kõik oleme. Aga kahtlemata vähem keelepõhine kui tavaliselt peavoolus.

L.L.: Olen teinud ühe lavastuse näidendi baasil, aga teksti kasutan olenemata sellest enda meelest päris palju.

J.U.: On sul vahel igatsus, et, kurat, võtaks riiulist ühe näidendi?

L.L.: Igatsus on olnud, aga ei ole leidnud. Otsinud olen küll.

J.U.: Aga mis puudu jääb? Miks mitte võtta? (*Naerab elavalt*) Miks sa ei taha? Mul on endal tegelikult sama asi.

L.L.: Minu jaoks ei alga lavastus tekstist, vaid ideest. Kui idee jaoks on olemas vajalik tekst ja mul õnnestub see ka üles leida, siis muidugi kasutan seda, aga kui ei ole, siis tuleb luua lavastus mõnel teisel viisil. Teksti illustreerimisega tegelemine ei tundu mulle eriti põnev. Kui sul on idee, siis võid avastada selle mõjuvamaks toimimiseks hoopis teised vahendid. Kuigi mulle tundub väga intrigeeriv teater, mis ei alga keelest või sõnast, ei asetse need minu jaoks ka vastaspooltel. Need ei pea olema ühe telje kaks kauget otsa. Kõik on ju tegelikult mingisugune keel – ka keha on keel –, energiad ja mõju on lihtsalt teistsugused. Olenevalt kontekstist saavutad sääraste valikutega mängides mingid eesmärgid laval lihtsalt efektsemalt ja efektiivsemalt.

Lauri kasutas oma lavastuses „Paradiis" ka lindude keelt, hiljuti tehti midagi sarnast vabariigi aastapäeva kontserdil Ugalas. Teistpidi saab keelt ka nii palju sisse panna, et see kurnab end ära – jookseb tähendusest tühjaks.

J.U.: Mina jutustan alati mingit lugu. Mu enda peas on küsimus selles, milliste vahenditega ma loo üles ehitan. Kas see läheb mööda verbaalset teed, kas näitlejad kehastavad siis karaktereid, kas lugu jookseb piki narratiivset telge „algus-keskpaik-lõpp" või on see kuidagi dekonstrueeritud, või on see lausa nii dekonstrueeritud, et jääb ainult installatsioon. Ja ühtegi sõna ei öelda. Selles on aga lugu sees, see ei koosne minu peas kunagi suvalistest kildudest. Ilma loota ei suuda ma emotsiooni üldse käsitleda ega teistele vahendada. Aga see ei pruugi olla sõna – võib olla, aga ei pruugi. Mul on hästi labane näide. Tegin Soomes näidendit „Vaata raevus tagasi". Seal oli üks stseen, millega sai jännatud päris pikalt, kus kaks inimest vaidlevad omavahel tuliselt umbes 15 minutit. Ühel hetkel sain aru, et kogu sellel rääkimisel pole mingit mõtet. Ainus, mida ma sealt tegelikult saada tahtsin, oli nende viha teineteise suhtes. Viskasin kogu teksti välja ja kutsusin järgmisesse proovi kaklustreeneri.

See pole otseselt küll teemaarendus, aga mind huvitab küsimus tõsidusest või nalja ja tõsiduse suhtest. Mida rohkem midagi abstraheerida, seda aupaklikumaks publik selle suhtes muutub, isegi kui asi on mõeldud nalja või irooniana.

J.U.: Päris huvitav tähelepanek. See viib mind mõtteni, et tegelikult on nali ja huumor mingist otsast midagi tehnilist, mis allub teatud reeglitele. Monty Python ei tulnud lihtsalt kokku ega hakanud hullu panema, vaid nad konstrueerisid oma nalju. Nali saab tekkida sellises konfliktisituatsioonis, kus mingi element on tuttavlik ja see tuttavlik paigutatakse teistsugusesse olukorda. Peab olema selline tegelaskuju, kelle sa tunned ära tänavalt või kes meenutab sulle midagi. Nüüdisteatri naljad on kontekstipõhised. Ütleme, et tehakse abstraktse tantsu lavastus, millest inimene, kes ei tunne abstraktse tantsu teooriat ega ajalugu, ei saa midagi aru. Samal ajal itsitab vastava ala spetsialist kogu aeg, sest tema jaoks pannakse tuttavlikud abstraktsed elemendid mingisse situatsiooni, kus ta saab aru, et see on näiteks iroonia. Ma arvan, et nüüdisaegses performatiivses kunstis on seda palju. Seal on mingid siseringi naljad, millest saavad aru need, kes tunnevad konteksti. No abstraktne maal ei saa kuidagi naljakas olla, sest seal ei ole sinu jaoks ühtegi tuttavlikku elementi, aga kui tulevad kokku abstraktse maali spetsialistid ja kriitikud, siis võib-olla keegi suudab teha nende jaoks niisuguse abstraktse maali, kus on mingi nali sees, mingi tsitaat kelleltki, millest nad suudavad aru saada.

See mõte tekkis osaliselt, Lauri, sinu viimasest Von Krahlis etendunud lavastusest „Paratamatus elada ühel ajal", mis oli tegelikult väga naljakas, paljud inimesed rõkkasid naerda.

J.U.: See oli väga naljakas!

Kui paned lavastusse nalja, siis see on ka riski võtmine, sest on oht palaganiks muutuda. Kuidas te naljaga ümber käite? Kas see on „puhtalt" tunnetuslik protsess?

L.L.: Tunnetuslik on see kindlasti. Aga jah, riskide minimeerimiseks on vajalik eesmärk, siis see ei saa kaduda. Kui see on olemas, siis hakkad selle suunas liikuma ja vahepeal avastad, et kõige mõjuvam ja hoogsam liikumisviis osutub ühtlasi väga naljakaks. Mõnikord kujuneb see isegi otseühenduseks n-ö tuumaga. See suudab mõne tõsisema teema väliseid kontuure teisendada ja allesjääv on vahel midagi universaalset. Mingid teemad jõuavad sügavamale. Nali on jällegi üks keeleelement või lihtsalt vahend, aga ma ei tea, kas sellest saab üldistavalt rääkida.

J.U.: Näitlejad toovad ju ka päris palju nalja sisse. See on näitlejate jaoks üks viis, kuidas asju lahendada, ja vahel tuleb seda ka maha võtta. Kuna nad on draama taustaga, eks ole, siis draama etüüdiloogika baseerub ka üllatustel, mingite ootamatute olukordade loomisel, ja ootamatus sünnitab huumorit.

L.L.: Minu jaoks on see lihtsalt üks värv, mida sa kasutad.

Selle lehenumbri keskmes on „afekt". See on mõiste, mida armastatakse kasutada emotsionaalsete säutsude, arvamuste ja kõige muu sarnase kontekstis – kõvemini karjumise kultuur, emotsionaalsete nuppude vajutamine jms. Afekt seostub sagedasti ka teatriga, kus tegeletakse afektiloomega. Kuidas ja kas üldse afektiivsus teid loojatena mõjutab?

J.U.: Ma pean ütlema, et ma saan su küsimusest aru, aga ma ei mõtle selle peale proovisaalis sekunditki.

L.L.: Mina mõtlen sellele enne proovisaali, teemasid valides ja ka üldiste energiatoonide mõistmiseks. Püüan sõnastada, kuidas ma ise ümbritsevat tajun ja mida minu teos juurde annab. See on minupoolse doseeringu võimalus. Ka üledoseerimine on teadlik.

Meid ümbritsev afektiivsus on suuresti võlts, see on konstrueeritud.

Ehk afekt ongi energia kõrgendatud intensiivsus?

L.L.: Laval või filmis toimib afektiseisund alati mõjuvalt.

J.U.: Küsimus on afekti autentsuses, sest meid ümbritsev afektiivsus on suuresti võlts, see on konstrueeritud. Kui poliitik säutsub Twitteris, siis teised langevad selle peale justkui mingisse afektiseisundisse, kuigi tegelikult on see ju mäng.

L.L.: Juhani uus lavastus „Pigem ei" on ka mingit pidi reaktsioon.

J.U.: On küll, jah. Teed mingid valikud assotsiatiivsel tasandil ja ka ettevalmistavas osas, et mis materjali sa üldse mingil hetkel kasutad. Kõik minu asjad on kindlasti selles ajas, ma ei usu, et ma oleks lavastanud mingit materjali varasema või hilisemana, need on ikkagi omas ajas.

L.L.: Mul ka. Iga kord.

J.U.: Kõik muutus ühel hetkel selles mõttes afektiivseks, et tutvustavad tekstid on kohutavalt pompoossed, kõik plakatid on kohutavalt paljuütlevad…

Kõigel on heli põhja keeratud.

J.U.: Kui kõik on põhjas, siis see tuleb maha keerata. Manipulatsioonitehnika stiilis, et kui klass käratseb, siis ei pea teistest üle karjuma hakkama, vaid võid hästi vaikselt rääkida ja äkki siis jäävad vait ning hakkavad kuulama.

See on ka minu küsimuse tuum, et kui meie ühisruum saavutab ülevõimendatud intensiivsuse, siis kuidas see teatrit mõjutab?

J.U.: Me võime tegelikult kirjeldada ka olukorda, kus teater hakkab parodeerima afekti selle kaudu, et see ise on ultraafektne ja keerab sellele veel vinti peale. Teine võimalus on moodustada teistsugune ruum, kus inimene justkui puhkab sellest afektist.

Nagu joogasse minek.

J.U.: Just nimelt. Võib-olla 90ndate ja nullindate alguses oli see esimene variant levinum, kuna ka tänapäevane suhe irooniaga on palju muutunud. Esiteks, kas irooniat üldse loetakse, ja teiseks, kas iroonia on üldse trendikas? Saad aru küll, et irooniline, aga mida sa, kurat, iroonitsed.

Irooniat vist ei peeta tänapäeval eriti eetiliseks.

J.U.: Eetiliseks ja ehk ka huvitavaks. „Ära õienda, tee parem maailma paremaks" on rohkem tänapäevane moto. Kui ma ise kunstipõllul laamendamist alustasin, siis öeldi, et pange aga vinti juurde ja teeme asja veel hullemaks.

Lauri viimase lavastuse pealkiri „Paratamatus elada ühel ajal" kirjeldab väga hästi praegust situatsiooni.

J.U.: Lauri viimane ja eelmised lavastused kirjeldavadki hästi seda mehhanismi, need uurivad afekti toimimist, tekkimist ja autentsust. Me näeme neid laval sündimas.

Aga võib-olla see polnud miski, mida sa, Lauri, sisemonoloogis verbaliseerisid.

L.L.: Afekti peale ma otseselt ei mõelnud või õigem oleks vist öelda, et ma ei lähenenud afekti pidi. Küll aga mõtlesin praeguse aja peale – sellele, kuidas tunne on. Kõik eri hoovad on ju lavastust tehes käes ja need tuleb häälestada paika nii, kuidas sa asja parasjagu tajud. Selles mõttes küll.

Tekkinud pausi ajal nõustume ühiselt, et „afekt" on üldse üks imelik sõna. Võõrsõna ju veel pealekauba.

Kas te mõtlete ärevuse peale?

J.U.: Kas pead silmas seda, et meedia räägib pea pidurdamatult näiteks koroonaviirusest jne?

Umbes midagi sellist, jah, et elame ajajärgul, mil igasugused protsessid on kiirendatud ja inimestel tekivad ärevushäired, sest nad ei jõua või ei oska nendega kohaneda.

J.U.: Kui ma kirjeldaksin maailma enda ümber, siis see definitsioon oleks ilmselt täpne. Kui ma vastan sellele küsimusele isiklikult – kas mina tunnen ennast ärevana –, siis ma ei tea, mis mul viga on, aga pigem ei.

L.L.: Mina ka ei tunne. Aga kohanemisprotsessid huvitavad mind teemana küll. Olen tegelenud oma lavastustes päris palju muutustega kohanemisega. Sellega, kuidas inimesed muutuvate oludega hakkama

jätkub >

< eelneb

saavad ja millised paradoksid seal sisalduvad, kuidas jääda edasi minnes maha jne.

J.U.: Kas su viimase lavastuse ettevalmistusprotsessis oli ärevus miski, millest sa kontseptuaalselt lähtusid?

L.L.: „Ärevus" polnud see defineeriv ja lavastust edasiviiv mõiste, mida oleksin kasutanud või millele mõelnud. Arutlesin pigem selle üle, kas uus algus on võimalik. Kas elatud elust on võimalik lahti öelda ja alustada uuesti ja kas oma vigades pettumise tulemuseks saab olla ainult uus elu või on võimalusi veel? Ja alles seejärel mõtlesin sellele, et tung uut reaalsust ja ruumi tabada sisaldab ka palju ärevust. Et siis niipidi.

Kas elatud elust on võimalik lahti öelda ja alustada uuesti ja kas oma vigades pettumise tulemuseks saab olla ainult uus elu või on võimalusi veel?

Lisaks huvitasid mind olukorrad, kus harjumuspärased loogikad enam ei kehti ehk kuidas hakkavad meie elude slepid siis meie praegust hetke defineerima.

Eesti kaasaegse kunsti ajalookirjutuses on proovitud nimetada kümnendeid stiilis „ülbed üheksakümnendad" või „normaalsed nullindad".

Mõlemat ajab „normaalsete nullindate" mõiste heasoovlikult naerma.

Kas saame ka teatris selliseid suuri üldistusi teha?

J.U.: Ma usun, et mingi väikese nihkega teater siiski resoneerib üldiste probleemidega, mis saavad teoreetilisel ja kontseptuaalsel tasandil tavaliselt alguse kunstist ja jõuavad heal juhul mingil moel siis teatrisse. Tänapäeval ehk rohkem performatiivse teatri kui vahelüli kaudu. Selles mõttes saab kindlasti mingeid paralleele tuua, kuigi endiselt on ka sellist teatrit, mis on samasugune kui 1950. aastal. Kümnend on kunstlik määratlus, mis ei lõppe konkreetse aastaga. Nullindad olid minu jaoks üheksakümnendate lõpetamine ja uue otsimine – vaheala. Aga ma ei oska öelda, mida see aeg on eraldiseisvalt täiesti uut kehtestanud.

L.L.: Mina käisin nullindatel alles koolis ja ma ei taju seda aega, et saaksin sellele adekvaatset järelhinnangut anda. Ma saan aru, et see oli teistmoodi, aga mis see oli? Tajun seda üldistamiseks siiski liiga kitsalt vaid enda kaudu.

Mingid asjad pole teatris kunagi eriti hästi tööle hakanud. Näiteks porno.

Von Krahli Teater, kus me praegu istume ja jutleme, on enam-vähem kogu nimetatud aja teatriväljal eksisteerinud. Mida Krahl on teile tähendanud, tähendab või võiks tulevikus tähendada?

J.U.: Kui sina, Lauri, hakkasid teatriga tegelema ja käisid koolis, siis meil ju toimus siin see kõik. Mina olin selle sees ja mina ei taha seda hinnata. Krahl oli mingitel perioodidel üsna eraldiseisev asi.

L.L.: Oli, oli.

J.U.: Teater ei ole minu jaoks eriti evolutsiooniline nähtus, mille puhul üks asi kasvab orgaaniliselt teisest välja ja on eelmisest rohkem edasi arenenud. Teater käib mingil moel mööda spiraali ja mingil määral ringiratast. Kui miski sureb, siis see ongi surnud, ja järgmine asi peab tõusma kusagilt kõrvalt. Siin pole evolutsioonilist järgnevust, küll aga võib olla taak.

L.L.: Mingi keele ja mõistmise küsimus siin on: kuidas sa inimestega kontakti saad, mis keelt sa ehitad ning mis mõistmist arendad ja lood. Tegelikult on see ju olnud pikk ja järjepidev tegemine nii teatris kui ka kunstis, et üldse mõistetult rääkida saaks. Teemad, millest kõneldakse, muidugi muutuvad ja olulisi asju tehakse kõikjal, aga kuidas neist räägitakse? Selleks et kunstilised kujundid tekitaksid assotsiatsioone ning viiksid publiku ja sinu enda teemasid ja arusaamu edasi. See, kui mõistetav sa oled, on teatris huvitav otsing ja see saab areneda küll. Ja Von Krahl on olnud selles kindlasti tähtis osaline, sest selleks, et ka publik käiks koos, peab selles loodud keeles rääkimises järjepidevust olema.

J.U.: See on super point, Lauri, mille peale ma polegi mõelnud. Võtame näiteks NO teatri, mis on meie eluajal eksisteerinud alguse ja lõpuga asi. Pole nii, et NO õlgadele toetudes kasvab uus asi. Üks inimeste kooslus või projekt käis oma tee läbi ja *that's it*! Nagu bänd – tuli, oli ja läks ning ega keegi sellest midagi ei õpi. See, mis säilib, on nende inimeste loodud keel, mida saab hiljem kasutada. Need inimesed on tekitanud sellesse maailma uue sõnavara. Sa ei taha võib-olla seda esteetikat enam näha, aga seal on nii palju asju, mis on laiendanud võitlusvälja ja loonud uut konteksti. See on väga hea point!

L.L.: See ongi see nüüdisaegne teatrikeel.

Sa ei taha, et see keel kaduma läheks.

J.U.: Just! Ent tegemata ühtegi asja samamoodi.

Inimestel on ootus, et Krahl hakkab seda keelt edasi viima.

J.U.: Eks ta ju viibki. Ta ei vii edasi mingit kindlat esteetilist koodi või mingeid trikke – need on oma elukaare läbi teinud. Vahepeal on peenar n-ö puhtaks rohitud. Ja eks neid kooslusi on peale Krahli veel.

L.L.: Muidugi on. Ja see ongi väga oluline, et on veel.

Alati tasub pista pea ka futuroloogiasse.

J.U.: (*Muiates*) Ikka!

Viimastel aastatel on Eestis olnud mitmeid lavastusi, mis püüavad tegeleda tehnoloogiaga. Rääkida tehnoloogiast, olla tehnokriitilised jne. Need on pigem halvasti välja kukkunud.

J.U.: (*Hakkab naerma*) Kõlab õudselt nagu 90ndad. Väga raske on panna kokku teatavat tehnoloogilist lahendust ja klassikalist teatrikeelt. Kindlasti on ka näiteid, mille puhul tehnoloogia ja teater on kokkupanduna töötanud. Aga mingid asjad pole teatris kunagi eriti hästi tööle hakanud. Näiteks porno. See toob meelde kunstilised pornofilmid – need on armsad, aga see üritus ei tööta. Vägivalla teatav otsene kujutamine ei tööta samuti soovitud suunas. Minu maitse jaoks on võimatu panna normaalselt koos toimima abstraktset tantsu ja narratiivset teatrit, tulemus on kohutav.

Vanasti olid mingid tüübid enda arust tõsised alternatiivkultuurivennad ja teised olid siis nende arvates lollid ning vastupidi.

L.L.: Erinevad sümbioosid on päris huvitavad ja rikastavad küll ja võivad teinekord nihutada kogu senist arusaama teatrikunstist, aga ise tehes muutub see minu jaoks huvitavaks alles siis, kui nende vormide südameks on elava inimese kohalolu laval. See on huvitavam kui tehnoloogia. Tehnoloogia tundub mulle eraisikuna olmetasandil tunduvalt põnevam, lisaks on see teatris kuidagi toimivalt tegemiseks minu tunnetuse jaoks liiga ressursimahukas.

Kui rääkida eluvaldkondade ühtesulamisest, siis meil siin avatakse uusi sündmusdisainiagentuure jms. Lavastamist tuleb üha sagedamini ette väljaspool teatrit, nii nagu rääkisime ka afekti kontekstis. Mis mõju võiks see teatrile avaldada või kas teater on eraldiseisev robustne asi?

L.L.: See jälg sõltub jällegi ilmselt järjepidevusest. Kuigi vormilised uuendused ei laienda tavaliselt teatrikunsti piire väga pikaajaliselt. Usun, et oluline on impulss. Äkki miski ikkagi mõjutab, aga kuidas, seda ma ei tea.

J.U.: Mingi osa teatrist on ka 20 aasta pärast täpselt samasugune, nagu see oli 20 aastat tagasi. Mingi osa teatrist keeldub muutumast ja kas nad peaksidki.

Kas te ise oleksite nõus sündmusdisaini maailmas tegutsema?

J.U.: Kui mingi kommertsasi tahab minu lavastust n-ö ära osta, nagu Instagramis on makstud postitused, siis kindlasti mitte, aga kui rikkad inimesed tahavad kasutada mu ametioskuseid ja kutsuvad mind lavastama uue Mercedese esitlust, mida ei serveerita teatrina, siis miks ma ei võiks seda pappi vastu võtta. Kui miski on kunst, siis see on kunst, ja kui turundus, siis turundus, need ei sobi omavahel kokku nagu porno ja teatergi (*naerab*).

Vahepeal liigub meil jutt korraga teistele radadele ja tuleb siis justkui otsaga tagasi ühtesulamise juurde.

J.U.: Kuna nendes peentes disainibüroodes töötavad ju põhimõtteliselt kõikvõimalikud hipsterid, siis nad on väga haritud ja kõigega kursis. Selle skeene jaoks on üsna popp Sõltumatu Tantsu Laval käia. Vanasti olid mingid tüübid enda arust tõsised alternatiivkultuurivennad ja teised olid siis nende arvates lollid ning vastupidi. Praegusel ajal on see kõik üheks pundiks sulanud. Nüüd vaatavad kõik ühtmoodi **Gaspar Noé** filme ja käivad Kanutis, võttes oma üritusturundusse üle pigem selle nn alternatiivse otsa kultuurielemente. Ja sellele vastujõuks võib kujuneda olukord, kus teater tahab muutuda vormiliselt konservatiivsemaks, kuna paradoksaalsel moel on hoopis kogu see trenditeadlik osa teatud viisidel ära kommertsialiseeritud. Kui on näiteks vaja mingit edevat uut toodet esitleda, siis see edev tüüp tunneb pigem alternatiivse või nüüdisaegsema otsa kunstiteatri inimesi – ja võib-olla on ka sihtgrupp sama – ning kutsub nemad oma esitlust tegema. Mitte Draamateatri ja **Priit Pedajase**. See võib tekitada minus impulsi, kus ma toon teatrikeele mõttes, mitte maailmavaateliselt, sisse mingi uuesti sünteesitud konservatiivsema variandi.

Juhan, 12. märtsil tuleb välja sinu uuslavastus „Pigem ei", mis on saanud tõuke Herman Melville'i 19. sajandi loost „Kirjutaja Bartleby" ja mille on kirjutanud ümber Taavi Eelmaa.

J.U.: Selle loo algkood on küll selline, et seal pole üldse küsimustki, millal see kirjutatud on. Küsimus on võib-olla mingites valikutes, selles, kuidas sa seda kirjandusteost laval installeerid. Taavi Eelmaa tegi ümber- või ülekirjutuse. Mõtlesin siin vahepeal selle peale, kuidas Lauri teeb asju. Mulle tundub, et mõnel lavastajal, nagu Lauril, on ümberringi toimuva suhtes tundlikumad tundlad. Nende lavastused tõukuvad igapäevaelust ja hakkavad siis laval dramatiseeringu kaudu suuremaid tähendusi omandama. Mina päris selline ei ole. Ma otsin lugusid, mis on minu jaoks isiklikult käivitavad ja mille põhikonflikt on tihti suhtelisel kuradi **Shakespeare'i**-aegne. Aga see resoneerib ja siis ma ehitan seda ning selle ümber hakkab moodustuma ring, mis imeb endasse nüüdisaegset. See lugu, kus inimene keeldub tegemast igapäevaseid asju, ja selle kuulus lause „I would prefer not to" on samasugused. Ümbritseva reaktsioon sellele oli miski, mis resoneeris algse loona, ja järgmiseks hakkasin mõtlema, mida see veel tänapäevast endasse saaks imeda.

L.L.: Mind köidab „Kirjutaja Bartleby" loo nimitegelase vaprus.

J.U.: Esimestes proovides tuli kuidagi jutuks **Danzumees** (*aktiivne teatrikritik ja -blogija* – toim.) ja mul oli huvitav tema asju lugeda, sest meie maitsed on absoluutselt vastandlikud. Kõik, mida Danzumees teatris kritiseerib, on minu meelest hea ja kõik, mida ta kiidab, on minu meelest halb. Tema jaoks, eriti mis puudutab moodsamat teatrikeelt, jääb tihti puudu sisust ehk asi on sisutu. Ühesõnaga, mingi mõstiline sisu. Ma siis jäin selle peale mõtlema ja olen naljatanud, et paneks lavastusse rohkem sisu. Nüüd ma kardan, et äkki läheb liiga paljuks (*naerab*). Et kas oleks sisukas või *pigem ei*.

„PIGEM EI" ESIETENDUB 12. MÄRTSIL VON KRAHLI TEATRIS.

AFEKT KUI VEIDER KOLLEKTIIVNE INTIIMSUS

Elu tavapärast rütmi aeglustavad afektiivsed hetked on kui „augud" või „pausid" ideoloogiates, mis avavad uusi vaatenurki, võimaldades paremini mõtestada ka laulu- ja tantsupeo traditsiooni olemust.

Eret Talviste

Mis on afekt? Kujuta ette esimest tõeliselt kevadist õhtupoolikut. Sellist, kus üle pika aja saab käia palja peaga ja kinnasteta. Sa kõnnid tuttavatel linnatänavatel ja inimesed on oma tubadest välja roninud, mõned istuvad isegi kohvikute välitoolidel. Päike ei looju enam enne tööpäeva lõppu ja õhus on tunda kevadet. Ma julgen arvata, et pea iga lugeja on kogenud esimese kevadpäeva tunnet. See tunne on üks võimalus, kuidas afekti seletada – mingi atmosfäär või *meeleolu*, mis ei kuulu päriselt sulle, vaid n-ö *antakse* sulle. See on kogum helidest, lõhnadest, valgusest, ajast ja kohast, mis tekitab mingi teisiti olemise, tajumise ja mõtlemise hetke selles, mis on muidu juba tuttav. See on teatud argine tähelepanu sellele, mis muidu jääb tähelepanuta.

See on üks mitmetest afekti seletamise võimalustest. Täpselt sellised momendid, mida mulle meeldib kutsuda afektihetkedeks, on ajendanud mind seda artiklit kirjutama, et mõtestada üht teoreetilist kontseptsiooni argitasandil. „Afekt" on humanitaar- ja sotsiaalteadustes kuum sõna juba alates 1990ndatest, mil toimus miski, mida kutsutakse afektiivseks pöördeks. Lühidalt ja ülevaatlikult võib afektiivset pööret kirjeldada kui tõdemust, et lisaks keele ja tekstide analüüsimisele on oluline ka eluline kogemus ja teave, mis jõuab meieni meelte ja keha kaudu. See on info, mis saadab meid igapäevaelus. Näiteks kui teadlane uurib Eesti taasiseseisvumist, siis ei piisa ainult sellest, et ta tutvub toonase statistikaga või loeb raamatuid poliitiliste otsuste ja majanduslike reformide kohta, tehes arvuti taga analüütilist tööd, vaid on oluline, et teadlane *kogeks* mõnda (öö)laulupidu ja üritaks mõista, mis *tunded* ja *meeleolud* võisid valitseda 1980ndate lõpu ja 1990ndate alguse Eestis. Varasemaid uurimismeetodeid ei heideta sellega kõrvale, vaid tähtis on kombineerida neid afektiivse teooria põhitõdedega. Afektiuuringud rõhutavad, et teooria ja filosoofia kasvavad välja elust, kuigi neil on kindlasti võime ka elu kujundada.

Afektiuuringud rõhutavad, et teooria ja filosoofia kasvavad välja elust, kuigi neil on kindlasti võime ka elu kujundada.

Eret Talviste kaitses äsja Northumbria ülikoolis doktorikraadi. Oma doktoritöös uuris ta afekti, intiimsust ja esteetikat modernistlikus ja feministlikus kirjanduses. Tal on samas ülikoolis ka väike uurimisprojekt võrdsuse ja mitmekesisuse kohta humanitaarvaldkonna õppekavas.

Niisiis toovad afektiuuringud meid lähemale igapäevaelule ja meeltega kogetule. Siin artiklis tahan keskenduda afektile kui teatud kollektiivsele (veidrale) intiimsusele argielus ja argihetkedes, mis *tekib läbi aeglase tähelepanu kogemusele, mida jagatakse ümbritseva maailma ja inimestega.*[1] Ma alustasin artiklit kevadetunde kirjeldusega, kuna see hetk sisaldab mingit intiimsust avalikus sfääris, mis tuleneb erinevate võõraste kokkutulemisest samas ajas ja kohas, sellel on potentsiaali tuua endaga kaasa uutmoodi eksistentsi jagatud aegruumis. Väidan, et rahvuslustunne 20. sajandi lõpu taasiseseisvumisperioodil tekkis või tekitati suuresti samamoodi – atmosfääris, tulles kokku tuttavates kohtades võõraste inimestega, aga luues midagi uut. Tahan mängida ideega, et poliitilise rahvustunde kujunemisel oluliste meeleolude märkamiseks peab olema aega, oluline on hetkes n-ö kohal viibida. Elu tavapärast rütmi aeglustavad afektihetked on kui „augud" või „pausid" ideoloogiates, mis avavad meile uusi vaatenurki. Niisiis ei pea ma kogemuse all silmas kogemuste rohkust või erakordsust, vaid intiimset ja aeglast tähelepanu kogemusele.

AFEKTI SEOS FEMINISMIGA

Eesti õigekeelsussõnaraamat defineerib afekti kui „tundepurske" või „tormilise tundepuhangu". Selline definitsioon on pigem kaugel sellest, kuidas afekti defineeritakse ladinakeelsest sõnast „affectus" tuletades inglise keeles ning kasutatakse afektiuuringutes. Nii Cambridge'i sõnastik kui ka inglise etümoloogiasõnastik defineerivad afekti nimisõnana kui „eelsoodumuse, tuju, vaimu või keha oleku, mille on tekitanud välistegurid". Kui mõelda mainitud kevadisele hetkele, võime näha sarnasust pigem afekti säärase definitsiooniga – tuju ja meeleolu taju, mis mis luuakse tajude tasandil, tekitades kollektiivse meeleolu – afektis ei saa olla kunagi päriselt üksi, vaid seda peab kogema koos kellegagi või millegagi.

Erinevaid afekti tõlgendamise võimalusi liidab kehade, materiaalsuse, meelte ja emotsioonide rõhutamine. Nagu juba mainitud, on afektiuuringute eri harudes oluline arusaam, et see, mida me peame ratsionaalseks ja intellektuaalseks, on alati mõjutatud meie meeltest, kehalistest kogemustest, atmosfäärist, milles viibime, ja tunnetest. Siinkohal tahan välja tuua, et afektiuuringute rõhuasetused kattuvad sellega, mida Lääne kultuur on seostanud naiselikkusega. Afektiteooriat võib seega näha feministlikuna, kuna see toob esiplaanile selle, mis on muidu olnud tagaplaanil ning mida on seostatud pigem ebatähtsa ja irratsionaalsega, millegagi, mis pärsib „progressi" ja mõttetööd. Naiselikkust on seostatud ka kollektiivsusega – rõhk „mina" asemel „meil" –, mis on ka afektiteooria keskne tees.[2]

LAULUPIDUDE AFEKTIIVSUS

Kui mõelda ennekõike koosolemisele ja emotsioonidele, tahan mõtestada laulu- ja tantsupidude traditsiooni kui mingit veidrat intiimse ühistunde loomist rahvaalgatuse kaudu. Kujutagem ette hetke laulupeost: sajad tuhanded inimesed palavas juulikuus, külg külje kõrval, higised, näod põlenud või riided läbi n-ö antakse inimestele erinevate välistegurite koosmõjul.

Küsimusele „Mis on afekt?" on palju erinevaid vastuseid. Minu jaoks on vastamisel oluline filosoofiline haru, mis on suuresti mõjutatud **Gilles Deleuze'i** ja **Félix Guattari** tööst. Nad rõhutavad emotsiooni eraldiseisvana afektist ja afekti impersonaalsust – afekt, erinevalt emotsioonist, ei „kuulu" indiviidile, vaid on miski, mis eksisteerib indiviidist väljaspool. Niisiis, kui mõelda jällegi mu eespool pakutud kevadõhtu meeleolule, võime näha, et ka minu arusaam afektist tuleneb nende filosoofiast – see on kollektiivne meeleolu inimeste vahel, mille on tekitanud (materiaalsed) välistegurid – linnatänavad, helid, lõhnad. Selles mudelis tuleks mõista afekti mingi välise jõuna, vettinud ja varbad-sõrmed külmast lillad, koor laulmas laulu, sinimustvalged lipud lehvivad, naistel on rukkililleperjad peas, paljudel pisarad silmis. Mis see on? Mis see on, mis ajab välja tuhanded inimesed, kes mõtlevad endast ise kui omaette hoidvast rahvast?

Just rahvuslustunne laulupeo näitel on ideaalne seletus kollektiivsele afektile. Laulupidu on ehe näide koosolemis- ja ühtekuuluvustundest; see on millegi uue loomise tunne, või millegi, mis on ohus, alalhoidmise tunne – nende kolme kombinatsiooni võib ehk mõista rahvuslustundena. Kui vaatame afekti kui intiimsust, milles ei olda kunagi üksi; kui meeleolu tasandil toimivat jõudu, mis toob inimesed kokku, tihti juhuslikult, ja julgustab neid teisitiolemise ruumi looma, siis ajalooliselt on laulupeod just seda teinud.

Teisitiolemise ruumi all ei pea ma silmas konkreetset ruumi, vaid võimalust anda hääl sellele, mida varem polnud võimalik välja öelda. Üldistavalt rääkides oli 1980ndate lõpu ja varaste 1990ndate laulev revolutsioon just alternatiivse koosolemisruumi loomine ühiskonnas, mis oli pikka aega eestlaslikku koosolemist alla surunud. Samas võib öelda, jällegi üldistavalt, et ärkamisaeg lõi nähtavalt ja teadlikult ruumi millelegi uuele – Eesti riigile ja eestlastele kui poliitilisele rahvusele. Mõlemal ajajärgul loodi alternatiivseid rohujuuretasandi algatusi ning koosolemisviise poliitilises ja sotsiaalses sfääris, mis ei soosinud olemuslikult ja kohati isegi ei lubanud midagi sellist. Laulupidude eesmärk oli mõlemal puhul hoida alal mitmekesisust impeeriumides – seda tehti ennekõike meeleolude ja tunnete tasandil.

Tänapäevased laulupeod ei pea enam võitlema eesti kultuuri ja keele alalhoidmise eest – nad võivad nende olulisust rõhutada ja selle üle mõtiskleda, kuid nende sõnum ja mõte peaks rohkem ajaga kaasas käima. Ma pean siin silmas näiteks viimase laulupeo pealkirja „Mina jään". Mis on need tingimused, et jääda? Milline on see Eesti, kuhu jääda? Milline on see eestluse vorm, mis meid eestlasteks jätaks? Kellega koos siia jääda? Kas, kes ja mis tingimustel saavad siia *tulla?* Muidugi on nende küsimuste üle ka arutletud, kuid tahaks näha seda veel rohkem laulupeo kontekstis. Sooviks kuulda rohkem, kuidas laulupidu ajaga kaasas käib ja eestluse mõistet avab. Ka sellele mõtlemiseks on vaja leida aega, et panna tähele seda, mis on meie ümber muutunud. Tihti on need muutused tajutavad just tunnete ja meeleolu tasandil.

See ei tähenda aga seda, et laulupeo puhul ei võiks näha värskeid isetekkelise koosolemise vorme. Tervitatav näide pärineb siinkohal ülemöödunud suve laulu- ja tantsupeost, kui grupp noori korraldas ise vihma tõttu ära jäänud tantsupeo Vabaduse väljakul. Esiteks näeme, kuivõrd olulist rolli mängib meeleolu loomisel selline lihtne tegur nagu ilm. Ehk oli isetekkeline laulupidu võimalik just seetõttu, et ilm aeglustas või vähemalt muutis laulupeo planeeritud kulgemist. Just välistegurid olid need, mis lõid võimaluse tekitada midagi uut, midagi programmivälist. Abiks oli ka tehnoloogia: Facebook, kus jagati infot rahvale ja tantsijatele, ning teemaviited #tantsimekoos, #tahametantsida ja #muidueijää. Olgugi et tantsud, mida tantsiti, olid programmipõhised, on noorte peo isekorraldus näide sellest, et laulupeo kontekstis on võimalik tekitada midagi uut. See isetekkeline pidu on väga oluline ka seepärast, et sellest said osa inimesed, kes võisid olla piletist ilma jäänud või kes ei saanud seda endale mingil muul põhjusel lubada.

Afektis ei saa olla kunagi päriselt üksi, vaid seda peab kogema koos kellegagi või millegagi.

Sellised hetked on näited afektist kui millestki, mis loob alternatiivseid võimalusi koosolemiseks erinevate inimeste vahel ootamatus materiaalses keskkonnas. Selleks et afektil oleks positiivne väljund, on olulised isetekkelisus ja uudsus, mitte vana kordamine.

Afekti märkamine on sõltuv elu aeglustamisest. Aeglustades märkame paremini meid ümbritsevat maailma ja olendeid, kes seda meiega jagavad.

2017. aastal korraldasid noored tantsupealised vihma tõttu ära jäänud tantsupeo asemel spontaanse etenduse Vabaduse väljakul. See on näide positiivsest afektist, mida iseloomustab isetekkelisus ja uudsus. Fotod: Priit Simson

Afekt on tähtis, kuna siis me märkame seda, mis jääb märkamata, ja näeme uusi võimalusi seal, kus neid muidu tähele ei pane – nii nägid noored võimalust luua teistmoodi tantsupidu omal käel ja teises kohas. Afekti märkamine, nagu artikkel on juba maininud, on teatud määral sõltuv elu aeglustamisest. Aeglustades märkame paremini meid ümbritsevat maailma ja olendeid, kes seda meiega jagavad. Aeglustades on meil mahti tekitada midagi uut, pannes tähele vana värske pilguga.

[1] *Epp Annuse artikkel „Afekt, kunst, ideoloogia. Aeglase teooria manifest" ajendas mind selles artiklis aeglusele tähelepanu pöörama. Vt Vikerkaar, nr 3, 2015.*

[2] *Kuna eri inimeste jaoks on feminism niivõrd lai ja erinevalt tõlgendatav mõiste, siis siin esitatud seosed esindavad ennekõike autori isiklikke vaateid.*

MIDA ME TEEME, KUI KASUTAME SÕNA „HÜSTEERIA"?

Kui keegi kasutab avalikes aruteludes mõistet „hüsteeria", võib olla üsna kindel, et tema eesmärk on käsitletavat teemat trivialiseerida ja edasine arutelu sulgeda. Eriti levinud on selline praktika naistevastasest vägivallast rääkides.

Kirjutas **Piret Karro**, illustreeris **Jaan Rõõmus**

Vägivalla kriitikat on Eesti meedias viimasel ajal nii läbivalt hüsteeriaks kutsutud, et sellest on saanud peaaegu üldnimetaja. Nii #MeToo-liikumine, **Harvey Weinsteini** ja teiste ameeriklaste, aga ka **Mihkel Kunnuse**, **Tiit Ojasoo**, **Mart Loogi**, **Taavi Rõivase**, **Lembit Mehilase**, **Martin Halliku**, **Marti Kuusiku** jt kaasuste käsitlemine on saanud endale ilma pikema peegelduseta üsna ruttu külge sildi „hüsteeria". Samuti on hakatud nii nimetama vahel EKRE-kriitilisi sõnavõtte, kuigi teisalt on ka selle erakonna poliitikat võrreldud vägivallatsemisega. Mõiste „hüsteeria" levikutiheduse kasvu üle mõtiskles aasta hakul **Maarja Vaino**, kes leidis, et õhustik ongi pärast EKRE võimuletulekut hüsteeriline nagu ka **Kersti Kaljulaidi** sõnavõtud selle erakonna aadressil. Hüsteeria diagnoosi andis vabariigi presidendile ka Vaino isa, siseminister **Mart Helme**, kui ütles, et president käitus nagu „emotsionaalselt üleskõetud naine", kui ta abikaasa peksmises süüdistatud Marti Kuusiku ministriks nimetamise protestiks riigikogu saalist välja astus.

See, kes on lödipüks, ei teinud oma valikuid põhjaliku kaalutluse tulemusel ega järginud faktidele tuginevate põhjendustega strateegiat, vaid – on lihtsalt üks lödipüks.

Ajaleheartiklite keelekasutusele tähelepanu pööramine on oluline, kuna meedia on igapäevane osa meie inforuumist. Facebooki ja uudisteportaalide voog, R-kioski lehestend, ajakirjad kohvikus ja hambaarsti ootesaalis, hommikul postkastis, Pealinn trammis – oleme meediaruumis ringlevate teadetega pidevas vestluses. Pealkirjadest pilguga üle libistades tegeleme tähendusloomega, mis põimub kokku meie ümber toimivateks diskursusteks ehk üldiselt jagatud ja isegi eeldatud arusaamadeks meid ümbritseva kohta. Jaksame olla harva pidevas eneserefleksioonirežiimis ning tähele panna, mis tähendusvõrgustikku mõni paberilt välja hüpanud sõna meie ajju jõudes lülitub.[1] Enamasti loeme lihtsalt mõnda nuppu või artiklit ja mõtleme, et ohoo või nojah, ega vaeva end diskursuse analüüsiga: miks just see autor selles väljaandes selle sündmuse kohta just seda sõna kasutas. Seetõttu pühendun oma artiklis just sellele. Püüan harutada selle tähendustega täidetud keelevõrgustiku, milles iga päev sahmime, üht niiti, sel korral sõna „hüsteeria" kasutamist naistevastast vägivalda puudutavates artiklites.

Millegi või kellegi hüsteeriliseks kutsumine annab mõista, et see, mida teo toimepanija tegi või mida ohver koges, puudutab ainult kellegi tundeid ning sellel pole mingit struktuurset mõõdet ega ühiskondlikku ajalugu.

Miks pole selle sõnavaliku üle siiani kriitiliselt reflekteeritud ning miks nimetavad autorid, nagu Maarja Vaino, teatud ühiskondlikke debatte tõsimeeli hüsteeriaks? Ma pakun, et põhjus on selles, et lähisuhtevägivald on niivõrd levinud, juurdunud ja normaliseeritud. See selgub kohe, kui vaadata ükskõik millist statistikat vastavate näitajate kohta Eestis. Väide, et pere- ja naistevastasest vägivallast on Eestis kas ühe juhtumi kontekstis või laiemalt juba piisavalt räägitud, on optiline illusioon.

EDASISE ANALÜÜSI TÕKESTAMINE

„Hüsteeria" kui sõnaline hinnang lülitub kindlal viisil meid ümbritsevasse soodiskursusesse. „Soodiskursus" viitab tähendustele, mis on omistatud teatud kultuuris bioloogilistele sooerinevustele ning nende tõlgendustele. Viimased ei mõjuta ainult seda, kuidas me tajume, mõistame ja esitleme ennast naiste, meeste ja teistena, vaid suunavad ka meie arusaamu mujal, nt seoses sellega, mida me mõteleme kodust, sõjast, haridusest jne. Seega mõjutab soodiskursus ka muid meie elu aspekte, mitte ainult sooidentiteeti.[2]

Soo- ja sõjauurija **Carol Cohn** näitlikustab seda teooriat, tuues välja vastandite paarid, mis on ankurdatud soodiskursusesse. Näiteks mõistus *vs.* keha, kultuur *vs.* loodus, mõte *vs.* tunne, loogika *vs.* intuitsioon, objektiivsus *vs.* subjektiivsus, agressioon *vs.* passiivsus, avalik *vs.* privaatne, poliitiline *vs.* isiklik, *ad nauseam*.[2] Sõltumata sellest, kuidas kirjeldaks ennast üksikisik, seostatakse ühiskonnas vastandpaaride esimest poolt üldiselt mehelikkusega ning teist poolt naiselikkusega, seejuures hinnatakse esimest kõrgemalt kui teist. Tähendusloome toimib mõlemat pidi, nt *loogikat* seostatakse mehelikkusega ning *mehelikkust* seostatakse loogikaga. Erinevates põlvkondades ja kogukondades võivad erineda soodiskursuse detailid ehk see, milliseid omaduste kimpe konkreetselt ühe või teise sooga seostatakse, ent igaüks meist navigeerib kogu aeg oma sotsiaalses elus selle diskursuse mõne konkreetse variandi sees. Mõnikord teeme seda teadlikult, esitledes ennast nt *loogilisena*, et meie sõnavõttu tõsisemalt võetaks.

Cohn toob näite sõnaga „wimp" – eesti keeli nt „lödipüks" –, mis tuli päevakorda tema välitööde ajal USA julgeolekuekspertide seas varastel 1980ndatel.[2] Cohn osales ühena kolmest naisest koos viiekümne viie mehega külma sõda imiteerivas rollimängus, kus nn sinine tiim võistles punasega (esimesed olid loomulikult ameeriklased ja teised venelased). Teadmata üksteise strateegiaid, eskaleerus mäng ühel hetkel tuumarünnakuks punaste vastu. Nemad otsustasid tsiviilelanike kaitseks ja riikide autonoomia säilitamiseks siniseid mitte vastu pommitada, vaid hoopis väed Ida-Euroopast välja tuua. Mänguaja lõppedes oli punaste tsiviilelanikkond elus ning kodumaal lahinguid ei toimunud, aga kuna neil oli poliitiline kontroll väiksema territooriumi üle, olid nad sõja n-ö kaotanud. Hiljem ütlesid sinised vastaste tiimi kohta, et *he*[3] *just wimped out*, mis viitas USA sõjaväe väärtushinnangutele, et tuumarünnakust hoidumist ja baaside sulgemist nähakse lödipüksliku käiguna. Cohn kirjeldas oma tundeid – vaatamata sellele, et tal ei ole oma igapäevaelus sooja ega külma, kas keegi teda kuskil *wimp*'iks peab või mitte, haavas too kommentaar teda sügavalt –, sest ta oli parasjagu osaline keskkonnas, milles valitsev diskursus määras *wimp*'iks ainult need kõige hädisemad, mannetumad, ebasoositumad.

Oleme pidanud omakeelses meediaruumiski sõna „wimp" eestikeelse hinnangut andva vastega „lödipüks" maid jagama[4]. See mõiste asub samuti soodiskursuses – nii *wimp* kui ka *lödipüks* viitab mehele, kes ei suuda tõusta mehelikkuse standardi kõrgusele, s.t kellele omistatakse neid karakteristikaid, mis on selles diskursuses seotud naiselikkusega. Viimane aga, nagu eespool näidatud, on kehvem kvaliteedimärgis kui mehelikkus. Soodiskursus, millega siin opereerime, näeb ette, et mehed ei taha olla lödipüksid. Taas, vaatamata sellele, milline on ühe üksiku end mehena määratleva inimese suhe lödipüksluse, seilame kõik selle diskursuse vetes ja peame suhestuma kuidagi nende väärtushinnangutega, mille võrgustik meid katab.

Oma analüüsis toob Cohn välja, kuidas USA julgeolekueksperdid kippusid tihti kolleege Nõukogude Liidust või Saksamaalt mitmel eri moel lödipüksteks nimetama (ingl nt *limp-dicked wimps*, *bunch of pussies* jne). Ent selles sõnavalikus ei toimu mitte lihtsalt vastaste mustamine, vaid just sooline mustamine, asetades USA sõjardid maskuliinsuse skaalal ülespoole nende vene ja saksa kamraadidest. Kui kedagi juba lödipüksiks nimetada, ei jää tema isikule või selle isiku tehtud valikutele eriti muid nüansse. See, kes on lödipüks, ei teinud oma valikuid põhjaliku kaalutluse tulemusel ega järginud faktidele tuginevate põhjendustega strateegiat, vaid – on lihtsalt üks lödipüks. Sellise hinnangu andmine, s.t kellegi soodiskursuse taustsüsteemis sellesse kategooriasse paigutamine, takistab edasist mõtlemist või analüüsi nii tegija otsuste kui ka üldise teema kohta. See n-ö lõpetab mõtte, tõkestades igasugust edasist püüdu mõista inimese otsuseid ja valikuid ning alatähtsustades niimoodi kogu käsitlusel olnud teemat.

KRIITIKA TASALÜLITAMINE

Mõiste „hüsteeria" toimib samamoodi. See mõiste on olnud Eesti ajakirjanduses viimastel aastatel kasutuses suuresti naistevastase vägivalla kajastustes. Oleme ehk enam-vähem teadlikud mõiste misogüünsest ajaloost ehk sellest, et veel saja aasta eest kasutati seda diagnoosina, millega patologiseeriti naiste ärevust, seksuaalset rahuldamatust, ärritust, magamatust jne. Hiljem on feministlikud ajaloolased juhtinud tähelepanu, et kõik need tunded võisid olla naiste reaktsioon neid rõhuvatele sotsiaalsetele tingimustele, mida misogüünses kontekstis tegutsevad arstid hüsteeriaks nimetasid, s.t naised ei olnud mitte ühiskondliku rõhumise tõttu „hüsteerilised", vaid nad olid ärevad, vihased jne, millele pandi pikema süvenemiseta külge silt „hüsteeria". Soodiskursuses toimib hüsteeria kriitika tasalülitajana nii, et paigutab A, kes nimetab B sõnavõttu hüsteeriaks, B-st implitsiitselt tõsiseltvõetavamale kohale, trivialiseerides B argumentatsiooni.

Olulist murdepunkti mõiste „hüsteeria" soodiskursusesse lülitumisel markeerib **Hans H. Luige** 2017. aasta septembris tehtud intervjuu Tiit Ojasoo ja **Ene-Liis Semperiga**, kus viimane mainib oma tollal töös olnud NO99 lavastust „Hüsteeria". Sama aasta detsembris esietendunud lavastus oli justkui kommentaar[5] vahetult alanud naistevastase vägivalla käsitlustele Eesti meedias, sh neile, mis puudutasid teatri enda juhti. Alates 2016. aastast oli tulnud järjest avalikuks juhtumeid, kus mõni tuntud eesti mees oli peksnud oma elukaaslast, ahistanud, käperdanud või lausa löönud oma alluvat või juhendatavat, ahistanud seksuaalselt oma patsiente või tööreisil peole kutsutud naisi jne (vt viited avalõigus).[6] 2017.–2018. aasta sügistalv oli Eestis murdepunkt, mil avalikkuse ette tulid paljud neist, kes on lähisuhtevägivalda kogenud. Samal ajal hakkas ilmuma ka palju sõnavõtte, mis taunisid vägivalla kriitikat ja pidasid seda muu hulgas hüsteeriaks. Need olid Eesti meedia lähiajaloos esimesed artiklid, mis kasutasid mõistet „hüsteeria" naistevastase vägivalla temaatikas. Üks esimesi oli **Katrin Pauts**, kelle silmis olid reaktsioonid Weinsteini juhtumile hüsteeria ning ahistamiskriitikud tähelepanuhoorad, kes tegelikult ahistamisest midagi ei tea.[7] Paar päeva hiljem ilmus lugu **Andres Maimikult**, kes pidas viidatud arutelu samuti hüsteeriaks ning pakkus toimuva kohta muu hulgas välja mõiste „kanakarja kambakas", millele **Urmas Reinsalu** hiljem kahe käega alla kirjutas. Reinsalu pidas mäletatavasti samuti hüsteeriaks avalikku kirja presidendile, kus öeldi, et vägivallateo eest uurimise all olnud Ojasoo ei peaks olema vabariigi aastapäeva pidustuse kaaslavastajana aukohale tõstetud.

Reinsalu reaktsioon nn 104 kirjale oli hirm, et „hüsteeriaga" „solgitakse" ära nii vabariigi aastapäev kui ka kogu Ojasoo elu. Ta küsis, kas autorid soovivad, et viimane paneks end põlema, ning kartis, et „läheme ühiskonnana kollektiivselt lolliks". Reinsalu ise võrdles Ojasood naisi ja lapsi tapnud sarimõrvari **Andrei Tšikatiloga**. Seejuures mõõnis tollane justiitsminister, et tegu pole ju vägivallatsejale ordeni andmisega. Viimane näitab, et Reinsalu jagab mingil määral sama põhimõtet, millele tuginedes kirjutati 104 kiri: vägivallatsenut ei peaks Eestis auga pärgama. Avaliku kirja tuum oli järgmine: „Võiksime riigina ühineda põhimõttega, et ükskõik millistesse ühiskondlikesse gruppidesse kuuluvate naiste vastase vägivalla toimepanijad ei vääri aukohta." Kirjas ei soovita kellegi põlemapanekut, surma, vallandamist, kedagi ei nimetata mõrvariks. Kirjaga väljendatakse „nördimust" ning öeldakse, et olukord on „kahetsusväärne". Reinsalu oleks võinud piirduda väitega, et kutse lavastada vabariigi aastapäeva lavastust pole nii suur tunnustus kui näiteks riikliku ordeni andmine. Ent Reinsalu luges 104 kirja sisse nõude kedagi tappa või pekstaega tabanud iseenda arusaamade ja kirja ühisosa. Selles võrdluses näeme, kuidas mõiste „hüsteeria" külgekleepimine mingile avaldusele „lõpetab mõtte", s.t tõkestab teksti mõistmist ning selle argumendina kaalumist.

Oma hinnangus 104 kirjale illustreeris **Meelis Oidsalu** seda, kuidas soodiskursus toimib mõiste „hüsteeria" näitel. Esmalt pidas ta kirja „lolliksminemiseks", mis lülitub samuti eespool kirjeldatud struktuuri, kus neil, keda autor lolliks nimetab, lüüakse suu lukku. Ent enamgi veel, Oidsalu vastandab omavahel 104 kirjale allakirjutanud, kelle ta nimetab Ojasoo ja Semperi lavastuste pealkirjadele viidates „hüsteerilisteks heasoovijateks"[8], ning oma elukaaslase luu murdnud Mihkel Kunnuse. Viimane suutis Oidsalu hinnangul „rahulikult ja kannatlikult seletada oma olukorda ja juhtunu tagamaid". Soodiskursus toimib sel moel, et isegi naisepeksu on võimalik puhtaks rääkida, kui teha seda kuulaja jaoks piisavalt „rahulikult" ja „kannatlikult". Vägivallatseja ja tema apologeet apelleerivad n-ö loogikale, ratsionaalsusele, rahulikkusele, mis annab mõista, justkui teised kõnelejad oleksid irratsionaalsed ja tunnete küüsis. Peale selle peetakse paradoksaalsel kombel siin vägivalla kriitikat hüsteeriaks, aga peksu enese emotsionaalne nivoo on unustatud.

POLIITILISUSE EITAMINE

Vägivalla kriitika hüsteeriaks nimetamine kaotab kriitika poliitilise mõõtme[9], ning jätkuna kahandab ka selle vägivalla enda ühiskondlikku tasandit. Millegi või kellegi hüsteeriliseks kutsumine annab mõista, et see, mida teo toimepanija tegi või mida ohver koges, ning see, kuidas sellest avalikkuses räägitakse, puudutab ainult kellegi tundeid ning sellel pole mingit struktuurset mõõdet ega ühiskondlikku ajalugu. Seda enam, et selles kontekstis pole tegu „ainult kellegi tunnetega", vaid afekt, mida vägivald tekitab, on kehaline vastureaktsioon kellegi inimsuse eitamisele, mida peksmine, vägistamine jne teeb. Need on poliitilised tunded, s.t neid isiklikuna kogetud tundeid tekitab ühiskondliku tasandiga probleem. Lähisuhtevägivalla juhtumeid esineb Eestis tihti, nende toimumisdünaamika on seotud soostereotüüpidega, vägivalla käsitlused kipuvad neid stereotüüpe taastootma, juhtumite lahendid kohtus ei toeta alati ohvrit ning see vägivald toimub patriarhaalses ning sooliselt ebavõrdses ühiskondlikus kontekstis. Troop „hüsteeria" kaotab kõik need kihistused, unustades samal ajal, kui intensiivselt emotsionaalne tegu on lähisuhtevägivald ise. See trivialiseerib ka vägivalda ennast – kui midagi ei nähta ühiskonnas struktuurse probleemina, ei otsita sellele ka kaugeleulatuvaid lahendusi.

[1] *Laenan seda põhjendust Shaista Patelilt.*
[2] *Cohn, C. 1993. Wars, wimps and women: talking gender and thinking war. – Gendering war talk.*
[3] *Just, vastaste tiimile viidati, nagu see oleks üks mees.*
[4] *Vt Aavik, K. 2020. „Ära ole lödipüks". Maskuliinsuse muutuvatest ja vastuolulistest ideaalidest tänapäeva Eestis. – Vikerkaar, nr 1–2.*
[5] *Selle lavastuse seost siinse artikli temaatikaga avan ka oma tollases arvustuses. Vt Karro, P. 2018. Ene-Liis Semperi „Hüsteeria". Kui sõnad saavad otsa ja jääb vaid naer. – Eesti Päevaleht, 09.01.*
[6] *Nende sündmuste ajateljest ja Eestis tollal alanud #MeToo-liikumisest on teinud hea ülevaate* **Kadi Viik** *Vikerkaares, kus ta markeerib ka teise „hüsteeriaga" sarnaselt toimiva termini „nõiajaht". Vt Viik, K. 2018. Ajad ei muutu niisama. #metoost ja selle kriitikast. – Vikerkaar, nr 12.*
[7] *Oma loos jõuab Pauts vastuolulisel kombel lõpuks välja klassiteadlikkuseni, kui tõdeb, et mõni ei saa ahistajat korrale kutsuda, sest kardab töökoha kaotuse pärast. Seda struktuurne ebavõrdsus ju tähendabki. Pauts küsib lisaks, miks feministid naisi ainult ohvritena nõevad. Vastaksin, et feministide väide pole mitte see, et naised on nõrgukesed, kes ei suuda tüütule ligitikkujale kannaga anda, vaid see, et naised on võimusuhete võrgustikus (klaaslagi, palgalõhe, teine vahetus kodus jne) süsteemselt nõrgemas positsioonis, olgu nad oma iseloomult nii kanged kui tahes.*
[8] *22. detsembril 2017 esietendusid NO99 saalides Ene-Liis Semperi lavastatud „Hüsteeria" ja Tiit Ojasoo lavastatud „Heasoovijad".*
[9] *Patel, S. 2014. Racing Madness: The Terrorizing Madness of the Post-9/11 Terrorist Body. – Disability Incarcerated. Imprisonment and Disability in the United States and Canada.*

Piret Karro kirjutab parasjagu Kesk-Euroopa Ülikooli soouuringute osakonnas magistritööd mõistetest „hüsteeria" ja „nõiajaht" kui feministliku kriitika tasalülitajatest Eesti ajakirjanduses.

AFEKTIMUDIJATE PLAHVATAV MAAILM

Suunamudijatest, kelle lakkamatud kujutised digitaalses pilves uusi jälgijaid ootavad, on saanud uue sajandi ideaal.

Kirjutas **Stefan Peetri**, illustreeris **Andrei Kedrin**

Populaarkultuuri uuringutes tõusis afekti käsitlemise vajadus esile umbes samal ajal, kui tekkis veeb 2.0. Veeb 2.0 keskmes on meedia sulandumine (*media convergence*) – arvutamise, kommunikatsiooni ja erinevate meediaformaatide lõimumine, et pakkuda liidesesüsteemi, kus me iga päev peamiselt aega veedame. Veeb 2.0 disain paneb rõhku kasutajapõhise meediasisu tootmisele; trans-, rist- ja hübriidmeedia kooslustele. Selline uus digisfääri keskkond tugineb osaluskultuuri põhimõtetele. Osaluskultuur kujutab endast üleminekut, kus tavaline meediatarbija muutub ka tootjaks – prosuumeriks. Veeb 2.0 ja sellele järgnenud sotsiaalmeedia kanalite teke moodustavad selle afektiivse võrgustiku, milles tekib suunamudija kui uus võrgustatud subjekt.

Suunamudijate eelkäijateks võib pidada esimesi (pildi-) blogijaid ja vlogide pidajaid, kelle sotsiaalse kapitali instrumentaliseerimise potentsiaal kerkis tänu sotsiaalmeedia tekkele brändide huviorbiiti. Suunamudijad on tänapäeva digiökoloogias ehk kõige aktuaalsem näide prosuumeritest, kes lõimivad pealtnäha olematu kergusega mina- ja brändiloomet. See tähendab, et suunamudijaid tuleks näha kokkusulamispunktina subjekti positsioonilt, kus omavahel sulanduvad digisfäär ja kommunikatsioonitehnoloogia; mina- ja brändiloome enesetehnoloogiaga, mille keskmes on nutitelefon.

Afektimudija läkitab sotsiaalmeedia voogudes (audio)visuaalseid signaale utoopilisest elust, mis on kohale jõudnud, tuleb lihtsalt olla ühenduses.

Stefan Peetri on kultuuriteooria tudeng Tallinna Ülikoolis ja avaldab aeg-ajalt kultuurikriitikat.

Nad sümboliseerivad staaridiskursuse fragmenteerumist mikrokuulsusteks, kes osalevad järjest personaalsemal ning intiimsemal tasandil meediatarbija infosfääri vormimises, teisisõnu mudimises. Kui käsitleda suunamudijaid afektiteooria perspektiivist kui afektimudijaid, muutub ehk selgemaks mudijate funktsioon infosfääris. Nad ei esinda populaarkultuuri eri voolusid ega/või diskursuseid (teisisõnu suundu), vaid kehastavad rööprähklevat turundussubjektiivsust. Afektimudija läkitab sotsiaalmeedia voogudes (audio-) visuaalseid signaale utoopilisest elust, mis on kohale jõudnud, tuleb lihtsalt olla ühenduses. Kujutlusvõime, mina- ja brändiloome sulandumine Insta-kõlbulikus ruumis. Kuigi afektimudijal nagu igal teisel isikul on teatud hulk omadusi, nii väliseid kui ka sisemisi, on tal sotsiaalmeedia voogudes lõputu hulk võimalusi teiste isikute afekteerimiseks. Sellisel kujul osutab sotsiaalmeedia afektimudija hoopiski millelegi, mida mõned teoreetikud on hakanud nimetama „võrgustatud minaks" või „mitmikteadvuse tekkeks" – see on teadvusejärgne subjektiloome, mis lähtub järjest enam osaluskultuuril põhineval „mina" ja „võrgustiku" lõimumisel.

AFEKTI(TÖÖSTUSTE) ESILEKERKIMINE

Kultuuriteoorias esindab afektiivset pööret ehk kõige paremini **Brian Massumi** „Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation" (2002), kus uuritakse, kuidas populaarkultuur mõjutab massimeedia digiteerumisega meie tunnetuslikke ja kehalisi protsesse. Massumi näitab lisaks, kuidas mõttele, vormile või tähendusele keskenduvate traditsiooniliste keeleliste ja semiootiliste tõlgendusteooriatega ei tulda toime. Õnnelikul kombel artikuleerib eestikeelne liide „mudija" seda (keha)teraapilist afekti, mida eri afektimudijad küll erineval moel, kuid dominantselt evivad.

Tänapäeva sotsiaalmeedia, nagu näitasid **Trumpi** presidendikampaania ja Brexiti õnnestumise tõejärgne ruum, peamised tendentsid on killustumine ja kapseldumine oma personaalsesse ja intiimsesse kajakambrisse. Nõnda hargnevad ka suunamudijad makro-, mikro- ja nanokategooriatesse. Sotsiaalse inimese individualiseerumist võimaldava avaliku sfääri asemel muutub dominantseks pürgimiseks integratsioon, mida **Zizi Papacharissi** on nimetanud „võrgustatud mina" tekkeks. Ta on arendanud sedasama ideed edasi teoses „Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics" (2014), kus ta näeb, et digisfääris leiduvaid trende ja sotsiaalseid liikumisi ei saa hinnata niivõrd poliitilise potentsiaali kui afektiivsete intensiivsustega, millega muditakse meediatarbija kogemust mingist sündmusest. Afektimudijate omailmas mõõdetakse neid intensiivsusi *engagement*'i (kaasatus) ja *reach*'i (haare), s.t jälgijaskonna osaluse ja jälgijate arvuga. Lisaks tehnilisele aspektile võimaldab eestikeelne liide „mudija" käsitleda ühest küljest materialistlikumalt ja teisalt teraapiliselt virtuaalsete mikrokuulsuste ja turundusrobotite funktsioone. Mudijastaar liigub järjest lähemale meediatarbija pehmele koele. Võiks isegi öelda, et afektimudijad kehastavad meediatarbija samastumisiha.

Piiri kadumine keha ja tehnoloogia vahelt jõuab oma teleoloogilise lõpuni uue põlvkonna virtuaalsete afektimudijate ehk turundusrobotite näitel. Turundusrobotid, nagu **Lil Miquela**, **Blawko** ja **Bermuda**, kehastavad afektimudijate automatiseerimist. Need CGI-tehnoloogia toel konstrueeritud virtuaalsed mikrokuulsused kuulutavad tehisteadvusliku populaarkultuuri esiletulekut, mille „vaimseks" mõjutajaks võib tuua virtuaalse popstaari **Hatsune Miku**. Hatsune on antropomorfne, igavesti 16-aastane türkiissiniste patsidega nunnu tütarlaps – tarkvaraline olend, kelle lõi Jaapani multimeediaettevõte Crypton Future Media. Hatsune, Lil Miquela jt kehastavad hologrammolendite paljunemist digisfääris ja uutmoodi staarimudeli potentsiaali.

Tarbijakeskne digitaaltehnoloogia koos neoliberaalsete majanduslike suhetega on toonud enesega kaasa rohkelt uusi võimalusi, kuidas turundada ja artikuleerida elatud kogemusi. Populaarkultuur, mis siseneb teadvusejärgsesse mõjutekitajate digisfääri, on vohamise kultuur. See, mis toimub kohe, nüüd. Instagrami nimigi räägib sotsiaalmeedia kogemuse kohe-olevikust – elavikust –, tehtud lõpututest selfidest, *story*'dest. TikTokid, Instagrami *story*'d, *snap*'id, säutsud jms kiireks tarbimiseks mõeldud (audio)visuaalsed eneseesitlusvormid räägivad kultuurist, mis ei mäleta. Sedasorti eskapismi performatiivsesse absurdi, ületarbimise kultuuri kohtame selgepiirilisemalt Instagrami kontode @thefatjewish, @kirillwashere ja @breadfaceblog näitel (neid näiteid on ülekülluses).

ASMR-tüüpi (autonoomne sensoorne meridiaanreageering) afektimudijad toovad esile jällegi hüperintiimse vahekorra meediatarbijaga. ASMR tekkis kui YouTube'i nähtus. Selles formaadis esinejad kasutavad auditiivseid ja visuaalseid sensatsioone peamiselt kuulajate/vaatajate rahustamiseks ja une tekitamiseks. ASMR-tüüpi meediasisu mudib sõna otseses mõttes selle tarbijat. See pika ja keerulise nimega teaduslik termin kirjeldabki seda kõditavat kehalist sensatsiooni, mis on nende erinevate auditiivsete tehnikate eesmärk. ASMR-tüüpi turundus võimaldab jällegi konspireerida düstoopilisi teooriaid, kuidas meediatarbijale määritakse poolärkvel vegetatiivses mudimisseisundis tooteid pähe, või nagu **David Cronenbergi** filmis „Videodroom", mis on ehk näidanud kõige paremini, kuidas distantsi kadumine massimeedia, populaarkultuuri ja meediatarbija vahelt sünnitab uutmoodi obstsöönsuse, mis on ühtlasi ka naudingu allikas. Seda tüüpi afektimudijate kõnetusviis on tihti taotluslikult infantiilne, mis tõstab ka mainitud obstsöönsust uuel moel esile. Meediatarbijal võimaldatakse kogeda end kui imikut, keda paitavad õrnad auditiivsed-kehalised sensatsioonid. Neuroteadlane **Susan Greenfield** kaardistas juba kümme aastat tagasi sotsiaalmeedia võrgustike toimet laste võimele mõtestada oma kogemust: „[Sotsiaalvõrgustike] saitidel puudub sidus narratiiv ja pikaajaline tähendus. Selle tagajärjel muutub võimalikuks 21. sajandi mõistuse infantiliseerumine, mida ilmestavad lühike tähelepanuvõime, sensatsionalism, võimetus kaasa tunda ja värisev identiteeditunnetus."[1] Greenfieldi jaoks on sotsiaalmeedia platvormide ülesehituste lubavused liiga kaootiliste struktuuridega, mis ei võimalda mõtestatud kogemust. Hoopis teise nurga alt, aga kommenteerides seda uutmoodi võõrandumist, mille tõi kaasa industriaalne ühiskond, väitis **Karl Marx**, et kapitalismis inimene ei kaugene ainult oma töö viljadest, vaid ka oma kehast ja meeltest.

Umbes sarnaselt mõjus mulle ka järgmine stseen. Noor jaapani-ameerika tütarlaps lömastab neoonvalgustatud kohvikus või kodus oma näoga terve kaneelikringli, taustal mängib **Cheri** „Believe". Tüdruk ise on rõivastatud nagu noor neodekadent. See lühike Instagrami klipp toimib aegruumilise võttena tänapäeva interneti tunnetusstruktuurist. Esteetiliselt nostalgiline 90ndate popmiraaž, millega liitub performatiivne absurdsus, mis on muutunud alates YouTube'i tekkega kaasnenud lühikestest *fail*'ide, *planking*'u, *thug life*'i jms klippidest globaalselt populaarseks. Tema Insta-kuulsus põhinendel lühikestel klippidel, kus nebki ta lömastab oma näoga erinevaid kondiitritooteid. Visuaalselt pakub see ASMR-tüüpi *zen*-kogemust, kuid räägib ka uutmoodi võõrandumisest, mis pole ainult naljakas, vaid ka kuidagi õrn ning suvaline.

VEDELKRISTALLKEHAD

Olenemata sellest, mis operatsioonisüsteemis töötab sinu nutitelefon, koosneb selle ekraan kolmest eristuvast osast: vedelkristallkuvar ja juhtmevõrgustik, mis konstrueerivad interaktiivselt kasutajaga tema visuaalse ja sensuaalse (puutetundliku) meediakogemuse, ning kaitsev klaaskate. Silikoon, metall, plast, klaas ja vedelkristall moodustavad materiaalse karkassi (iha-) masinale ehk nutitelefonile. Selle koosluse väljajoonistamine on oluline, sest nutitelefon formeerib selle esteetilise režiimi, mille kaudu meediatarbija ja afektimudija osalevad oma elatud kogemuse vormimisel. Isegi kui afektimudija sisu on vaadatav ka muude vahenditega ja teistel platvormidel, on see ikkagi toodetud nutitelefoniga tarbitavaks.

Eraldamatus oma tehniliste meediumite materiaalsusest – ükskõikne või juhitamatu kõrgkultuuri perspektiividest – teeb afektimudimisest üsna heterogeense vormi. Instagrami kasutajad, nagu Bermuda, Lil Miquela või Blawko, dekonstrueerivad autentse ja võltsi, originaali ja koopia, kauba ja aura, meediumi ja sõnumi vahelise suhte ja eraldatuse. Selle asemel et mõista afektimudijaid kui mittetõsiseid või tühiseid massiliselt toodetud mõjutekitajaid, brändiagente, turundusroboteid, mille „reaalne" eesmärk on hoida tarbijaid tööstuslik-ratsionaalse-produktiivse kujutlusvõime vangistuses, tuleks näha, kuidas see on võimeline kaasama enda vormi oma tootmise negatiivsust.

Virtuaalsete mikrokuulsuste ja turundusrobotite (*robo sapiens*) edukäik on seletatav ühtpidi CGI-tehnoloogia enda lubatavustega, mille keskmes on figuuri moduleerimine immanentse situatsiooni põhjal. Sestap virtuaalsed afektimudijad näitlikustavad ja sisendavad, et modulatsioon, teisisõnu paindlikkus, on selles postfordistlikus loomemajanduses keskne mehhanism ja koodsõna. Modulatsioon on ka miski, mida **Gilles Deleuze** nägi 80–90ndate tärkavates arvuti- ja digiühiskondades kui keskset valitsemismehhanismi. Modulatsioon toimib nagu „end ümbervormiv valuvorm, pidevalt muutumas ühest momendist teise, või nagu sõel, mille võrk varieerub ühest punktist teise"[2]. Teisisõnu pole modulatsiooni kui paindlikkuse režiimis fikseeritud ega etteantud vorme, subjektiivsusi, (tõe)argumente. Kui **Foucault'** distsiplinaarses ühiskonnas suruti inimesi mingisse (ideoloogilisse) vormi – tööliste liigutused fikseeris töö ühe ja sama tootmisliiniga ja tooted olid identsed ning väljavahetatavad –, siis afektitööstustes võivad vormid muutuda vastavalt situatsioonile. Ainus tingimus on „paindlikkus" – võime moduleerida oma vormi vastavalt vajadusele, võime kohaneda kiirelt ja sujuvalt iga vormiga.

Vedelkristall artikuleerib kujundina hästi seda keha-ideaali, mille poole nii ilublogijad, mikrostaarid kui ka turundusrobotid pürgivad. Afektimudijad on sümptomaatilised, kuna nad loovad kaardistuse või aegvõtte sotsiaalsete suhete integreerimisest sotsiaalmeedia ringlusesse, tekitades nii vormi, mida Deleuze ja **Guattari** nimetaksid „afektiplokiks". Selles kommunikatsiooni afektiplokis või -momendis, milles afektimudija ja meediatarbija kohtuvad, sarnaneb see suhe järjest enam kahe isiku vahelise suhtega.

Piiri kadumine keha ja tehnoloogia vahelt jõuab oma teleoloogilise lõpuni uue põlvkonna virtuaalsete afektimudijate ehk turundusrobotite näitel.

[1] *Wintour, P. 2009. Facebook and Bebo risk 'infantilising' the human mind. – The Guardian, 24.02.*

[2] *Deleuze, G. 1992. Postscript on the Societies of Control. – October, nr 59, lk 3–7.*

TÕLGENDUSI MUDIDES MUUTUSTENI

Kuidas võiksid tuua meie käitumismustritesse positiivseid muutusi hoolikalt läbimõeldud, kuid mitteagressiivsed *arukad* sekkumised?

Kirjutas **Sören Pruul**, illustreeris **Kleer Keret Tali**

Kui kuuled mõistet „psühholoogiline sekkumine", siis üsna suure tõenäosusega võib tekkida kujutluspilt millestki dramaatilisest, nagu alkohoolikust pereliikme kainusesse ehmatamine, või millestki mitmetahulisest ja kulukast, nagu programm vägivaldsete noorukite aitamiseks. Viimasel kümnendil on aga eristunud uus liik psühholoogilisi sekkumisi, mis paistavad silma oma näilise lihtsusega. Need sekkumised kestavad lühikest aega, kuid õigesti kavandatuna kuhjub ja võimendub nende positiivne mõju ajas.

Sören Pruul õpib psühholoogia abiga iseennast ja teisi tundma.

MUUTUS KÄITUMISES TÕLGENDUSTE KOHANDAMISEGA

Klassikalised sekkumised hõlmavad kas mingi keskkonna või inimese omaduse muutmist mõne kasuliku eesmärgi nimel. Näiteks koolidesse ostetakse tahvelarvutid eesmärgiga õpilaste nutitaju arendada (muutus keskkonnas) või töötajatele korraldatakse keskendumisvõime kursus, et töötulemusi parandada (muutus inimeses). Arukate sekkumiste (*wise interventions*) kontekstis püütakse kohandada inimeste tõlgendusi (*subjective meaning-making*) maailmast, et aidata neil teha paremaid ja eesmärkidega rohkem kooskõlas otsuseid.

Miks mu tüdruksõber mind maha jättis? Kas meie tähemärgid ei klappinud? Kas ma olen igav ja tüütu? Kas ta on loll? Tõlgendused, mis meil maailma kohta tekivad, on olulised käitumise mõjutajad ning see, mis tähenduse ma olukorrale annan, suunab mu käitumist erineval moel. Kas sean prioriteediks, et mu järgmine väljavalitu oleks Lõvi või Ambur, loen internetist põnevaid küsimusi, et ma ei tunduks nii igav, või olen tänulik selle ilusa aja eest ja lähen eluga edasi? Kui muuta tõlgendust, peaks kaasnema muutus ka käitumises.

Tõlgendusi on võimalik muuta väga peenekoeliste vahenditega. Hollandi psühholoogid tegid katse, kus nad kinnitasid[1] poe ees seisvate rataste juhtraudadele reklaamlipikud. Ühes katsekeskkonnas oli rataste ees oleval seinal grafitit keelav märk ning selle kõrvale soditud erinevaid grafiteid (keskkonnas on vihje, et korrarikkumine on normaalne). Uurijad vaatlesid, mida ratastele järele tulnud inimesed lipikutega tegid. Märki rikkuvas keskkonnas viskas 69% vaadeldavatest lipiku maha, võrreldes puhta seina ääres maha visatud 31% (prügikaste läheduses polnud). Inimeste tõlgendus keskkonnast oli kahes olukorras erinev ning seetõttu oli ka käitumises märgatav vahe. Seda nähtust seletatakse nn katkise akna teooriaga (*broken windows theory*), mille kohaselt annab korralagedus hoogu suuremaks korralageduseks.

Rataste katse on küll ilmekas näide, kuidas tõlgendused võivad lihtsate vahenditega muutuda, kuid see pole sekkumine. Tekib küsimus, kas selle nähtuse pinnalt saaks ka päriselus midagi korda saata. Sama mudeli alusel korraldati Massachusettsis sekkumine[2], mille käigus tehti rohke kuritegevusega piirkondi esinduslikumaks: tühjad krundid korrastati ja muudeti turvalisemaks, parandati tänavavalgustid ning korrarikkujatel (näiteks avalikus kohas joojatel) hoiti pingsamalt silma peal. Võrreldes nende kriminaalse tuntusega asukohtadega, kus muutusi ellu ei viidud, vähenes kõnede arv päästekeskusesse järgnenud kuue kuu jooksul 20%, sealhulgas oli 34% vähem kallaletunge ja 11% vähem vargusi. Varasemate korrarikkumiste märkide eemaldamisega hoiti ära märkimisväärne osa kuritegevusest.

MÕJU AJAS VÕIMENDUMINE

Idee, et tõlgendused mõjutavad käitumist, ei paku tänapäeval enam ahhaa-elamust. Selle pinnalt järgnevad avastused on aga arukate sekkumiste jaoks murrangulise tähtsusega. Need annavad paremat aimu tõlgenduste olemusest – täpsemalt sellest, et tõlgendusi on võimalik muuta, kuid sobivates tingimustes ka kinnistada. Sisuliselt ongi aruka sekkumise eesmärk luua ja kinnistada uus, positiivne tõlgendus.

Selleks et tõlgendus kinnistuks ja edasi elaks, on oluline, et see kanduks inimese ellu ning käivitaks uue isetoimiva ahela. Ahela lükkab käima uus positiivne tõlgendus, mis annab tõuke adaptiivsemaks käitumiseks, mis omakorda loob edukamaid tagajärgi. Edukamad tagajärjed kinnitavad uue tõlgenduse sobivust süsteemi ning tänu sellele sekkumise mõju kuhjub ja suureneb ajas. Selliste lühiajaliste sekkumiste pikaajalist mõju väljendavad ilmekalt paljud uuringud.

Ühes neist[3] võeti sihikule madala enesehinnanguga inimesed romantilistes suhetes. Ehk inimesed, kes kipuvad oma väärtuses kahtlema ega võta seetõttu (kaaslase) komplimente sageli tõsiselt. Selleks et ajendada komplimente tõsiselt vastu võtma, anti katses osalenutele ülesanne mõelda kaaslase hiljutisele komplimendile ning analüüsida, miks ta selle tegi ning mis tähendus sel talle ja suhtele on. Võrreldes nende katseisikutega, kes pidid lihtsalt kirjeldama ilusatele sõnadele eelnenud asjaolusid, tundsid need, kes komplimendi tähenduse üle arutlesid, end romantilises suhtes kindlamalt nii kohe kui ka paari nädala pärast ning väärtustasid suhet rohkem. See viitab, et sekkumise mõju elas edasi – madala enesehinnanguga partnerid lähenesid olukorrale positiivsemalt ning see tekitas poolte vahel tervema koostoimimise.

Veelgi pikemaajalisem mõju joonistub välja sekkumise puhul, kus osalesid ülikooli esmakursuslased. Uude keskkonda sisenedes on loomulik muretseda oma kuuluvuse pärast. Kritiseerimine või väljajäetus võivad seda süvendada. Selleks et nüristada muremõtete mõju, tehti ühe USA ülikooli afroameeriklastest esmakursuslastega harjutus[4], mille eesmärk oli tutvustada uut narratiivi negatiivsete kohanemiskogemuste tõlgendamiseks – nimelt seda, et kuuluvuse pärast muretsemine on uues keskkonnas normaalne ning ajapikku see hajub. Tunniajane mõtisklus sel teemal tõstis järgmise kolme aasta jooksul võrreldes kontrollgrupiga esmakursuslaste hindeid ning muutis poole väiksemaks rassist tingitud saavutuslõhe (*racial achievement gap* – selle kohaselt saavad afroameeriklased, ladinaameeriklased ja mehhiklased USA õppesüsteemis üldiselt halvemaid tulemusi kui valged ja asiaatidest ameeriklased). Harjutus aitas üliõpilastel mõista, et kuuluvusest ei pea tegema suurt probleemi, ning see aitas neil luua vabamalt uusi suhteid õppejõudude ja teiste õpilastega. Sekkumise mõju ei piirdunud ülikooliga – üheksa aastat pärast sekkumist hindasid osalejad rahulolu elu ja karjääriga kõrgemalt kui need, kes sekkumises ei osalenud.

Arukas sekkumine ei ole hõbekuul, mis iga kord libahundi tapab. Suur tähtsus on ka sellel, millal ja kuidas see kuul välja lastakse.

ARUKAD SEKKUMISED

Arukate sekkumiste vundamendi moodustab pika ajalooga uurimistöö, kuid see, mis muudab need *arukateks*, on selle uurimistöö täpne rakendamine – arukas sekkumine ei ole hõbekuul, mis iga kord libahundi tapab. Suur tähtsus on ka sellel, millal ja kuidas see kuul välja lastakse. Näiteks kõrge enesehinnanguga inimeste suhetes eespool kirjeldatud näites märkimisväärseid muutusi ei tekkinud, kuna nad juba kasutasid komplimentide puhul positiivset lähenemist. Paljusid arukate sekkumiste katseid on sarnastes olukordades korrata proovitud, kuid samaväärseid tulemusi pole saadud. Uurijad oskavad vastu väita, et selle põhjuseks on oluliste detailide arvestamata jätmine, näiteks koolides tehtud sekkumised peavad näima kui õpetajate kavatsused, mitte kõrvalseisjate ettevõtmised, kuna see süstib õpilastesse rohkem usaldust[5].

Arukate sekkumiste veebisait[6] on koduks rohkem kui 300 uuringule, nende hulgas on ka mõju mitte ilmutanud uuringuid. Uurimistöid saab otsida erinevate kategooriate järgi, nagu tervis, haridus, suhted, töö, jätkusuutlikkus jne. Senimaani on arukate sekkumiste vaimus muljetavaldavaid tulemusi saadud, mis viitab sellele, et tegemist on viljaka alaga, millega saab ühiskonnas positiivseid muutusi ellu viia. Sellest olenemata on vaja veel maad harida, et seal saaksid kasvada võimalikult ökonoomsed ja väärtuslikud viljad.

SELLELEK ET SIIT SAAKS MIDAGI PRAKTILIST KAASA VÕTTA

Kui sa soovid, et su laps toituks tervislikult, siis selle asemel, et talle juurikaid nina ette toppida, lase tal avaldada oma viha manipuleerivate kapitalistlike praktikate vastu, mis suunavad inimesi rämpstoitu sööma ja niiviisi enda tervist kahjustama. Tihtipeale ei saavuta käskivas kõneviisvis öeldu („Söö oma juurikaid!") loodetud tulemust. Sellest juhindudes suunati ühes uurimuses teismelisi tervislikumalt toituma teistsuguse taktikaga: nad lugesid artiklit rämpstoidu propageerimisest ja selle kahjulikkusest inimestele ning pärast seda lasti neil kirjutada essee, kus nad pidid väljendama raevu selliste kahjustavate praktikate vastu. See harjutus juhtis osalenuid oma toitumises tervislikumaid valikuid tegema, võrreldes nendega, kes konkreetset harjutust ei teinud[7].

Kui sa soovid, et su laps toituks tervislikult, siis selle asemel, et talle juurikaid nina ette toppida, lase tal avaldada oma viha manipuleerivate kapitalistlike praktikate vastu, mis suunavad inimesi rämpstoitu sööma ja niiviisi enda tervist kahjustama

[1] *Keizer, K.; Lindenberg, S.; Steg, L. 2008. The spreading of disorder. – Science, nr 322 (5908), lk 1681–1685.*
[2] *Braga, A. A.; Bond, B. J. 2008. Policing crime and disorder hot spots: A randomized controlled trial. – Criminology, nr 46 (3), lk 577–607.*
[3] *Marigold, D. C.; Holmes, J. G.; Ross, M. 2010. Fostering relationship resilience: An intervention for low self-esteem individuals. – Journal of Experimental Social Psychology, nr 46 (4), lk 624–630.*
[4] *Walton, G. M.; Cohen, G. L. 2011. A brief social-belonging intervention improves academic and health outcomes of minority students. – Science, nr 331 (6023), lk 1447–1451.*
[5] *Yong, E. 2016. A Worrying Trend for Psychology's 'Simple Little Tricks'. – The Atlantic, 09.11.*
[6] wiseinterventions.org
[7] *Bryan, C. J.; Yeager, D. S.; Hinojosa, C. P.; Chabot, A.; Bergen, H.; Kawamura, M.; Steubing, F. 2016. Harnessing adolescent values to motivate healthier eating. – Proceedings of the National Academy of Sciences, nr 113 (39), lk 10 830–10 835.*

Kleer Keret Tali (27) püüab leida kõikide huvialade vahel kuldset keskteed. Ametilt graafilise disainerina kannab ta südames ka huvi kaasaegse kunsti, koorilaulu ja tehnika vastu.

RAHVUSOOPER
ESTONIA
Kohtume Estonias!
Uue hooaja piletid nüüd müügil!
opera.ee
TALLINK
SEB
LEXUS
Kalev
G4S
LIVIKO
AMSERV

NUTMISEST JA TARGUTAMISEST

Selge see, et pingelises olukorras pisara poetamine võib olla täiesti omal kohal ja tarvilik, aga mida teha „ekspertidega", kes teavad alati sinust paremini, mida sa *tegelikult* mõtled ja tunned?

Kirjutas **Murca**

Illustreeris **Ander Avila**

Kunagi aastaid tagasi kirjutas keegi mulle juhendi, kuidas üksinda lennukiga reisida. See pidi olema mu elu esimene lend päriselt üksinda ja ma ahnitsesin selle juhendi sisse nagu õpetust vajav ärev loomake muiste. Need olid arukad suunised, aga ka hästi kirjutatud. Muu hulgas oli sinna visatud rõõmus soovitus: „Kui ära eksid, tuleb muidugi nutma hakata."

Kui hästi ta mind tunneb. Muidugi tuleb nutma hakata. Või noh, mis tuleb. Saab. Võib. Tekib olukord, kus. See on minu arust täiesti normaalne tööplaan. Vahepeal korra veits ära nutta.

Leidsin ükspäev maast paar tundi ja otsisin mõtteis inimest, kellele külla minna või kellega see leitud hetk veeta. Keda pole ammu näinud, kellele ma olen juba pikalt külaskäigu võlgu. Ja sõitsin surnuaeda. Ma polnud seal käinud. Pärast matuseid mitte kordagi. Sest alguses ei olnud mõtet, sest oli talv ja maa külmand ja nii, ja pärast oli mul kaks töökohta ja hästi kiire alati ja igasugused asjad, tähendab… vaata… Ma ei tahtnud. Ma ei tahtnud minna. Lihtsalt ei tahtnud, nagu inimesed ikka ei taha teha asju, mis pole meeldivad.

Leidsin platsi üles, leidsin, et keegi on sinna juba mõned kurvad lilled istutanud. Seisin ja mõtlesin, kuidas ma käisin väiksena vanaemaga kaasas tema õe platsi hooldamas. Ja sain aru, et ma ei oska. Mul ei ole tööriistu. Mis nüüd teha tuleb. Ma olen siia tulnud ja ma olen nende platside ees ja ma peaksin midagi tegema, aga ma ei oska. Keegi pole mulle õpetanud. Ma ei mäleta, kuidas see käib. Mõtlesin, et peaks emale helistama ja küsima. Võtsin telefoni, aga tundus hea mõte esmalt korraks kujutleda, kuidas oleks siis, kui ma ei saaks emale ka helistada. Kükitasin lähima pingi otsale ja tõnnisin nagu laps. Ja siis ema võttis vastu ja ma tõnnisin veel natuke.

Siis panin toru ära, võtsin ratta, sõitsin lillepoodi. Sain aru, et see on loll lillepood, ja sõitsin järgmisesse. Võrdlesin rohelisi püsikuid ja pidasin müüjatega nõu. Kolasin, taimed rattakorvis, mööda surnuaeda ringi, et leida kastmiseks mingi nõu ja aru saada, kuidas neil süsteem käib. Istutasin taimed maha ja pesin oma joogivee lõpuga hauakivi ka puhtamaks.

Nagu see käib. Võtad midagi ette. See käib üle jõu. Nutad. Helistad kellelegi. Nutad veel. Ja siis teed ikkagi.

Ma olen aegade jooksul mitmelt poolt kuulnud, et nutmine on märk nõrkusest. Ja kui sa tahad paista tugev, siis sa ei nuta. Või ei nuta teiste ees. Ei lase neil näha, et sa nutad, sest siis nad vaatavad, et sa oled nõrk, aga su nõrkus peab olema salajane. Pead tugev paistma.

Ja kui ma selle üle natuke järele mõtlen, tundub see nii võõras. Pigem teoreetiline teadmine. Ses mõttes, et kui on vaja nutta või nutt tuleb peale, siis nutad ju. Kuidas tugevus siia puutub? Tugevus on teistes asjades – oma tahtmise läbisurumises ja inimeste mõjutamises ja raskete või võimatute asjade teokstegemises ja vastupidavuses ja mitte allaandmises. Nutmine või mitte nutmine on sealjuures lihtsalt valikulised eelistused. Täiesti teine teema. Üleni maitse asi. Pealegi ei ole nutmine niisugune range piiriga asi. Et kas nutad või ei nuta. Nutul on terved spektrid ja skaalad ja tasemed ja suunad. Ei ole nii, et üks hetk vahid niisama ja teine hetk ulud nagu loom. Pisara või paari poetamine on hoopis muu kui enda lämmatavate nuuksatusteni kütmine on hoopis muu kui peaaegu lauluks murdumine oma ulgumises on hoopis muu kui prooviks kergendust otsides natuke tihkumine.

Muidugi on tahtmine mitte näidata, et ma nutan. Aga see on rohkem privaatsuse otsimine. Nagu teinekord ei taha, et keegi näeks, kuidas ma pissin või seksin või peegli ees tantsin. Tahaks lihtsalt omaette privaatselt mingeid asju teha. Pole kellegi teise asi. Aga sellest, kuidas tugevus siia puutub, ei saa ma päriselt aru.

Mul on mälestus. Kunagi, kui ma olin alles väikene tüdruk ja olin millegipärast pikalt nutnud, vedas keegi kodustest täiskasvanutest mu käsivart pidi peegli ette. „Siis näed, kui kole sa näost oled, kui sa nutad." See oleks pidanud mu tuju paremaks tegema. Et ma nutmise järele jätaksin. Kõik olid juba tüdinud ja ma olin vist ainus, kes aru ei saanud, kui ebaviisakas ja tülikas mu undamine on. (Head tüdrukud käituvad seltskonnas ilusti.) Jätsin vist nutmise järele, aga enesetunne läks ainult hullemaks. Mäletan, et peeglist vaatas vastu paistes silmadega pisaratest märg nägu, ja nägin oma sassis heledaid juukseid igale poole turritamas. Oli küll kole. Koledam, kui ma kartnud olin.

Ma ei mäleta, kas ma pidasin seda täiskasvanut kohutavaks mõistmatuks lollpeaks ka tol hetkel või olen selle sinna hiljem juurde konstrueerinud. Ma isegi ei mäleta, kes see täiskasvanu oli ja kas see oli ühekordne sündmus või nii elu tollal käiski. Võib-olla ma olin üleni ülereageeriv, oma eneseväljenduses üksluisesse stiili takerdunud ja vajasin motiveerivat tõuget oma repertuaari laiendamiseks. Võib-olla see oli armastus. Nii nagu ta tuleb. Vahel valesti.

Nagu see käib. Võtad midagi ette. See käib üle jõu. Nutad. Helistad kellelegi. Nutad veel. Ja siis teed ikkagi.

Nutul on terved spektrid ja skaalad ja tasemed ja suunad. Ei ole nii, et üks hetk vahid niisama ja teine hetk ulud nagu loom.

Kas ma selle pärast olengi südametu õel mõrd, et ma ei tohi alati nutta? Mis variandid meil veel on?

Keegi üritas mind veenda, et tema koolielalise lapsele on üks valikaine hästi raske. Olnud toonud palju mõõdupuid – kui palju õppimisele aega kulub ja mitu pereliiget abis peab olema –, paistis talle, et ma pole siiski veel veendunud. Niisiis ilmus lagedale argumentatsiooni viimane trump: „Eile õhtul ta isegi nuttis." Tookord pööritasin tüdinult silmi, sest lapse nutul võib ometigi olla tuhat tagamaad.

Aga nutt on mõõdupuu küll. Kusagil läheb nutusageduste skaala peal üks tuluke põlema ja punased lipud hakkavad lehvima. Siit alates on liiga palju. See ei ole enam okei. Nii palju nutmist ei saa küll õige asi olla. Kuigi ainult sageduste rehkendamisest lõpliku otsuse tegemiseks siiski vist ei piisa. On vaja ka põhjust. Kontekst. Rohkem vihjeid selle pisarajõe müsteeriumi lahtiharutamiseks. Näiteks. See, kui sa nutad enam-vähem iga päev natuke sellel või teisel põhjusel, on üks asi. Hoopis teine on see, kui sinu nutu põhjuseks on argiselt üks konkreetne inimene või olukord. Näiteks mees, kes sind iga päev nutma ajab, ei ole arvatavasti su hingesugulane. Mitte et ma teaks midagi hiigla palju hingedest või sugulusestki.

Mul on sõbranna, kes hakkab nutma, kui keegi teda väga hullusti naerma ajab.

Ma hakkan peaaegu alati nutma, kui ma pean päriselt millestki tähtsast rääkima. Millestki tõeliselt tähtsast, ausalt ja südamest. Aga ma ei tea, kas ma nutan, sest olen seda rääkides nii hirmus alasti ja siiras. Või ma nutan, sest ma teesklen, et minu sees on keegi minust puhtam ja siiram, ja nutmine aitab seda mulle endale paremini etendada.

Ma vaatan vahel mõningase võõristusega neid, kes lähtuvad teiste täiskasvanutega suheldes mingist pedagoogilise hõnguga loogikast. „Kui ma talle kogu aeg tähelepanu osutan, kui ta seda küsib, siis ta ei õpigi ise endaga toime tulema." „Kui ma igale tema stseenile reageerin, siis ta hakkabki ju neid tegema." „Niisugust lapsikut käitumist ma küll ei kavatse julgustada." „Ma ei anna talle järele, muidu ta jääbki minult tahtma." Vaatan seda arutelu teatava judinaga ja mõtlen, et kelleks sa end täpselt pead. Kas sa arvad, et sa oled ainus ratsionaalse mõtlemisega olend siin ilmas ja su ümber on poolearulised kasvandikud? Miks sa arvad, et sinu ülesanne on inimesi välja õpetada ja dresseerida? Kas sa võtad nende inimeste, keda sa nii hoolega ümber kasvatad, praegused kombed ja käitumise ja heaolu ka enda vastutusele, suur inimeste suunaja ja õpetaja, nagu sa oled? Kas sa oled kunagi armastanud? Brr.

Muidugi peab võtma siin ette ka selle oma õnne sepa tänituse. Silmitsed inimest, kes käib ringi ja haarab meeleheites igast möödujast ja nõuab pisarsilmil, et teda armastataks. Armastataks nii, et ta seda päriselt lõpuks tunneb. Silmitsed teda ja lausud elutargalt: õpi ennast ise armastama. Keegi ei saa täita sinu sees seda tühimikku, mille sa oled ise endasse uuristanud. Sina oled omaenda suurim sõber. Armasta enne ennast ise ja küll siis teised sind armastama hakkavad (selline garantii, mõtle). Kuni sa ennast armastama pole õppinud, ei saa ka teised sind armastada, lihtne ju. Et põhimõtteliselt. Need optimistid ja positiivse mõtlemise ja inspiratsiooniplakati gurud ütlevad sulle, et sa oled taolisena väärtusetu. Kuni sa oled iseendaga pahuksis ja vaevled raskustes, ei kavatse ükski inimene sind armastada. Sa pole seda väärt ja see on sinu enda süü ja vastutus. Vaata, misuke sa oled. Isegi ennast ei oska armastada. Mõtle nüüd ise ka, miks peaks keegi teine sind tahtma. Fuih. Selle juures on mõnevõrra meelelahutuslik, millist enesega rahulolevat üleolevat inimestearmastaja hella abivalmit muiet need inimesed seda nõuannet jagades kannavad. „Kõigepealt õpi ennast armastama" ehk „kallike, sa oled hale".

Kaua ja karistamatult on mu ümber elutsenud asjatundmatud teiste hingeelu „eksperdid". Niisugused inimesed, kes kargavad nurga tagant välja ja teatavad kriisates (küsimata ja pealetükkivalt), et seda, mida keegi arvab, et ta tunneb, ta tegelikult ei tunne. Või selgitavad, et seda, mida teine inimene mõtleb, et ta tahab, ta päriselt ei taha. Tavaliselt kaasneb sellise väitmisega ka teatud laadi vankumatu demagoogiast läbikasvanud argumentatsioon. Niisugused „kui see, siis kindlasti nii" sorti valemid ja retseptid, millega saab tolle „eksperdi" meelest kohe peale vaadates esmapilgulgi lõpuni tõega kooskõlastatult *teada*, mis teise inimese sees toimub.

„Vaata, kui sul kõht tühi oleks, siis sa sööksid praegu seda eilset seljankat ega pirtsutaks." „Tead, et kui sul praegu tegelikult depressioon oleks, siis sa ei saaks voodistki välja." „Kui sa päriselt seda töökohta tahaksid, siis hirm sind küll ei takistaks." „Kas sa siis ei ole kuulnud, et kui kedagi tõeliselt armastad, siis tahad, et ta oleks õnnelik ka kellegi teisega." „Kui sulle tegelikult kassid meeldiksid, siis sa ei võtaks endale kunagi kassi…"

Kaua ja karistamatult on mu ümber elutsenud asjatundmatud teiste hingeelu „eksperdid". Niisugused inimesed, kes kargavad nurga tagant välja ja teatavad kriisates, et seda, mida keegi arvab, et ta tunneb, ta tegelikult ei tunne.

Märk sellest, kui kaua ja karistamatult on nood „eksperdid" ilma peal ringi tatsanud, on sisemonoloog. Minu pea hakkab küll üsna lihtsasti mind näägutavalt veenma, et äkki ma mõnda asja tegelikult ei tunnegi. Sest nood tingimuslaused ja see sõnaosav argumentatsioon. Mõtle, kui ma hoopis ei tundnudki seda, mida ma mõtlesin, et ma tundsin, sest kui ma oleksin tundnud, kas ma siis poleks ju samal ajal toda teist asja ka tundnud, nii et ma arvatavasti siiski eksisin, kui ma mõtlesin, et ma tundsin seda, nii et mul pole praegu mingit õigust siin nõnda kaevelda/tunda/mõelda/tahta, sest…

See, kes on mõnda improkomöödia käsiraamatut lugenud või koolitust saanud (ma olen saanud tervelt äkki viis pooltundi), arvatavasti teab, et sõnalise etteaste improviseerimisel ja kohapeal väljamõtlemisel on reegel öelda „jah". Veel parem reegel on öelda „jah" ja sinna veel midagi otsa. Et stseen edasi läheks. Et soiku ei jääks. Et midagi tuleks. Midagi veel enamat. Ekstra tore sisseelamist soodustav reegel on veel see, et sa ei tohi kunagi eitada oma lavapartneri reaalsust. Kui ta ütleb, et naabermajas töötavad härjapõlvlased, siis nii ongi, pealegi sa eile nägid üht neist. Või kui teine mängib parasjagu su elukaaslast ja küsib midagi teie laste kohta, siis ei ütle, et kuule, meil pole ju lapsi. Muidugi on, kuulsid ju just, et läksivad magama, need paganama põngerjad.

Hullult äge oleks, kui ma mäletaksin, kas ma tulin selle mõtte peale ise või lugesin seda kusagilt. Mõte järgmine: ära kunagi eita teise inimese reaalsust. Isegi kui te ei ole laval ega tee improt. Sõbranna tuleb sulle ütlema, et tema abikaasa ei armasta teda enam. Siis ei ütle talle, et ah, ära aja rumalat juttu, muidugi armastab, räägime hoopis millestki toredast. Teed ju niimoodi terve stseeni katki. Kui sa päriselt kohal oleksid, oma ülesannete kõrgusel püsiksid ja päriselt kuulaksid, mis reaalsust sulle just kirjeldati, siis sa oleksid võib-olla natuke rohkem nii: „OMG! Appi kui õudne! Kas see on selle asja pärast, mis teil juhtus? Mida sa teha kavatsed?"

Ma natuke mõtlen, et mõistlik hea efektiivne hingeteraapia või nõustamissuhe käib ka nii. Või lihtsalt sõpruski. Võtad inimest sellisena, nagu ta on, ja võtad kõiki tema sõnu maru tõsiselt ja toimetad selle pealt. Sest see on praegu tema reaalsus. Ei ütle, et ta eksib omaenda seisundeid kirjeldades, ja ei püüa ta asju leebemaks või vähem tõsiseks ümber sõnastada. Lased tal nimetada ja tunda ja arvata asju täpselt nii jaburhullumeelselt, nagu see tal parajasti välja kukub.

Kuigi, eks ole, seal on ka midagi kainestavat, kui keegi osutab su arutluskäigus täpselt sellele konkreetsele kohale, kus sa ämbrisse astusid. Eip. Eksid. Ei ole nii. Täiesti valesti. Tule nüüd otsemaid tagasi inimeste hulka ja maa peale. Võta end kokku, naine. Vaata oma paranoiadele vaheduseks faktidele otsa. Näet? Näed?! Novot. Nüüd pühi oma kärss puhtaks ja vaatame, kas meil on veel kohvi.

Murca on blogija, praeguseks juba harva ja palju korraga. Kaks korda aastas hoogpoeet ja harrastusfotograaf, kes ei oska/viitsi oma pilte töödelda. Murcal on Lõuna-Eesti ümber, sõnad mitmes kõditavas kohas ja inimesed üleni hinge peal.

Ander Avila on lõpetanud Tartu Kõrgema Kunstikooli meedia- ja reklaamikunsti eriala. Reklaamimaailmas on ta töötanud disaineri, kunstilise juhi ja loovjuhina. Nüüd tegutseb ta enda disainistuudios Sulev, kus ta jätkab graafilise disaini, 3D-graafika ja illustratsiooniide loomisega.

TUNDETÖÖ ON MÕLEMA PARTNERI ASI

Emotsionaalselt tasakaalus paarisuhtes lapitakse tekkinud konflikte koos, seistakse oma vajaduste eest ning väljendatakse varakult oma ootusi. Paraku sisenetakse suhetesse sellise eesmärgi saavutamiseks sobimatu oskuste pagasiga.

Kätlin Konstabel

Emotsioonidega toimetulek – neist arusaamine, oskus tundeid mõtestada, nende kogemise ja väljendamise reguleerimine – peaks kuuluma üsna iseenesestmõistetavalt hästi toime tuleva inimese oskuste sekka. Ilma selleta õigupoolest ei saagi, vaimne tervis läheb käest ära. Vajalik oskus on ka teiste inimeste tundmuste mõjutamine. Me võime nina krimpsutada ja kasutada sõna „manipulaator”, aga kui mõtleme lapsevanemale, kes nutva lapse rõõmsaks paitab, või iseendale, kui hea sõbra endaga koos maailma ebaõigluse asjus vihastama saame, siis ninakrimps vast kaob.

Viimati mainitud oskust on hakatud seostama mõistega „tundetöö” (*emotional labor, emotional work*). See viitab meie igapäevasele vajadusele teatud emotsioone maha suruda, teisi võimendunult väljendada või hoopiski teeselda, et ümbritsevatel inimestel oleks hea olla. Termini võttis kasutusele USA sotsioloog **Arlie Hochschild**, kes väidab, et on olemas kahte sorti tundetööd. Üks on selline, mida teeme privaatsfääris lähedaste ja sõpradega. Sealt saame ise vastutasuks mõnusatest sotsiaalsetest suhetest tuleneva kindlustunde ja heaolu. Teist aga tehakse raha eest ametites, kus tundetööl on keskne roll – ja suur osa neist on naiste pidada (õpetajad koolis ja lasteaias, meditsiiniõed ja hooldajad, suur hulk kõikvõimalike teenindavate ametite esindajaid). Hochschildi klassikaliseks näiteks on stjuardessid, kes peavad lennureisijates oma olekuga turvalise tunde tekitama, toimugu nende endi sisemaailmas mis tahes. Jah, ka piloot ei saa närvitseda, aga ta ei pea ka tundide kaupa malbelt ja sõbralikult naeratama.

Tundetöö viitab meie igapäevasele vajadusele teatud emotsioone maha suruda, teisi võimendunult väljendada või hoopiski teeselda, et ümbritsevatel inimestel oleks hea olla.

ÄHMANE TERMIN

Tundetööst on viimastel aastatel (eriti pärast **Gemma Hartley** 2017. aastal ilmunud raamatut „Fed Up: Emotional Labor, Women, and the Way Forward”) hakatud aga rääkima kui naistelt ka privaatsfääris ühepoolselt eeldatud oskusest reguleerida pidevalt oma tundeid just teiste inimeste heaolu silmas pidades. Sellest räägitakse koguni nii palju, et tundetöö tähendus on muutunud ähmaseks. 2018. aastal antud intervjuus väljaandele The Atlantic selgitab Hochschild, et kõigi peamiselt naiste õlule langevate tegevuste – lapsehoidmisest koristamiseni välja – koondamine sildi „tundetöö” alla ühelt poolt kinnistab stereotüüpi (tundetöö on naiste asi) ja teisalt teeb selline hägusus (kus kõik räägivad eri asjust) mõistliku arutelu ja nähtuse uurimise väga raskeks. Hochschild tuletab meelde, et jõulukaartide kirjutamine ja laste kantseldamine on lihtsalt töö ning kõige selle planeerimist, jälgimist, ettevalmistamist võiks nimetada mentaalseks või kognitiivseks tööks. Tundetööks muutuvad need hetkel, mil neid tehes kogetavat tüdimust ja pahameelt tuleb teiste eest varjata.

Tegelikult esitab Hochschild tundetööst rääkides nii mainitud intervjuus kui ka eelkõige oma hilisemates raamatutes inimsuhete mõttes hoopis sügavamaid küsimusi. Kuidas on nii, et tihtipeale tundub töö inspireerivam ja rohkem rõõmu pakkuv kui kodune elu kõige lähedasemate keskel? Mis hetkel tajutakse, et lastele sünnipäeva planeerimine või kallimalt tema päeva kohta küsimine pole enam mõnus tegevus, vaid töö – selle sõna halvimas mõttes? Kui suur peab olema selleks võõrandumine oma kõige olulisematest suhetest, rahulolematus nendega?

Nende küsimuste taga on pealtnäha lihtne lahendus: kui kõik sood ja pooled väljendaksid lähisuhetes selgelt oma vajadusi, siis polekski muret. Väljendaks empaatiliselt ja sõbralikult, sest tahetakse, et endal ja kallil inimesel oleks hea, üksteisest ju hoolitakse. Tehakse vaheldumisi ja võrdselt meeldivat tundetööd, sellest tuntakse rõõmu. Kuna elu toob kaasa nii ootamatuid keerdkäike kui ka ette teada muutusi (nt kokkukolimine, laste olemasolul nende kooliminek), siis tuleks aeg-ajalt neid ootusi üle korrata ja uusi kokkuleppeid teha, ikka selsamal loomulikul ja meeldival moel.

ALUSTAGE OOTUSTE SÕNASTAMISEST

Paraku paljudes suhetes asjad nii kaunilt ei käi. Kuna ühiselt kokkulepitud ja vaat et kohustuslikke reegleid selle kohta, mis on kas või sugude lõikes kellegi roll ja ettekirjutatud vajadused, enam pole, siis ollakse hädas. Kui suhtesse astujatel jääb enda ootustest rääkimine oskuste vähesuse tõttu tegemata, tekib nõiaring, kus see, mida võiks pidada mõnusaks üksteise heaolu eest hoolitsemiseks, muutub ühel hetkel väsitavaks kohustuseks ja tööks. Pinged üha kuhjuvad, lahti ja läbi rääkida neid adekvaatsel moel aga ei osata ega juletagi, kui eelmised katsed on lõppenud tüliga.

Kuna suhetest ja oma tunnetest rääkimist on kombeks pidada just naistele omaseks oskuseks – kelle meelest kaasasündinuks, kelle arust plikapõlvest peale külgeõpituks –, vaadatakse pahatihti rohkem naiste otsa ka siis, kui suhtes midagi loksub. Teate küll: kui põrandaliistud on kakskümmend aastat panemata, on see mehe süü; kui aga kõik peres õnnelike nägudega ringi ei käi, pööratakse pilk naisele (vahel vihjates, et eks seepärast need põrandaliistudki niimoodi…). Selline vastutuse panemine – olgu üksikinimeste peas või rahva seas laiemalt – on aga rumal ja kahjulikki.

Sel hetkel, kui üks partner otsustab – tihti endale teadvustamata –, et tunde- ja suhteelus on tema kobakäpp, ja teine, et suhteprobleemide lahendamine on tema pädevus ning nii see elu paarisuhtes käima peabki, on paarisuhte asemel emotsionaalses mõttes tegu vanema-lapse suhtega. Kui majas on päris laps, on vanemate loomulik kohus olla emotsionaalselt küpsem, ent ka siis annavad vanemad lastele üha rohkem teadmisi selle kohta, kuidas laps ise samasuguseid oskusi omandada võiks. Vanema-lapse dünaamika kahe täiskasvanu vahelises suhtes muutub aga järjest kurnavamaks ja seda mõlemale poolele. Ühel hetkel tekib sellistes suhetes alati küsimus, kumb enne rohkem väsib ja jalga laseb – ent tihti järgmisse suhtesse, kus võetakse sama roll. Seega, taolist emotsionaalset tasakaalust väljas suhtemudelit kiites propageerime midagi lähedasele paarisuhtele vastasmärgilist ja vaimsele tervisele kahjulikku.

KÕIGE HULLEM ON VAIKIMINE

Reaalsus on aga ka see, et nii meeste kui ka naiste valmidus empaatiliste ja samas ennast kehtestavate „mina”-sõnumitega oma emotsioonidest ja vajadustest kõneleda on tihti kahetsusväärselt madal.

Naistele võib ju jääda lapsest peale külge harjumus suhetest rääkida ja neile keskenduda, aga enese vajaduste väljaütlemine eeldab enesekindlust ning sugugi mitte kõigile tüdrukutele ei õpetata seda, kuidas korraga nii enese vajaduste eest seista kui ka suhteid hoida. Täpsemini, kuidas heade suhete taga ongi tegelikult paljuski enese vajaduste ja nendega seotud tunnete teadvustamine. Rääkimata sellest, et nii oma vajaduste kui ka rahulolematuse kohustusliku tundetöö käigus mahasurumine viib ka iseendaga pahuksisse. Feministliku taustaga pereterapeut **Harriet Lerner** on oma (ka eesti keeles ilmunud) raamatus „Vihatants” suurepäraselt kirjeldanud, kuidas arusaam, et naine ei peagi oskama oma rahulolematust ja viha isegi teadvustada (väljendamisest rääkimata), võib viia kahe äärmusliku variandini. Ollakse kas kena daam, kes kellegi kohta paha sõna ei ütle ja pigem igal pool enda süüd näeb, või siis näägutav ja kaeblev *bitch*, kes justkui räägib endast ja oma vajadustest hästi palju, aga vaid pealispindselt ja viisil, mis ühtegi probleemi ei lahenda.

Foto: Pixabay

Meestel, jah, on eneseväljenduseks vajalikku enesekindlust justkui rohkem, kuid kaasas pahatihti oma taak: oskamatus oma tundemaailma ja lähisuhetega seotud vajadusi mõista ja väljendada viib kartuseni, et kui neil teemadel suu lahti teha, siis läheb midagi nagunii valesti. Ja kui naistel on raskusi enda pahameele ja rahulolematuse väljendamisega, siis meestel on keerulisteks emotsioonideks hirm ja kurbus – nii keerulisteks, et kui taolised tunded tekivad, on lihtsam olla vihane või end hoopiski emotsionaalselt välja lülitada. Kui aga suhte üks pool varjab end müüri taga ja üritab tuim paista, siis teine kasutab mingigi kontakti saamiseks veel rohkem seda oh-kui-põlatud kaeblemistaktikat või lülitab end samuti välja. Paariterapeudid aga teavad, et seni, kuni üks pool veel mingilgi mittevägivaldsel moel enda vajadustest teada annab, on võimalik veel suhe toimima saada. Kui aga mõlemad on läinud üle vaikimisrežiimile – tehes oma päris emotsioone alla surudes tundetööd, üritades säästa ennast ja tülisid ära hoida, ent olles nii loobunud tõelisest lähedusest –, on asi juba palju lootusetum.

Kätlin Konstabel on praktiseeriv psühholoog, paari- ja pereterapeut, kes kirjutab regulaarselt inimsuhete ja probleemse internetikasutuse teemadel.

KES KARDAB ELEVANTI?

KOSMOPOLIIT

„Kosmopoliit" on Müürilehe rubriik, kus sõna saavad välismaal tegutsevad noored eestlased. Kosmopoliidid lähenevad välispoliitika, majanduse, keskkonna ja kultuuri teemadele uutest vaatepunktidest, nad arutlevad, miks asjad on mujal just nii või naa, ning kajavad, mis piiri taga teemaks.

Iie-Mall Püüa

Seitse aastat tagasi, kui tulin Jaapanisse, et astuda magistriõppesse, pidin võtma esimesel aastal jaapani keele intensiivkursust. Mäletan, kuidas ühes tunnis anti ülesanne rääkida anekdoot oma riigi või rahvuse kohta. Huumor on võõrkeeleõppes niikuinii kõrgem pilotaaž, eriti kui sul on rahvusvaheline publik. Jutustasin oma valdavalt hiinlastest ja korealastest kursusekaaslastele anekdoodi elevandist. Eestlane ja paar teise ja kolmanda rahvuse esindajat (võimalik, et sakslane ja venelane, aga mu mälu võib mind petta) näevad elevanti. Kui eestlase kaaslased mõtlevad, kuidas elevant võiks maitseda või kui paljuga ta maha oleks võimalik müüa, siis eestlane mõtisklevat, mida see loom temast õige arvab. Jaapanlannast õpetaja poetas seda kuuldes, et poleks ime, kui ka jaapanlaste kohta oleks selline anekdoot.

VÄLJAULATUV NAEL LÜÜAKSE SISSE

Jaapanlastel ja eestlastel on sarnaseid jooni. Kinnisus on mõlema rahvuse emotsionaalse spektri ühisosa, kuid selle tagamaad ja motiivid on individualistlikus ja kollektivistlikus ühiskonnas erinevad. Eestlaslik vaoshoitus on seotud teatud ebakindlusega selle suhtes, kuidas me indiviididena välja paistame, jaapanlaslik seevastu pigem teiste jaapanlastega – kuidas käituda nii, et ma ei tekitaks teistes ebamugavust. Stereotüüpne kuvand jaapani kultuurist põhineb rangel ühiskondlikul korral, kus pole kohta emotsioonide väljendamisele. Tõesti, tegemist ei ole kõige ekspressiivsema rahvaga, kuid see ei tähenda emotsioonitust. Valikuline väljendamine toimub kollektivistlikus ühiskonnas enese alalhoiu nimel – tuleb sõnu valida, mitte üle reageerida, vältida oma arvamuse pealesurumist. Mitte silma paista, sest väljaulatuv nael lüüakse sisse, nagu ütleb kohalik vanasõna.

Eraeluline on Jaapanis rangelt avalikkuse eest peidetud. Isegi kõige süütum ajaviide, nagu sama lemmiklooma pidavate inimestega kontakti otsimine, toimub veebis pseudonüümi all.

Mulle meenub üks vestlus Puerto Ricost pärit ja Kanadas üles kasvanud, kuid praegu Tõkyõs seiklust nautiva tuttavaga tema Jaapani muljetest. Ta kiitis igapäevaelu mugavusi, kunsti ja kultuuri ning kirevat *expat*-kogukonda, kellega ta on kokku puutunud. Sellegipoolest ei suudaks ta pikemalt Jaapanis elada, sest siin puudub sisuline diskussioon poliitilistel ja ühiskondlikel teemadel, mis on tema Toronto elu pärisosa – jaapanlastest tuttavad kipuvad neid teemasid üldise harmoonia säilitamise nimel vältima. Kindlasti leidub kohalikke noori ja vanu, kes õlleklaasi taga tulihingeliselt maailma parandavad, aga grupisisesel ühtsusel kipub olema sageli kõrgem väärtus kui subjektiivsel seisukohal.

„Õhu lugemine" võrdub teise emotsioonidesse ja vajadustesse süvenemise ning oma ego ja emotsioonide allasurumisega.

Mingil määral pakub sotsiaalmeedia võimalust olla avameelne, isegi kui see paistab argielus teostamatu olevat. Jaapanis on suurim Twitteri kasutajaskond maailmas. Levinud on mitme konto pidamine, kuna platvormil ei saa konfigureerida privaatsussätteid nii peenelt, kui vaja oleks. Jaapani kasutajad eraldavad kontod järgijate ja eesmärkide põhjal, näiteks üks poliitiliselt korrektne ja viisakas konto töökaaslaste ja sõpradega kontakti hoidmiseks, teine privaatsem konto hobide ja huvide kohta info kogumiseks ning kolmas salaja abikaasa siunamiseks.

Eraeluline on rangelt avalikkuse eest peidetud. Isegi kõige süütum ajaviide, nagu sama lemmiklooma pidavate inimestega kontakti otsimine, toimub pseudonüümi all, rääkimata *hardcore anime* ja videomängufännide hästi kaitstud reaalsusest. Kuna elevant hoiab pidevalt silma peal, siis on vaja meetmeid, et elevus, rõõm, frustratsioon ja kõik muu endast ohutult välja lasta ning vahel isegi üksteisemõistmist leida.

Iie-Mall Püüa. Foto: Anne Rudanovski

ÕHU LUGEMISE ALGTÕED

Jaapani keeles on väljend, mille tähendus on otsetõlkes „õhku lugema" (*ba no kuuki wo yomu*) ning mis tähistab intuitiivselt teiste tunnete ja kavatsuste mõistmist ning nendega arvestamist. Kuna tihti väljendutakse ümber nurga, läbi lillede või strateegiliselt vaikides, on vaja kõrgemat semiootilist pädevust ja empaatiavõimet, et keerulisemates situatsioonides hakkama saada. Välismaalasena on see eriti ärritav olukorras, kui keeleoskus on tasemel, aga kultuuriline kompetents pole veel järele jõudnud. Periood, mil töötasin ühes kohalikus hotelle, restorane ning muid elustiilimaigulisi asutusi arendavas kinnisvaraettevõttes, pakkus „õhu lugemise" võtetest mõningaid tähelepanekuid.

Pärast magistrantuuri lõpetamist tööle kandideerides eeldasin, et saan hakata kohe oma välismaist ning pehmete teaduste tausta ärilistel eesmärkidel rakendama. Õhkkondki tundus esmamuljel kogenematuse tõttu võrdlemisi hierarhiavaba. Esimestel kuudel avastasin end aga teistest noorema töötajana rollist, mida iseloomustab kõige paremini termin „tundetöö". Olin kõigi assistent – eelduste kohaselt võimeline poole sõna pealt mõistma ja jooksujalu kõiki soove täitma.

Loomulikult ei osanud ma kõike seda välja lugeda, sest pärinen ikkagi kultuuriruumist, mida iseloomustab mentaliteet „sul on kaks tervet kätt otsas, tee ise" ning „sul on suu – kui midagi vaja on, siis ütle". Sarnaselt jaapanlastega vaoshoitud, kuid vürtsitatud talupoegliku *no-bullshit*-suhtumisega. Kuna ma ei haaranud asju nii nagu kohalikud, tekitasin oma ülemustes ja töökaaslastes parasjagu frustratsiooni. Muidugi ei ütle keegi igaks juhuks midagi enne, kui karikas on lõplikult ja pöördumatult täis. Ja kuna negatiivseid emotsioone ei väljendata kuigi tihti ja ekspressiivselt, mõjusid väljapursked minu eba-uuetöötajaliku olemise aadressil tooremana, kui need tegelikult olid. Nii õppisin isegi elevanti teravamalt teadvustama.

Kui üldistada, siis „õhu lugemine" võrdub teise emotsioonidesse ja vajadustesse süvenemise ning oma ego ja emotsioonide allasurumisega. Eks see ole seotud ka ühiskonna hierarhilise ülesehitusega – alati on selles ahelas keegi, kelle pärast sina pead munakoortel kõndima, ja keegi, kes teeb seda sinu pärast. Aegajalt sain seda universumis valitsevat kosmilist korda oma silmaga imetleda, kui tabasin puutumatuna näivaid ülemusi suuremate bosside ees meelalt naeratamas ja koogutamas.

Elevant on möödapääsmatu. Ta on abstraktsioon, mis elab alaliselt teadvuse soppides, kuid mõne jaoks kuju muutev fantastiline loom, kes võtab inimeste ja nende reaktsioonide vormi. Kunagi ei tea, mis kujul ja kus ta ennast ilmutada võib või kuidas toimida, kui temaga vastamisi seista. Sellest ka strateegiad ebameeldivate olukordade vältimiseks ning diskreetsed viisid enda väljaelamiseks. Nii saab elatud küll – segamatult ja teisi segamata oma väikses siseringis, omamoodi emotsionaalses vaakumis.

Iie-Mall Püüa õppis Tartu Ülikoolis semiootikat ning lõpetas magistrantuuri keskkonnadisaini alal Tsukuba ülikoolis Jaapanis. Praegu elab ta Tõkyõs, kus ta uurib jaapanlaste igapäevaelu kvalitatiivsete turu-uuringute agentuuris.

KOLUMN

Kätte on jõudmas kevad ning naistepäeva puhul ruttavad paljud lillepoodi Aafrikast toodud suure keskkonnamõjuga roose hankima. Ent kas armastuse väljendamine peaks toimuma looduse arvelt?

ARMASTUS EI PEITU LILLEÕIES

Helen Puistaja

Mulle ei ole kunagi lilled eriti meeldinud. Nende üle sünnipäeval rõõmustamine oli õpitud harjumus nagu ka omnivoorsus ja kiirmoe tarbimine. Mulle ei istu lõikelillede kaduvus – ma ei mõista, miks peaks väljendama oma tundeid kellegi vastu roosidega, mis närbuvad loetud päevadega. Oleks siis veel vana hea nõukahõnguline nartsiss, mis kuu aega vastu peab. Kui jõuda aga päriselt põhjendatava vastumeelsuseni, siis lillekasvatus on lihtsalt üks keskkonnavaenulik ja inimkannatustega seotud luksusäri.

TUNNETE VÄLJENDAMISE TRADITSIOONID

Lillede kinkimise ajalugu ulatub antiikaega ja arvatakse, et keskajal kandus Türgi eeskujul eri lilledele tähenduse andmise traditsioon edasi Euroopasse. Victoria ajastul polnud oma tunnete verbaalne väljendamine just eriti hea tava, mistõttu lilled pakkusid sobivat alternatiivi. Kõige jaoks olid muidugi kindlad reeglid. Muuseas, tagurpidi üle antud lilledel oli nende tavapärasele ulatamisele sootuks vastupidine tähendus. Tänapäeval leidub aga neid, kellel lilletähenduste leksikon peas oleks, ilmselt vähe ja soositud on pigem just sõnade kasutamine.

Illustratsioon: Stella Salumaa

SALADUSLIKKU PÄRITOLU ILUDUSED

Meie elukorralduses, kus on tavaks panna üha enam rõhku teadlikkusele, huvitab paljusid ühel või teisel põhjusel see, mida sisaldab nende toit ja kust see pärit on. Ka riiete puhul vaadatakse ilmselt sildilt lisaks kanga materjalile ka tootjamaad. Ent kui arvestada, mitu sünni- ja tähtpäeva ning pulma ja matust mahub meie eludesse, mõteleme lõikelillede saamisloole üsna vähe ja nende kohta on raske ka teavet leida. Olles vaadanud läbi Eesti suuremate lillepoodide veebilehed, ei ole enamikul müüdava kauba kohta mingit infot. Mileedi ja Kannikese veebipoes oli märgitud mõnede rooside päritoluks Holland ja teistel Ecuador. Rikets Lilled ütleb vaid, et „pakub nii kodumaist kui ka tunnustatud lillekasvatajate mitmekesist valikut". Lillemeri ja Interflora ei anna üldse mingit teavet ning Lillesahver toob vaid välja, et Red Naomi roosid on Ecuadorist.

Aga isegi kui lillede päritolumaaks on märgitud Holland, leidub siingi tegelikult sama seaduselünk nagu rõivatööstuses. Kui Hiinas toodetud pluusi nööbid on õmmeldud ette Itaalias, saab sildile kirjutada „valmistatud käsitööna Itaalias". Samamoodi moodustab Holland ainult 10% lõikelillede globaalsest tootmismahust, kuid lausa 60% ekspordist ehk enamik lilli läbib Hollandit, aga tuleb tegelikult hoopis Aafrikast ja Lõuna-Ameerikast.

MÜRGINE SISU KAUNIS KESTAS

Kuna lilled ei ole söödavad, on neid käsitlevad regulatsioonid nõrgad. Heade kasvutingimustega arengumaades tegutsevad tootjad kasutavad lillede paremaks kasvatamiseks arvestuslikult viiendiku ulatuses selliseid pestitsiide, mis on Euroopas ja USAs keelatud. Seetõttu jõuab Euroopasse iga aasta kuni 350 miljonit mürgiseid taimekaitsevahendeid täis lillevart. Testi käigus leiti Belgia eri linnade lillepoodidest ja supermarketitest ostetud üheksakümnelt lillekimbult kokku 107 erinevat nendele pritsitud ainet, lille kohta keskmiselt 10, roosidel lausa 14.[1] Üht lille- ja ilutaimetöötuses enim kasutatud pestitsiidide klassi nimetatakse neonikotinoidideks ja neid on seostatud ka mesilaskolooniate kokkuvarisemisega. Ilmselge on ka see, et konstantse keemiarünnaku all on lillekasvatuste töötajate tervis.

Lisaks avaldab meie lillelembus mõju niigi veehädas olevate riikide veevarudele. Lõikelillede kasvatamiseks läheb Keenias 45% eksporditavatele põllumajandussaadustele kuluvast veest. Samas annavad lillekasvandused tööd kohalikele ja lõikelillede müügist saab kõige rohkem majanduslikku kasu kulutatud veeliitri kohta. Veetasakaalu säilitamiseks tuleb Keenial aga importida toitu, mille kasvatamiseks on samuti vett tarvis. Veidi jabur edasi-tagasi transportimine, kas pole, kui lillede asemel võiks toitu kasvatada ja põhjavee mürgitamata jätta?

GLOBAALSED TRANSPORDITEED

Lillede kasvatamine Aafrikas ja Lõuna-Ameerikas on iseenesest väga loogiline – päike paistab aastaringselt ja tehisvalgust pole vaja. Inglismaa Cranfieldi ülikooli uuring näitas, et koos transpordile kuluva energiaga tekitab 12 000 roosi kasvatamine Keenias kuus tonni süsinikdioksiidi, Hollandi kasvuhoonetes aga kolmkümmend viis tonni. Hollandist pärit roosid vajasid kaheksa- kuni kaheteistnädalase kasvutsükli ajal kunstlikku valgust, soojust ja jahutust, samas kui Aafrika kliimas oli roosikasvatuse tootlikkus ligi 70 protsenti suurem.[2]

Kui toidu puhul moodustab transport tegelikult kogu süsiniku jalajäljest üsna väikese osa – kuna enamik sellest transporditakse laevadega –, siis lilled närbuvad kiiremini ja neid tuleb sihtkohta lennutada. Nii näiteks lendab valentinipäevaeelse kolme nädala jooksul Colombiast Miamisse päevas 30 kaubalennukit ja enam-vähem sama palju Ecuadorist, et viia USAsse rohkem kui 15 tonni lõikelilli. Rahvusvaheline puhta transpordi nõukogu hindas, et need kolmenädalased lillede kohaletoimetamislennud põletavad umbes 114 miljonit liitrit kütust, paisates atmosfääri umbes 360 000 tonni süsinikdioksiidi.

Maa peal transporditakse lilli jahutatud veokites, milles kasutatakse – lisaks 25% võrra suuremale kütusekulule – ka jahutamiseks vajalikke kemikaale. Viimase boonusreostuse saab muidugi veel õhku paisata, kui saata lilled armastatule kulleriga. Kõige selle tulemusel võib ühe nii Keeniast kui ka Hollandist tulnud roosi süsinikdioksiidi jalajälg ulatuda kuni 2,4 kiloni.

EELISTADES PAREMAID VALIKUID

Jõuame ringiga taas järelduseni, et kuigi meie ihaldatud luksustoodete valmistamine ja kasvatamine annab tööd inimestele, kel seda muidu napiks, ei saa see olla ettekäändeks, et tavapäraselt tarbimist jätkata. Tuleb nõuda paremaid töötingimusi ning väiksemat keskkonnamõju.

Nagu šokolaadil, kohvil ja riietel, on ka lilledel ökomärgistus ja abi on vanast heast edasimüüjate lõputust tüütamisest oma jätkusuutlikumate lillede sooviga. Lisaks saad suvel turutädidelt nende aias kasvatatud lilli soetades anda oma panuse hoopis kohalikku lilleärisse. Tore variant on kinkida lilleseemneid, et siis jälgida uue elu tärkamist. Nii võime nende sotsiaalselt konstrueeritud armastuse sümbolitega päriselt oma hoolivust üles näidata nii lillede saaja, kasvataja kui ka maailma vastu. Ja ka mina oskan tegelikult lillede üle suurt rõõmu tunda, kui need on ise põllult nopitud või hoopis kellegi koduse taime beebina potis minuni jõudnud ja jäävad seega kauaks kinkijat meenutama.

[1] *Tournı, K.; Vleminckx, C.; van Loco, J.; Schiffers, B. 2016. Pesticide Residues on Three Cut Flower Species and Potential Exposure of Florists in Belgium. – International Journal of Environmental Research and Public Health, nr 13 (10), lk 943.*

[2] *Williams, A. 2007. Comparative Study of Cut Roses for the British Market Produced in Kenya and the Netherlands. – Cranfield University, 12.02.*

BURNING MAN: KUI SÜMBOLID JÄÄVAD AJALE JALGU

Nevada kõrbes peetav ja sakraalsed mõõtmed saavutanud hingefestival rõhub sõnades üllastele väärtustele ja eesmärkidele, ent praktikas sobitub see hirmuäratavalt mugavalt vana süsteemi võimu- ja väärtushierarhiatesse.

Hannes Aava

„Kes küll teeks midagi sellist? Me saime lasta oma fantaasial lennata – keegi polnud inimkonna ajaloos varem midagi sarnast teinud. See tundus hiilgav."
– Larry Harvey, Burning Mani asutaja

Kõigi maailmas korraldatavate suuürituste hulgas ei ole Burning Mani (BM) kõrval vist ühtegi teist, mida liberaalsem osa maailmast nii sügava ja sakraalse au sees hoiaks. BMil osalemisest on kujunenud kvaasireligioosne palverännak ja kasvanud ühtlasi välja globaalne liikumine. Eelmisel aastal 70 000 osaleja ning 44 miljoni dollarise eelarveni küündinud üritus on tõmmanud meedia tähelepanu nii osavõtjate vaimustunud muljete kui ka uudistega korraldusorganisatsiooni töötajate[1] ja osalejate enesetappudest, millest kõige šokeerivam toimus 2017. aastal, mil üks *burner* ürituse kulminatsiooni ehk mehe põletamise ajal tulle jooksis. Nähtuste kasvades muutub paratamatult ka nende olemus ja teisenevad eesmärgid ning üha enam tuleb teha erinevas vormis kompromisse, millele annab oma hinnangu järjest suurem hulk osalejaid või teema vastu kõigest teoreetilist huvi tundvaid inimesi. Tunnistan, et kuna kuulun viimaste hulka ehk mul puudub osalemiskogemus, siis teen artikli kriitilisematel momentidel mingil määral kindlasti BMile ülekohut, aga samas loodan, et selle arvelt võidab jällegi teatav objektiivsus, mida igasugune füüsiline kogemus võib automaatselt vähendada.

Keskmine burner tõstab BMile reisides oma aastast jalajälge kaheteistkümnendiku võrra. See arvestus ei sisalda aga tõenäoliselt kõikjalt üle maailma kohale taritavate materjalide transporti ja nende tootmiseks kulunud energiat.

Burning Mani puhul ei pääse tähelepanekust, et aastal 2020 mõjub põleva mehe visuaalne kujutis liberaalprogressiivses kontekstis anakronistliku ja korraldajate väidetavate väärtuste valguses iganenud sümbolina.

Hannes Aava on aktiivne kultuurikorralduses, ta on olnud viimased kümme aastat seotud Pimedate Ööde filmifestivaliga, avaldab aeg-ajalt arvamust erinevatel visuaalkultuuri teemadel ning tunneb järjest kasvavat huvi maastiku- ja linnaruumikujunduse ning jätkusuutliku urbanismi teemade vastu.

1989. aastal San Franciscos sündinud ning esialgu boheemlaste ja loomehingede kogunemiskohaks olnud BM on nüüdseks plahvatuslikult kasvanud ning välistab kergekäelise defineerimise. Enneköike on tegu kunstiüritusega ning igal juhul on see olemuslik-ideoloogiliselt seotud California, eriti aga San Francisco vaimse kliima ning selle progressiivse, tulevikku suunatud mõttelaadiga, mida seostatakse paratamatult ka Silicon Valleyga. Sealse tehnokraatia esindajad on nimetanud BMi pidevalt üheks oma vaimseks pelgupaigaks ja omamoodi pühamuks, kus käiakse ammutamas inspiratsiooni ja loovat jõudu. **Elon Musk** on isegi eufooriliselt öelnud, et Burning Man ongi Silicon Valley. BMil on osalenud regulaarselt nii Google'i asutajad **Larry Page** ja **Sergei Brin** kui ka **Jeff Bezos**, **Mark Zuckerberg** jpt. **Sarah Buhr** on näinud BMi ja *start-up*-maailma ideoloogilist ühisosa järgmistes märksõnades: *status quo*'le väljakutse esitamine, innovatsioon ja enesele toetumine.[2]

Seoses tajutavalt üha enam sotsiaalmeedia suunamudijate[3], kuulsuste ja Silicon Valley eliidi kogunemiskohaks muutumisega on BM saanud aina rohkem ideoloogilisi „puid alla" veteranide ja põlis-*burner*'ite tajutava gentrifitseerumise eest, mis seab järjest suurema küsimärgi alla ürituse antimonetaarse, naturaalmajandusliku, kaubastamist ja korporatiivseid brände vältiva olemuse. Põhjuseks on lood sellest, kuidas Silicon Valley riskikapitalistid osalevad seal täiesti teistel tingimustel, makstes selle eest kohati viiekohalisi summasid, importides sinna välismaailma klassiühiskonda ja luksuslikku erikohtlemist, korraldades seal ärikohtumisi ning kinniseid erapidusid ning nautides sealjuures eliidile mõeldud luksuslikke erilahendusi ehk nn *plug-and-play*-pakette, mille puhul ei pea ise elamiseks vajalikke tingimusi rajama, vaid saab osta n-ö võtmed-kätte-lahenduse koos „šerpadeks"[4] kutsutava teenindava personaliga, mis ainult võimendab kogu situatsiooni koloniaalset olemust.

See kõik on teravas vastuolus ürituse põhiprintsiipide ehk omal käel hakkamasaamise ja radikaalse kaasamise ning osalejate võrdsusega. Väidetavalt pole patust priid ka ürituse peakorraldajad, kes naudivad ise samu hüvesid. Teadaolevalt on eksklusiivselt suletud ala viinud vähemalt ühel korral ka füüsilise protestini, sest 2016. aastal ründasid BMi „pärismaalased" vandalismiaktidega üht eespool kirjeldatud luksusasumit. Huvitav, kas vastuolude ning ekskluksiivsete egalitaarsus- ja kaasamisprintsiipe eiravate erijuhtumite kasvades suureneb rahulolematus kunagi ka nii ulatuslikuks, et sellest sünnib kohalik Occupy (Burning Man) liikumine?

ÖKOLOOGILINE KÜSIMUS

BM pakub enamikule osalejatele kahtlemata kustumatut meelelist ja emotsionaalset elamust ning ettekujutust sellest, kuidas nende hinged on üheksapäevase reivimise, ringiuitamise ja ellujäämise käigus kuidagi paremuse poole teisenenud[5]. See energia kandub mingil positiivsel kujul kindlasti edasi ka väljaspool üritust ja innustab inimesi muul ajalgi suuri tegusid korda saatma, sõltumata sellest, kas osalenu on loomeinimene või ärimees. Ometi ei saa mööda mõttest, et rajatud ideoloogiline baas on teisenenud praeguseks vähemalt osaliselt esialgsest tugevalt vastupidises suunas.

Esiteks seoses ökoloogilise jalajälje ja keskkonnaprobleemide teadvustamise ehk ühega paljudest kesksetest ideedest, mida korraldajad on algusest peale kuulutanud ja mille poolest nad eristuvad kindlasti ka enamikust teistest suurfestivalidest. BMil osalejad peavad kogu kohale toodud prügi ära vedama ning korraldajad veenduma, et seda on ka tehtud (kuigi ümbritsevate maanteede servad on lähipiirkonna elanike sõnul kahjuks pärast üritust siiski prügi täis). Arvuliselt: BMi süsiniku jalajälg on mõne allika väitel praeguse seisuga *ca* 100 000 tonni, mis teeb ühe inimese emissiooniks 80 000 osaleja juures keskmiselt 1,25 tonni. Võrdluseks on ühe eestlase keskmine jalajälg 18 tonni aastas ja oleme sellega Euroopas teisel kohal (saastamise ulatuse mõistes), USAs on see arv 15. Seega tõstab keskmine *burner* BMile reisides oma aastast jalajälge kaheteistkümnendiku võrra. See arvestus ei sisalda aga tõenäoliselt kõikjalt üle maailma kohale taritavate materjalide transporti ja nende tootmiseks kulunud energiat, räägimata hiiglaslikus koguses valgustustehnikast ja muust dekoratiivsest pahnast.

SEMIOOTILINE KÜSIMUS

Isiklikult tundub aga veelgi ulatuslikum ürituse visuaalimagoloogiline probleemistik ehk see, mis visuaalkultuurilise sõnumi saadab üritus maailmale. Kuidas peaksime näiteks käsitlema 2007. aasta ürituse teema „Roheline inimene" („Green man") kontekstis rajatud üle 30 meetri kõrgust naftapuurtorni, mille pidulikuks õhkulaskmiseks kasutati rohkem kui 28 tonni lennukikütust ja 62 tonni propaani, et saavutada 90 meetri kõrgune plahvatusseen[6]? Kas see ei võiks olla sama hästi stseen ühelt radikaalselt parempoolsete fossiilkütuste põletamise poolt seisvate *redneck*'ide või *alt-right*-ürituselt?

Hiljem on muidugi väljastpoolt tuleva kriitika mõjul sellistest läbi mõtlemata ekstravagantsustest veidi tagasi tõmmatud ning nüüdseks on suisa võetud agendasse ürituse 2030. aastaks süsinikunegatiivseks muutmine. Kui arvestada ürituse toimumiskohta ning asjaolu, et sinna lendavad kohale tuhanded inimesed üle maailma, kes veavad kaasa oma kola, tekib küsimus, kuidas seda tegelikkuses saavutada kavatsetakse. Karta võib, et selle „negatiivsuseni" ei jõuta mitte tegeliku vähendamise, vaid n-ö roheindulgentside abiga, nagu seda teevad näiteks mitmed suure süsiniku jalajäljega korporatsioonid (nt Bolt), kes investeerivad puude istutamisse või muusse sarnasesse konstruktiivsesse ettevõtmisesse, mis peaks heastama nende tegevusest tingitud (süsiniku)patte.

BMi puhul ei pääse aga tähelepanekust, et aastal 2020 mõjub põleva mehe visuaalne kujutis liberaalprogressiivses kontekstis anakronistliku ja korraldajate väidetavate väärtuste valguses iganenud sümbolina, mis loob algse *persona* taassünni idee asemel nüüdseks pigem tugevamaid konnotatsioone sisepõlemismootorite, naftapuurtornide ja rafineerimistehaste „igavese tule", Amazonase, California ja Austraalia metsatulekahjude ning miks mitte ka vaikselt susisevate põlevkivimägedega Ida-Virumaal.

KUNSTILINE KÜSIMUS

BMi-laadsete ürituste, aga ka laiemalt toodetava ja eksponeeritava, eriti just materiaalse kunsti kontekstis on huvitav tihtipeale monumentaalsete mõõtmetega teoste eetilis-ideoloogiline positsioon. Inimkonna ja planeedi üks põletav probleem on ju meie materialistlik nõiaring: tootmine toimub täistuuridel ning majanduslikud süsteemid näevad vaeva, et inimesed ei unustaks kogu toodetava kraami tarbimist, vahet ei ole, kas jäätmekäitlus- ja taaskasutussüsteemid või ookeanid-metsaalused suudavad selle prahiga toime tulla. Probleemi üha enam teadvustava ühiskonna ideoloogiline kliima seab kunstnike tegevust järjest suurema pinge alla, sest mingis mõttes on ju ka nemad osa sellestsamast probleemist. BMi kunstikreedos on au sees taaskasutus, mida paljude tööde puhul ka rakendatakse, kuigi see on ju põhimõtteliselt samasugune indulgents kui „rohetarbimine", mis loob tegijale illusiooni tema tegevuse eetilisusest, kuigi probleemi tuum – ületootmine ja -tarbimine – jääb puudutamata.

Aga kuhu paigutada siis ikkagi BMi jaoks loodav kunst, kui püüda mahutada seda mingi ideoloogilise või esteetilise katuse alla? Kõige levinum tundub seal olevat monumentaalsete kineetiliste või skulpturaalsete objektide, aga ka ajutise arhitektuuri loomine, mis paigutuvad tihti absurdi, naivismi ja kitši piirimaile. Esteetiline näib domineerivat sotsiaalse sisu üle ning üldiselt peab teostel olema ka mõni koha spetsiifikast tulenev praktiline eesmärk: transpordivahed, ruumiline platvorm reivi või tseremoonia korraldamiseks, suunanäitajana toimimine kõrbes vms.

Kunsti eesmärk ei peaks olema ka kriisiajastul ainult maailma kriitika või utoopiate väljakäimine, vaid see võib piirduda ka esteetiliste kogemuste pakkumisega, nagu enamik teoseid näib BMi puhul ka tegevat. Selles mõttes on Silicon Valley ja BMi vaheline armusuhe ka mõistetav, sest ühendava platvormina toimib sama positsioon, mis sidus 20. sajandi keskpaigast alates kaht esmapilgul teineteisest väga kaugel seisnud gruppi: abstraktsed ekspressionistid, kelle looming tõusis 1950–1960ndatel kõige ihaldatumaks kunstivooluks, ning selle tarbijad ehk läänemaailma eliit. Tänu sellele ühendusele sattusid nad küllaltki toksilisse suhtesse, mida võiks iseloomustada vast kõige paremini **Mark Rothko** elutee[7], aga neil oli selles üks fundamentaalne ühisosa, mis väljendus ühtede (eliidi) puhul maailmaga suhestumises, teistel aga nende loomingu individuaalses olemuses. Abstraktsete kunstnike positsioon oli üldiselt maailma suhtes küllaltki hermeetiline ning tugines pigem sisekaemustest lähtuvate loomepursete vahendamisele – füüsilis-ajalooline ja sotsiaalne reaalsus jäid sellest kaugeks. Tihti räägiti spiritualismist ja loometegevusega kaasnevatest psühholoogilis-vaimsetest performatiivsetest protsessidest. Selline positsioon oli kõige olulisemate tarbijate ehk ühiskondliku eliidi jaoks paslik, sest loodav kunst sobis hästi seinale ning, mis peamine, ei olnud nende tegevuse ega esindatava maailma suhtes otseselt mõistetavalt ja üheselt kriitiline.

Kas me ei koge järjekordselt seda kapitalismi igavikulist protsessi, kus mingi nähtus – antud juhul spirituaalne individualism kui positiivne eneseparanduspraktika – on sisuliselt kaaperdatud ning kaasatud lõpututesse kaubastamisprotsessidesse?

Tegelikult räägivad tollaste kunstnikega sarnases diskursiivses võtmes ka BMil osalejad, kelle jaoks üritus on omamoodi loov palverännak või hingepuhastumine – ühesõnaga, tegeldakse „Mina" erinevas vormis kultiveerimise või parandamisega, spirituaalse täiustumisega. Need on jällegi teemad, mis tunduvad ka 2020. aastal ülimalt aktuaalsed, eriti kui sattuda mõne jooga-treeneri või isehakanud guru Instagrami lehele. Kohati on see diskursus muutunud lausa iseenda tegevust sakraliseerivaks imetlemiseks[8], nagu võib täheldada 2007. aastal osalejatele jagatud „täiuse autasudele" graveeritud teksti puhul: „Teie olete inimrassi lootus." Samamoodi panevad kulmu kergitama Burning Mani muuseumis (mis on iseenesest kogu ürituse algse mõttega radikaalses olemuslikus konfliktis) müüdavad 129-dollarised kuldsed kaelaehted tekstiga „EGO". Kas me ei koge mitte BMi reaalajas korporatiivseks muutumise näitel järjekordselt seda kapitalismi igavikulist protsessi, kus mingi nähtus – antud juhul spirituaalne individualism kui positiivne eneseparanduspraktika – on sisuliselt kaaperdatud ning kaasatud lõpututesse kaubastamisprotsessidesse?

AGA MIS OLEKS, KUI…

Selleks et lõpetada konstruktiivutopistliku noodiga, kirjeldan isiklikku unistuste festivali, mis võiks õigustada kliimakriisi ajastul inimeste üle maailma kokkutulemist. Tegu oleks igal aastal uues kohas toimuva üritusega, mis tooks inimesed kokku hoopis selleks, et pöörata üks korraldajate põhjaliku analüüsi alusel valitud inimtegevusega ökoloogiliselt hävitatud, ent taastumispotentsiaaliga paik kollektiivsete talgutega uuenemisele. Kokkuklopsitud autode ja skulptuuride ehitamise asemel eemaldataks prügi, veetaks kokku uus pinnas, taimed ja kõik muu, mida on vaja uue ökosüsteemi *kick-start*'imiseks. Selle käigus ei oleks keelatud uue tehnoloogia rakendamine või lihtsalt reivimine, mediteerimine, performatiivse kunsti loomine ja selle kõige vahendamine sotsiaalmeedias. Korraldajate aastaringne töö seisneks sobiva asukoha leidmises ning põhjalikus ökoloogilise ja sotsiaalse konteksti mõjuanalüüsis, töös kohalike kogukondade ning omavalitsuse/riigiga, kes peaksid tõotama, et tehtud tööd säilitatakse ja arendatakse jätkusuutlikult edasi.

Ehk kas kõige radikaalsem ja progressiivsem (kunsti-) tegu ja (kunsti)üritus ei oleks meie materiaalsuse ületootmise ajastul mitte selline, mis hülgaks maksimaalses võimalikus ulatuses kunstobjekte tootva või rakendava tegevuse kui sellise ja asendaks selle ökoloogiliselt loovaga? Mis eelistaks sensoorsete elamuste ja sõna otseses mõttes plahvatuste ning põletamiskujutiste pakkumise asemel hoopis passiivsemaid elamusi, sakraliseeriks põlemise asemel orgaanilist (ja orgaanika) kasvu ja üritaks tõesti pakkuda tehnoloogiast ja muust mürast puhastatud elamust?

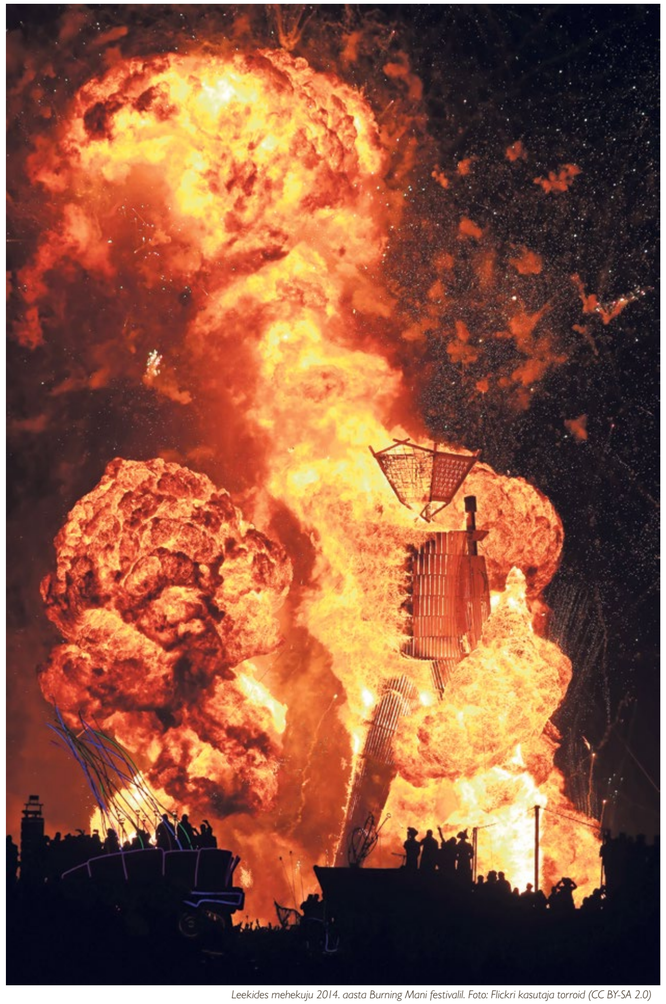

Leekides mehekuju 2014. aasta Burning Mani festivalil. Foto: Flickri kasutaja torroid (CC BY-SA 2.0)

[1] *Spencer, K. A.; Karlis, N. 2018. Burning Man, a utopia for guests, was hell for many workers. – Salon, 24.08.*
[2] *Buhr, S. 2014. Elon Musk Is Right, Burning Man is Silicon Valley. – TechCrunch, 04.09.*
[3] *Battan, C. 2019. Tech billionaires haven't killed Burning Man's anti-capitalist spirit – but influencers might. – Fast Company, 19.08.*
[4] *Bilton, N. 2014. Burning Man: A Line Is Drawn in the Desert. – New York Times, 26.08.*
[5] *Toomistu, T. 2019. Burning Man – transformatsioonide kõrbetuules. – Müürileht, 06.12.*
[6] *Allen, J. S. 2008. Green Party. – Wayback Machine Common Ground Magazine.*
[7] *Jones, J. 2002. Feeding Fury. – The Guardian, 07.12.*
[8] *Steinhauer, J. 2018. The Vanishing Idealism of Burning Man. – The New Republic, 22.08.*

KOHTING KOLME LÕVIGA

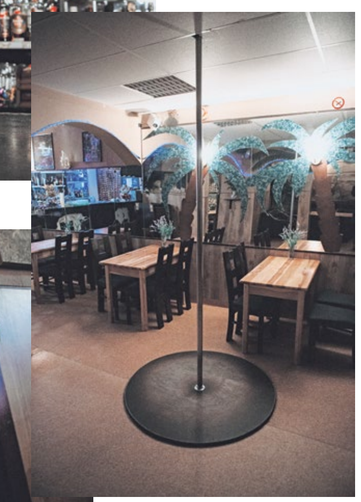

Sellest pealinna tuiksoonel tegutsevast nostalgiahõngulisest baarist ja kooskäimiskohast on pea igaühel rääkida oma lugu, ent vähesed teavad selle kolme põlvkonda siduva perekonnaäri tagamaid.

Kirjutas **Ave Taavet**, pildistas **Ken Mürk**

Oma suurepärase asukoha ja külastajasõbraliku hinnaklassiga tõmbab Kolm Lõvi ligi väga mitmekesist seltskonda. Baari keskel asuv striptiisipost on epitsenter, mille ümber tiirleb nii slaavi kaunitare, Kalamaja hipstereid, pealinna turiste kui ka viimaseid kauboisid. Eriliseks maiuspalaks on aga saali seinamaalingud, millel lamavad täies hiilguses kolm loomade kuningat.

Lõvide baarikülalistele langetatud pilk on ühtaegu uhke ja andestav. Nad vaatavad üle kleepuvatele laudadele toetatud väsinud peade otse kauguses haljendavasse savanni. Need maalid sündisid veel enne protsendikunsti esiletõusu, enne kui kaubanduskeskused hakkasid täituma hipsterlike muraalidega või Võru magalarajoonidesse lasti lahti **Navitrolla** kõrbeelukad. Need lõvid on tolliametnik **Rousseau'** ja apostel **Markuse** kaaslased, nad on Eesti vapp ja „Lõvikuningas" – kättevõidetud ja petlikud unelmad. Minus küpses unistus kohtuda kunstnikuga, kes sellised elukad maalis.

Ehkki Telliskivi lähedus on oma mõju avaldanud, ei saa hommikuni kestvate diskode, striptiisipostiga varustatud tantsupõranda ja südamliku teeninduse vastu ka kiiresti arenev hipsterilinnak.

Niisiis küsisin ühel novembrikuisel hilisõhtul leti taga talitavalt baaridaamilt, kust leiaksin nende lõvide autori. „Aga see olen ju mina!" naeratas ta. Sealsamas saigi **Ljubaga** kohtumine kokku lepitud.

Ave Taavet on Kolme Lõvi püsikunde.

ASTROLOOGILINE KOKKULANGEVUS

Paar nädalat hiljem ajan juttu **Alla** ja Ljubaga, ema ja tütrega, kes on mõlemad nii baari asutajad kui ka töötajad. Kolm Lõvi on puhtal kujul perekonnaäri, praegu töötab seal suisa kolm põlvkonda: Alla oma mehe **Aleksandriga**, nende tütar Ljuba, tema õde **Aljona** ja Ljuba poeg **Vladislav**.

Baari nimi ongi tuletatud pereliikmete sünniaegadest: „Alla on tähtkujult Lõvi, isa on Lõvi tähtkujust, õde on – no otsustasimegi siis nimetada Kolmeks Lõviks. Alguses mõtlesime selle välja ja alles siis tuli pähe, et Eesti vapil on ju ka kolme lõvi kujutatud! Kui läksime baari nimetust registreerima, siis küll pisut muretsesime, kas lastakse läbi, aga lasti." Juhuse tahtel on ka baaris muusikat mängiv DJ ja üks baarmenitest horoskoobi järgi Lõvid.

Seinamaalingud said tehtud juba nimevalikust lähtuvalt. Kunstiinstituudis maalikunsti õppinud Ljuba käe all valmisid need kiiresti – nädala-kahe jooksul. Abimaterjalideks olid pildid entsüklopeediast. Loodusmaal ongi Ljuba lemmikžanr ja üks tema lemmikkunstnik on vene klassik **Ivan Šiškin**, kelle kuulsaim teos on ju samuti metsloomatrio.

„See on juba nii vana maal," naerab Alla. „Võib-olla tahaksimegi midagi uut mõelda, ümber teha, aga ei tea ju, kui kaua see koht siin üldse püsib. Ja seni, kuni on – las olla niimoodi!"

DJ-puldi kõrval on veel pisike „privaatruum". See on tuba, milletaolisi nähakse unenägudes! Ruumi seinu katavad maast laeni kollaste tulpide väljad. Kõik ülimalt detailselt maalitud ja ruumi pisikesele pindalale vaatamata seintel sinetavasse kaugusesse laiuvad. Keskmisel seinal lebab tulpide keskel rauge leopard – **Wiiralti** kaskede vahel lamava tiigri mõtteline kaaslane. Laelambi ümbert hargneb läbipaistvast vuaalist baldahhiin kambri nurkadesse. Väikese ruumi keskele mahuvad täpselt üks ümar laud ja mõned toolid, mille ääres Šeherezade saab oma muinasjutte vesta.

Mõni Kolme Lõvi saalikujunduselement on hoopis praktilist laadi, näiteks palmikujulised kleebised hoiavad piki ruumi seina jooksvate peeglite klaasi mööda-sõitvate trammide värinas purunemast.

KIRJU KLIENTUUR JA VILGAS SELTSIELU

Ehkki Kolme Lõvi soovitatakse tihti just 90ndate nostalgia otsijatele, on baar asutatud siiski juba uuel aastatuhandel. Asutuse sünnipäevaks on 11. august 2001. Viiel esimesel aastal tähistati sel päeval ka baari sünnipäeva, toimusid baari missi ja misteri valimised. Kandidaadid pidid laulma ja tantsima, võitja valis publik. Lisaks isevalmistatud kroonidele olid auhindadeks šampanja, kommikarbid, suveniirike ja eraldi laud baari nurgas.

Muutuvad ajad ja klientuur pole baari puutumata jätnud: kui varem oli baar avatud ka päevasel ajal, pakkus päevapraadi ja suuremat toiduvalikut, siis nüüd on jäädud öötundide juurde ja menüüs on lisaks jookidele veel lihtsamad sakuskad. Eriti minev kaup on baariletil troonivad kiluvõileivad munaga. Ehkki Telliskivi lähedus ja sealne toidukohtade küllus on oma mõju avaldanud, ei saa hommikuni kestvate diskode, striptiisipostiga varustatud tantsupõranda ja südamliku teeninduse vastu ka kiiresti arenev hipsterilinnak.

Alla arvab, et baari tegutsemisaja jooksul on klientuur vast juba viis korda vahetunud: „Käivad-käivad ja – hopp! – juba tulevad täitsa teised näod. Ja nii iga kolme-nelja aasta tagant. No seda paneb ju tähele." Seda enam on rõõmu, kui mõni vanematest klientidest taas Kolme Lõvi külastama satub. „Alles paar nädalat tagasi tuli üks paarike Soomest, et vot, see on koht, kus me kunagi tutvusime. Nüüd on neil juba kaks last ja puha," jutustab Ljuba.

Baaril on ka oma kultuurilooline väärtus, sest just siin toimusid kodumaiste krimisarjade „Viimane võmm" (2014–2016) ja „Siberi võmm" (2016–2018) võtted. Baar valitigi võttekohaks just põhjusel, et see asub vanas ajaloolises majas. Ljubalt küsitakse ikka, kas tema ongi sarjas nähtud baaridaam Rita.

Baari üks eripära on kindlasti ruumi keskel trooniv striptiisipost. „Striptiisi ei ole meil siin tehtud enam aastaid. Koristasime isegi posti ära, aga kliendid palusid tagasi panna. Ütlesid, et nii lõbus on selle ümber keerutada, palun pange tagasi! No ma siis panin. Tantsujut vsje!" lisab Alla energiliselt.

Uurin lõpetuseks, mis võib olla Kolme Lõvi pikaealisuse saladus. „No see on meile kodubaar, nagu kodu. Ja kliendid suhtuvad ka sellesse hästi. Tulevad ja meenutavad, mida siin on kunagi tehtud. On selline soe suhtumine," arvab Ljuba. „Konkurente on siin praegu oi kui palju! Aga me ei pööra neile isegi tähelepanu," lisab Alla. Tellitud reklaami pole juba aastaid tehtud – koha kuulsus ja soovitused levivad suusõnaliselt piisavalt tõhusalt. Baari klientuur on väga kirju, aga kõige toredamad olevat ikkagi „meie kohalikud eestlased", kiidab Ljuba. „Nad tulevadki siia just puhkama, tantsima ja lõbutsema. Nendega ei ole probleeme, nad ei kisu kellegagi riidu või midagi sellist. Tulevadki lõõgastuma ja kõik."

UUS EESTI DOKUMENTAAL

EVE GUTMANN-VALME JA TAAVI ARUS

Küsis **Aleksander Tsapov**

Möödunud aastal lõi eesti filmi allmaailmas laineid **Toomas Aria** pea olematu eelarvega tehtud märul „Õiglus". Kes nägid, need nägid! Kas siis käest kätte liikunud YouTube'i lingi kaudu või mõnel üksikul toimunud seansil. Nüüd läheb film kevadel toimuva Haapsalu Õudus- ja Fantaasiafilmide Festivali kavva. Aga sellega lugu ei piirdu, paralleelselt „Õiglusega" oli „Eesti lugude" sarjas töös ka dokumentaalfilm „Õiglased", millega jälgiti mängufilmides tihti statistileiba maitsva seltskonna pingutusi nii kaadri tagumises otsas kui ka sõltumatute filmitegijatena. Filmitööstuses kostüümikunstnikuna tööstava **Eve Gutmann-Valme** ideest alguse saanud odüsseia režissöör on juba pikalt nii operaatori kui ka lavastajana tegutsenud **Taavi Arus**.

Kas ja kui kiirelt oleks „Õiglus" valminud ilma „Õiglasteta", seda ei saa me kunagi teada. Mis seal salata, see kõik kukkus kuidagi välja vastastikuse abistamise paktina.

Millal ja kuidas tekkis idee teha film „Õiglased"?

Eve Gutmann-Valme: „Õiglaste" idee sai alguse sellest, et meil tuli pärast ühe filmi esikat sõbranna ja kostüümikunstniku **Kristiina Agoga** jutuks, et keegi võiks teha dokumentaali kohalikest taustanäitlejatest. Puutume nende inimestega kostüümiosakonnas pidevalt kokku ja oleme paljudega neist juba teretuttavad. Lisaks liikus kuulujutt, et üks statist kirjutab oma filmile stsenaariumit. Pisut pärast seda vestlust istus Taavi meie auto tagaistmele, et koos Viljandisse sõita, ja uuris, et äkki mul või mu abikaasal **Villemil** (kes oli kooliajal Taavi pinginaaber) on „Eesti lugude" jaoks mõni hea idee. Pakkusin asja välja, mõte meeldis Taavile kohe ja nii saigi projekt esitatud.

Toomas lihtsalt uskus, et kõik on võimalik, ja nagu näha, siis ongi.

Taavi Arus: „Eesti lugude" ideede tähtaeg oli tookord kohe ukse ees, ühtegi head mõtet ei olnud ja see läks otse kümnesse. Eve oli kolleegidega arutanud, miks statistid nii alaväärtustatud on, ja jõudnud järeldusena, et neile oleks vaja tõsisemalt keskenduda. Sealt edasi on kõik juba ajalugu, loodetavasti eesti filmi ajalugu.

Peategelased on mõnusalt positiivsed ning filmist endast kumab läbi empaatiat ja soojust. See film vist saigi ainult selline tulla või…?

T.A.: Jaa ja ei. Soe kindlasti. Isiklikumat laadi, rohkem karakteritele keskendumist. Konflikti oleks saanud kindlasti üles tõmmata eesti filmis statistide ärakasutamise teemaga, mis tundub täitsa eksisteerivat. Antud juhul ei hakanud väga kaevuma. Vajasin ise filmi teemasse sisseelamiseks veidi aega, Eve oli karakteritega juba varasemast tuttav. Aga jällegi, dokumentalistika puhul ongi kütkestav just see, et plaanid, mis sa plaanid, elu kirjutab ikka ise stsenaariumi. Sina oled väike vahemees, lisad kübemeid ja suunad veidi, ei muud, nagu piibli ümberkirjutaja. Toomase filmitegemistungi suurus ei olnud meile alguses päris selge. Jah, ta ütles, et kirjutab stsenaariumit. Käisime külas, nägime seda – nooh… seda stsenaariumit ei olnud ei rohkem ega vähem kui paar lehekülge. Panime ta dokumentalistide otsustavusega fakti ette, et nüüd kirjutad stsena valmis, siis teete filmi valmis, siis teeme meie oma filmi valmis ja *let's go*! Kas ja kui kiirelt oleks „Õiglus" valminud ilma „Õiglasteta", seda ei saa me kunagi teada. Mis seal salata, see kõik kukkus kuidagi välja vastastikuse abistamise paktina.

E.G.-V.: Kuna meie peategelased on nii uskumatult entusiastlikud inimesed, oli väga raske neist mingitki intriigi või tüli välja pigistada. Ma imestan iga kord võttel olles, kuidas nad jaksavad ja tahavad seda tööd teha. Ma ei saa siiamaani täpselt aru, mis vägi neid platsil hoiab, aga mul on väga hea meel, et nad on olemas. Ja siinkohal tahakski produktsioonile hingele panna, et neid inimesi tuleks rohkem väärtustada ja nad tuleks alati esilinastusele kutsuda.

Filmi tegijad ja tegelased. Foto: Villem Valme

Olete ise loomulikult Toomas Aria filmi „Õiglus" näinud. Mis mõtteid see tekitas?

T.A.: Nii ja naa – oli teataval hetki. Debütandi suhtes peab olema leplik ja mõistev, kõik vead andestama. Mega on see, et ta tegigi filmi valmis. Võtteplatsil olles tundus see kohati võimatu. See on tähtsaim – alustati ja lõpetati. Kultus sündis!

E.G.-V.: Ma usun, et kui keegi oleks aidanud neil materjali paremini kokku monteerida, siis see oleks päris hoogne märul, aga ma mõistan, et keeruline on seda raskelt tulnud materjali kärpida.

Tundub, et teie film jäi isegi liiga lühikeseks, oleks tahtnud veel rohkem taustainfot saada.

T.A.: No just, oli variant, kas teha film ainult „Õigluse" tegemisest või üritada teha ikkagi kiirelt selgeks, et meil on tegemist statistidega, kes teevad filmi. Filmi pikkuse on ju tellija paika pannud – 28 minutit. Usun, et 50 minutit tihedat mõnusate pausidega andmist poleks olnud probleem, aga selle tootmine lisaks olemasolevale oleks liialt ajamahukas.

Mis suhe teil endal on sellise asjaarmastajate kultuuriga?

T.A.: Uh, see on pikem lugu… Võtaks selle kokku statist **Andrese** mõttega: „Inimene, kellel on hobi, elab hingelisemalt!" Nii lihtne ongi. Üritagem mõista, mitte arvustada ja naeruvääristada. Aga mõistmine vajab aega ja peeglisse vaatamist.

E.G.-V.: Andrese lause võtab selle filmi kreedo väga kenasti kokku.

Kas teile ei tundu, et meil võiks omaalgatuslikku kino rohkemgi olla?

E.G.-V.: Täiega võiks. Toomas lihtsalt uskus, et kõik on võimalik, ja nagu näha, siis ongi. Mina hoidsin algul peast kinni ja mõtlesin, et kuidas nad seda tegema hakkavad, kuna klassikalises mõttes täispika mängufilmi tegemine on ju väga aeganõudev, pikaldane ja keeruline protsess. Nad lihtsalt helistasid sinna, kuhu vaja, rääkisid siiralt oma asjast ja inimesed aitasid. Nad ei soovinud muidugi ka Laagna teed sulgeda, aga küsimus, kuidas Kalamajas autokapotile hüpata ja püssiga paar pauku teha, lahenes neil nagu möödaminnes.

T.A.: Arvan, et „Õiglus" võttis nii mõnelgi hobi-Scorsesel pinged maha.

Kui see pole saladus, siis mis projektid teil järgmiseks käsil on?

E.G.-V.: Mina olin just kolm kuud Soomes tegemas mängufilmi **Tove Janssonist**. Mõned võttepäevad on veel kevadel jäänud, viimane neist Pariisis.

T.A.: Kristlik *bluegrass* ja Lil Eesti.

DOKUMENTAALFILM „ÕIGLASED" LINASTUS ETV2 EETRIS 29. VEEBRUARIL. FILM ON JÄRELEVAADATAVERRI KODULEHEL.

KUI MUUSIKA TEEB HAIGEKS

Kõigi oma võimaluste kõrval kurnab digitaalne maailm selles tegutsejate vaimu. Puutumata ei jää ka muusikatööstus ega muusikute vaimne tervis.

Intervjuu **Sally-Anne Grossiga**, küsis **Mariliis Mõttus**

25.–29. märtsil toimuva Tallinn Music Weeki programmis on tundetööle keskenduv ettekanne, mille peab Westminsteri ülikooli muusikaäri juhtimise magistriõppe programmijuht Sally-Anne Gross. Ta on 2017. aasta uurimuse „Can Music Make You Sick?" kaasautor, millega käsitleti muusikatööstuse mõju artistide vaimsele tervisele. Just sel teemal Sally-Anne'iga vestlesimegi.

Sally-Anne Gross. Foto: Dom Agius

Sa oled töötanud muusikatööstuses peaaegu kolm aastakümmet. Kui vaadelda, kuidas selles valdkonnas tegutsemine mõjutab muusikute vaimset tervist, siis kas olukord tundub olevat ajas hullemaks läinud või me lihtsalt räägime sellest rohkem?

Ma arvan, et olukord on varasemast väga erinev. Me oleme hakanud neid mõjusid alles nüüd mõõtma. Muusika on väga mõjuv kunstivorm ning siinkohal pean ma silmas seda, kuidas heli ja rütm meid füüsiliselt mõjutavad. Varem on arutletud palju hullumeelsuse ja muusika vaheliste seoste üle, aga keeruline on lahti harutada, milline on muusika tegelik toime meie emotsioonidele, eneseväljendusele. Minevikus seostus muusika enamasti sotsiaalsete, usuliste ja maagiliste rituaalidega. Digitaalses maailmas on sellest saanud midagi väga privaatset. 200 aastat tagasi ei käinud me ringi, kõrvaklapid peas, kuid nüüd kasutame muusikat, et end maailmast välja lülitada. See, kuidas me muusikat tarbime, on kindlasti muutunud. Kas sel on mingi mõju meie vaimsele tervisele? Ma julgen väita, et on. Kui rääkida noorte artistidega ja küsida, miks nad muusikat teevad, siis nad vastavad, et eneseväljenduseks. Kõik tegelevad omamoodi *zen*-budismiga, kus sa ise oled maailma keskpunkt. Selline enesele keskendumine on Euroopa traditsioonis kindlasti midagi uut.

Väga palju artiste on tunnistanud viimasel ajal vaimseid probleeme. Samas toimub justkui vaimse tervise teemade kaubastamine. Kas see võib viia fookuse tõelistelt murekohtadelt kõrvale?

Inimeste emotsioonide kaubastamine juba on probleem. Võtame näiteks nägemuse kõhnusest kui iluideaalist – see ei ole pelgalt kõhnuse, vaid kõhnusihaluse kaubastamine.

Turumajandus ei suuda lihtsalt vastu võtta kõiki inimesi, kes muusikuteks pürgivad.

Pole kahtlustki, et inimesed kannatavad väga tõsiste vaimsete hädade all, aga emotsionaalse ja vaimse heaolu puhul on veel palju ähmaseid alasid ja segadust, seda, mida psühholoogia pole veel suutnud selgitada ning mida me oma vaimu kohta ei tea.

Rääkisin ühe produtsendiga, kes ütles, et tänapäeval sul lihtsalt peab mingi probleem olema. Ma arvan, et meil kõigil on probleeme. See, et kõik on 100% õnnelikud, on jama. Minu arvates on tagasilöögid seotud sellega, et meil on nii palju informatsiooni ja arvajaid. Kui kõike on liiga palju, on väga raske teada, milline on õige seisukoht. Ühest küljest võib infoküllastumus tekitada ükskõiksust, teisalt luua just ülimat ärevust.

Millest uurimus „Can Music Make You Sick?" alguse sai?

Ma hakkasin kirjutama esseed „Can Music Make You Sick?", sest tundsin, et muusika teeb mind sõna otseses mõttes haigeks, kuna seda luuakse nii palju. Mul oli tõeline hirm millestki ilmajäämise ees. Nägin ärevust ka muusikute hulgas, kellega töötasin, sest neil on väga raske end publikule kuuldavaks teha. Valestimõistmine ja tunne, et keegi ei kuula sind, on ühed emotsionaalsele hädade peamised põhjused. Kui me usume, et meil pole vaja, et keegi meid kuulaks, ja teeme muusikat lihtsalt enda jaoks, et end paremini tunda, siis jah, okei, aga kuidas see lõpuks töötab? Ma arvan, et kunst ja muusika on suhtlusvormid ja neid peab edasi andma.

Kuidas saaks muusikutele paremini toeks olla?

Variant on n-ö kodanikupalk, mis aitaks vältida stressirikkaid olukordi, kus sa ei tea, kust su järgmine palk tuleb, ja seda, et inimesed leiavad end ühel hetkel täielikust vaesusest. Samuti peaks olema võimalik saada abi palju kiiremini. See ei aita, kui arsti juurde pääsemiseks peab kuus kuud ootama. Turvavõrku ei saa tagada ainult muusikatööstusesiseselt. Me peame aru saama, et oleme liikunud edasi tööstusajast ja sellele omastest tervisehädadest. Kui inimesed töötasid kaevandustes, olid haiged nende kopsud ja nad ei saanud hingata. Müüriladujad vigastasid oma selgasid. Nüüd on aeg teadvustada, et töötamine digitaalses maailmas tekitab lisaks füüsilistele ka vaimseid vaevusi.

Uuringust selgub, et muusikud on depressioonile kolm korda altimad kui muu üldsus, kuna tegutsetakse pideva kriitikatule all, konkurents on tihe jne. See on päris hirmutav tulemus.

Meie uuring näitab selgelt, et inimesed naudivad väga muusikategemist. Mida nad ei naudi, on püüd sellest ära elada. Turumajandus ei suuda lihtsalt vastu võtta kõiki inimesi, kes muusikuteks pürgivad. Samal ajal on Euroopa ja Hiina investeerinud väga palju raha klassikalisse muusikasse, eriti vanasse klassikalisse muusikasse. Miks nad seda teevad? Sest see on võimu sümbol. Klassikaline muusika on juba oma aega nautinud, nüüd peaksime toetama seda, mis on praegu oluline.

Sa oled loonud ettevõtmise Let's Change the Record, mis pakub produktsiooni- ja muusikakirjutamisalaseid töötubasid naistele ja end mittebinaarsena määratlevatele muusikutele. Kuidas see vastu on võetud?

Mul on toetajaid enda ülikoolis, olen teinud töötubasid koostöös teiste ülikoolide ja erinevate inimestega, aga on ka mõned kolleegid, kes on sellest väga häiritud. On mingi väga juurdunud šovinistlik suhtumine naistesse, kes teevad muusikat ja vastutavad millegi eest. Naised produtseerivad muusikat ju üle kogu maailma. See, et nad jagavad midagi tehnoloogiast ja tarkvarast, tähendab, et nad on lähemal kontrolli omamisele, ja kui nähakse seda juhtumas, siis neis kaheldakse. Seda võib kinnitada **Björk**, seda võib kinnitada **Grimes** ja võivad kinnitada kõik naised, kes on oma muusika produtseerimises kaasa löönud. Seda juhtub nii tuntud kui ka vähem tuntud artistidega, nii et minu jaoks oli väga oluline see projekt ette võtta.

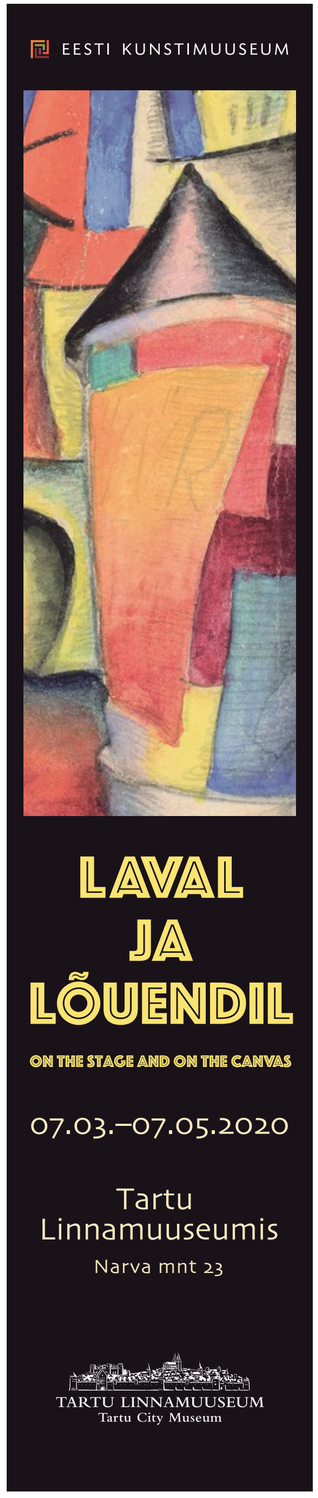

Foto: Jaanar Nikker

MELOMAANIANKEET

MART JUUR

Ilmselt ei leidu Maarjamaal palju hingi, kes poleks kuulnud nalja- ja kirjamehest Mart Juurest. Vähem tähtis ei ole aga ka fakt, et tegemist on pikaajalise muusikakriitikuga, kes suudab kirjutada plaadiarvustuses kõigest muust kui muusikast ja ikkagi teose olemuse lugejale edasi anda, ning melomaaniga, millest annab muu seas aimu 2010. aastal ilmunud raamat „101 Eesti popmuusika albumit", kus Juur koondas oma subjektiivsele hinnangule toetudes kokku just need 101 plaati, mis kindlasti kuulamist väärivad. Ja kuigi seekord täitis Mart Juur melomaani-, mitte DJ-ankeeti, kohtab teda regulaarselt ka populaarse peosarja Ennu Ratas puldi taga.

Esimene plaat: Kui igas kodus leidunud Melodija toodang kõrvale jätta, siis esimene välismaa album oli Supertramp „Crime Of The Century". See sattus minu, Otepää koolipoisi kätte kuidagi juhuslikult ja jäigi minule.

Muusikat hakkasin koguma: Kui raadiost lindistamist mitte arvestada, millega tegeldi Vene ajal igas kodus, kus aga muusikahuvilisi leidus, siis Lääne plaate ostma – käest kätte, nagu nad tollal liikusid – hakkasin ülikooliajal, millalgi 80ndate alguses. Esimene rublade eest ostetud album oli Queeni „Live Killers". Hiljem õnnestus plaaditurul jõlkudes kokku ajada The Police'i ja Talking Headsi täielik diskograafia ning veel üht-teist.

Muusikas oluline: Kõige üldisemas plaanis ilmselt energia.

Muusikas ebaoluline: Muusikas pole midagi ebaolulist. Kõik oleneb kontekstist.

Mida ostan: CDsid, need on kõige mugavamad. Vinüüle ja kassette mõnikord ka, kui tõesti teisiti ei saa.

Kõige rariteetsem/veidram plaat: Ei oskagi öelda, pole selle pilguga oma plaate vaadanud. Isiklikult on minu jaoks kallid mu vanema tütre plaadid. Noorem pole veel bändi tegema hakanud.

Viis klassikut: ABBA, AC/DC, Talking Heads, Pet Shop Boys, Neil Young.

Viis hetkekummitajat: ZZ Top, The Rolling Stones, Muddy Waters, Bob Dylan, Electric Light Orchestra. Need on muidugi kõik ka klassikud.

Alt üles vaatan: Vanadele bluusimeestele ja -naistele, souliklassikutele. Ameerika muusika varamu on uurimist ja avastamist väärt – džäss, kantri, folk, *bluegrass*, *rock'n'roll* ja nõnda edasi. Elame õnnelikul ajal, kogu aeg antakse vanu asju välja, ka sellist kraami, mis varem oli kättesaamatu.

***Guilty pleasure*:** Eesti 90ndad ja 00ndad, nüüdisaegsest popmuusikast rääkimata, tulgu ta kodumaalt või Läänest. Mõnikord kuulan Raadio 2-s Siim Nestori raadiosaadet, et teada saada, mida eesti mõminaräpparid teevad, see on üks naljakas maailm.

Lemmikfilmimuusika: Ostsin vahepeal usinasti prantsuse ja itaalia 60. aastate filmide muusikat kokku, neid anti boksidena välja. Aga kui küsida üht ja ainust filmimuusikaplaati, siis ilmselt Neil Youngi „Dead Man". Giorgio Moroderi *soundtrack*'id on ka head muidugi.

Eredaim kontserdielamus: Toredad olid veneaegsed džässikontserdid Tallinnas, Tartus ja Pärnus, kuhu sai mindud, olgu või nui neljaks. Ja millegipärast meenus praegu prantsuse avangardgrupi Art Zoydi esinemine kinos Kosmos, näidati vanu tummfilme ja bänd tekitas saateks korralikku müra.

Artist, keda ma *live*'is pole näinud, aga tahaksin: Oh, biitlid oleks lahedad.

Minu signatuurlugu: Tarmo Pihlapi „Amarillo". Või siis Maarja-Liisi „Kohtumine".

Lemmikplaadifirmad: Kui Too Slow To Disco on plaadifirma, siis Too Slow To Disco. Nende väljaandeid ostan alati. Ja muidugi Soul Jazz Records on pideva tähelepanu all.

Lõppsõna: Kogu aeg ei pea muusika mängima, vaikus on väga mõnus.

KUULA IDA RAADIOST

Foto: IDA Raadio

KATUS

„Umbes kümme aastat tagasi, kui mul diagnoositi bipolaarne meeleoluhäire, tundsin tõsist puudust infost, just inimlikumast ja isiklikumast infost, millestki, mis poleks pelgalt diagnoosi steriilne kirjeldus, vaid kinnitus kelleltki, et ma pole selles asjas üksi; et keegi on elanud läbi sama nagu mina. Tahtsin kuulda seda inimest rääkimas, vabalt ja otse – justkui vana hea sõber. Nüüdseks on teadlikkus vaimse tervise teemadel palju parem kui toona, tegutsevad näiteks Peaasi ja Eesti Noorte Vaimse Tervise Liikumine (kellega ka saate kokkupanekul koostööd teen), kuid seda isiklikku, intiimset häält ei ole kunagi liiga palju. Loodetavasti aitab „Katus" täita seda auku, saates on nii kogemuslood kui ka ekspertide arvamused mitmetel eri teemadel: psühhoos, depressioon, lähisuhtevägivald, raamatuteraapia, koolipsühholoogia, suitsiid jne. Mu vanaema on vist saate kõige tublim kuulaja, see kõik on tema jaoks nii uus (kui paljukest üldse tollal vaimsest tervisest räägiti!) ning tal on pea alati mõni siiras ja uudishimulik küsimus saates arutatu kohta. Kui „Katus" avab teistelegi uusi aspekte ning, mis peamine, pakub tuge ja seltsi, siis paremat ma tahta ei oskagi!" sõnab „Katuse" saatejuht Tõnis Vilu. Järgmine „Katus" on eetris 31. märtsil kl 15.

Foto: IDA Raadio

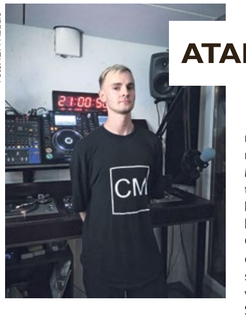

ATARAXIA

„Ataraxia" heliulatus varieerub abstraktsetest eksperimentidest tooreste masinamustriteni, liikudes arütmilistel väljadel konkreetsemate struktuuride suunas, püüdes helgust ja valgust, mis kilab kättesaamatuna tunneli lõpus, luues klastrilisi kompositsioone, et viia kuulaja seni käimata heliradadele. Saatejuht Mihkel Maripuu, kes produtseerib muusikat ja esineb varjunime Compound Minerals all, avalikustas hiljuti ka värske muusikaleibeli, mis kannab sarnaselt raadiosaatega nime Ataraxia (kuula: *ataraxia-label.bandcamp.com*). Lisaks helimaastike tutvustamisele käib saates ka külalisi, hiljuti näiteks Henri Hütt, kellega koos jagati ühiselt külastatud festivali CTM 2020 värskeid muljeid. „Leian, et IDA Raadio platvorm on oluline samm avarama maailmapildi ja elutervema keskkonna arendamise suunas. Säärane vaba internetiraadio, mille sisu loovad kohaliku kultuurivaldkonna juhtivad mõtlejad, muusikud, DJd ning erinevate subkultuuride esindajad, on trend Euroopas ja Ameerikas, kuid Põhja- ja Ida-Euroopas on IDA Raadio ainulaadne nähtus. Sõltumatu raadio kriitiline eesmärk on anda teavet ja alternatiivsemat loomingut edasi laiemale publikule, rikastades seeläbi kehtiva sõnavabaduse kogemust," lausub Maripuu. Järgmine „Ataraxia" on eetris 10. märtsil kl 21.

IDA ON VEEBIRAADIO, MIS TOIMETAB TALLINNAS TELLISKIVI LOOMELINNAKUS. KUULA RAADIOT AADRESSIL *IDAIDAIDA.NET*.

Üleval: Hugar. Foto: press
All: Niklas Paschburg. Foto: Natalia Luzenko

VIHJE

Kuigi kevadine Jazzkaar toimub alles 17.–26. aprillil, tasub oma lemmikud juba varakult valmis vaadata. Müürileht soovitab näiteks 21. aprilli kontserti, kus astuvad üles *ambient*'liku kõlaga islandi duo Hugar ning elektroonilist minimalismi esindav saksa helilooja ja produtsent Niklas Paschburg. Vaata lisaks: *jazzkaar.ee*

Compound Minerals – Sacred Evil Spirit
(Ataraxia / Trash Can Dance, 2020)
■■■■□

Kuulas Kaspar Viilup

Kunstnik ja produtsent Mihkel Maripuu, kes varjub tume-*ambient*'i projektis artistinime Compound Minerals taha, võib albumiga „Sacred Evil Spirit" esmapilgul ära ehmatada.

Küsimus pole üldsegi muusikas – hoopis tume kaanefoto Tori põrgust ja süva-*metal*'i fondiga kirjutatud artistinimi võiksid anda alust loomingule, mida tegelikult siiski kuulda ei saa. Viielooline album on hoopis üliminimalistlik, praktiliselt ilma igasuguste rütmideta meditatiivrännak, mis suigutab kuulaja vaikselt unustusse. Samad motiivid hõljuvad kuskilt tumekosmosest esile, ikka ja jälle, tulevad ja kaovad, kuniks muusika jääb tagaplaanile, jättes kuulaja oma mõtetega üksinda.

Ambient'i kohta öeldakse harva „funktsionaalne muusika" – enamasti on see ikkagi tantsumuusika leksikasse kuuluv mõiste –, kuid Maripuu suudab oma õrnade helimustritega kuulajat väga aktiivselt mõjutada. Niivõrd tähtis polegi see, mis seal muusikas päriselt toimub, vaid see, kuidas kuulaja end sellesse konteksti paigutab. Minu jaoks on see meditatiivne, mõni teine kuuleb seal ehk hoopis düstoopseid, lovecraftlikke õuduseid.

„Sacred Evil Spirit" sarnaneb paljuski möödunud aasta parima *ambient*-albumiga, William Basinski plaadiga „On Time Out of Time". Kuigi Basinski eksperimenteeris reaalsete kosmosesalvestistega sellest, kuidas kaks musta auku muutusid üheks, siis tehniliselt ei ole vahet – nii tema kui ka Mihkel Maripuu oskavad luua avara muusikalise universumi, kuhu kuulaja võib ära eksida ja siis mõnda aega ringi lennata.

Rashida Prime – Plastic Void
(Pure Life, 2020)
■■■□□

Kuulas Kristjan Karron

Mõnikord panevad albumi koostajad oma üllitise nimetamisega väga täppi ning Rashida Prime'i loodud ja „Plastic Voidiks" ristitud teose puhul veel eriti mitmekülgselt. Esmalt loovad nii pealkiri kui ka album ise futuristlikke seoseid, põimides olemise rõhuva väiksuse tehnoloogilise ime ja täpsusega; justkui kosmosedroon seilamas galaktilises tühjusevulinas. Huvilisel ei tasu aga oodata vaikuse orgiat, vaid mulisevaid süntekaid, mis hüplevad mängleva kergusega pinnalt pinnale. Jahedad, ent nostalgilised toonid suudavad lisada kogu kupatusele melanhoolset hõngu.

Samas saab kiuslikum inimene lugeda albumi pealkirja kui tunnistust loomingu keskel laiuvast haigutavast vaakumist. Süntesaatorimustrid võivad mõjuda vabalt kui klišeed ning pikalt venivad taustanoodid kõlavad vaheti masendavalt ettearvatavalt. Mainitud tehnoloogiline täpsus tundub pärssivat loovust ja eksperimenteerimist ning plaat võidaks mõnest kuulajat ehmatavast või šokeerivast hetkest tõenäoliselt paljugi. Seega on tarbijal õigustatud küsimus: kumb mõttemaailm tema puhul võidab? Albumil puuduvad bladerunnerlik teravus ja energia ning psühhedeelse *ambient*'i veidrus, ent teisalt on see selgelt kompetentne ning passib õiges mõttelaadis olevale kuulajale kui rusikas silmaauku. Ei ole ebasünnisega kohtlane, vaid eesmärgipärane ja otsekohene. *Sci-fi*-muusika fännide kollektsioonidesse lausa magnetiliselt sobiv.

Neuronphase – Neuronphase
(Porridge Bullet, 2019)
■■■■□

Kuulas Tanel Matsalu

See oli kuskil eelmise kümnendi keskpaiku, kui Anti Aaver laadis oma SoundCloudi lehele portsu uusi Neuronphase'i träkke, mis üllatasid oma autsaiderliku lähenemisega *house*-muusikale paljusid tema jälgijaid. Ümbersündinud sooloprojekt oli omanäoline ja küpsem kui kunagi varem ning tõi võrdlusi Pépé Bradocki loominguga. Kadunud oli varajaste vana kooli katsetuste, nagu „Nuppnik" ja „Ascension", minimalism, samuti ei olnud enam kuulda retrohõngulisi äraleierdatud *garage*'i-saunde.

Uus album jätkab samal, nüüdisaegse *underground*-klubimuusika rajal. Sissejuhatav „Lose It" paneb kohe alguses paika teost läbiva helipildi, mida võiks kirjeldada kui tahumatut, kummituslikku ja emotsioonikõllast. Ilmselgelt on siinne sahisev ja krõbisev „prügine" *lo-fi*-heli muutunud tänapäeva artistide jaoks pigem esteetiliseks valikuks. Seda tehakse teadlikult, et vältida peavoolule omast üleprodutseeritud produkti ning saavutada iseloomulik žanri klassikutele kummardust tegev kõlapilt.

Kuulda on palju kajaefektidesse maetud helisid, virvendavaid sündikihte ja manipuleeritud mikrosämpleid. Theo Parrish või Huerco S. jagaksid sellistele värvikirevatele heliskulptuuridele kindlasti oma kiidusõnu.

Võiks väita, et uus album ei kujuta võrreldes debüüdiga autori enda jaoks olulist edasiminekut ning kõlab muusikaliste ideede poolest ehk liiga tuttavlikult, kuid kui mõelda sarnase käekirjaga artistide peale, ei jää teos varju. Tegemist on meeliköitva tantsupõrandakraamiga – mitte liiga lihtne ega liiga keerukas.

Tame Impala – The Slow Rush
(Fiction, 2020)
■■■■■

Kuulas Jaane Tomps

Perfektsionism on taak, mida mitmed kunstihinged läbi ajaloo on pidanud kandma, ning erand pole ka Tame Impala nime all tegutsev Kevin Parker. „The Slow Rush" pidanuks ilmavalgust nägema juba mullu, ent just selsamal põhjusel pidid fännid omal moel kannatama ja neljas stuudioalbum sai täiuslikuks lihvitud alles nüüd.

Mullu kevadel tegi Tame Impala festivalil Coachella kauaoodatud *comeback*'i. Kui pärast nii pikka pausi võivad kuulajate püstitatud ootused tihti puruneda, siis Parker ei paista olevat oma loomingulisel rännakul veel tupikusse jõudnud. Valminud on kaunis helimosaiik, mida võib nimetada ka läbilõikeks muusikaajaloo viimasest kuuest kümnendist. Oma doosi saavad kätte nii *funk*'i- ja diskosõbrad kui ka modernse *rnb* austajad. Laialdase maitsemeelega melomaan teeb näiteks austusavaldusi biitlite legendile Paul McCartneyle, psühhedeelse muusika etalonile Pink Floydile, räppar Childish Gambinole ja isegi elektrogrupile The Human League.

Tegemist on igati sobiliku jätkuga viis aastat tagasi ilmunud „Currentsile", mis on kõlapildilt küll senistest helgem, ent sõnades peitub varasemast kõvasti sügavamaid teemasid. Mitmes palas lahkab mees keerukaid suhteid oma lahkunud isaga ja plaadil korduvad ka eksistentsiaalsed mõtisklused. Suuresti mängib selles kõiges peaosa täiskasvanuelu ja sellega kaasnevad mured. Mida ma täpselt elult tahan? Kas ma saan kunagi tunda täielikku õnne? Kas ma leian armastuse? Need mõtted painavad seda austraalia multitalenti, kuid tõenäoliselt ka sind, su parimat sõpra ja su naabrinaist. Kuna vastuste leidmise kuupäeva pole kalendrisse ära märgitud, ei jäägi muud üle, kui omas rahulikus tempos kiirustada ja argieluga kuidagi sõprust sobitada.

Onu Bella – Ma võtsin viina
(Hitivabrik, 2019)
■■■■■

Kuulas Ahto Külvet / Psühhoteek

Paroodia: teose vm pilkav või humoorikas jäljendus. Muusikaline huumor, burlesk. Inglise keeles comedy, parody; *vene keeles* шуточная.

Tartu konservivabriku endine laborant Onu Bella salvestas 1992. aastal Tartu stuudios Kagusound heliriba „Ma võtsin viina", mis on korraga paroodiaalbum, muusikaviktoriin (kes on originaallugude esitajad?) ja (kõver)peegel päevadest, mis ajasid segadusse.

Tõeline Bella fänn teab, et aastal 1992 välja antud kassettalbumil oli kolm lugu enam kui 2019. aasta jõuludeks ilmunud vinüülil. Plaadilt on jäänud võrreldes kassetiga välja „Aisakell", „Mikul oli kena Mann" ja „Missikarussell Tartus".

„Ma võtsin viina" kassett ja sõnad olid 1990ndate keskmise eestlase standardvarustuses nagu 1970.–1980. aastatel „Entel-tenteli" vinüülplaat ja sektsioonkapp. Onu Bella haamerdas sel albumil ja lugusid toetavates videotes otse MTV ja Saksa satelliitkanalite ning kolhoosi- ja kooli videodiskode närvi pihta. KÕIK Eestis teadsid toona neid meloodiaid peast ja pea mitte keegi ei teadnud nende originaalsõnu, vaid pigem ümiseti kaasa Bella esituses kuuldut. Albumi armastatuimaks artistiks on Madonna, kelle loomingust on plaadile jõudnud kolm lugu.

Vinüüli pressitud heli kõlab lausa suurepäraselt. Väljaandja Aarne Valmise sõnul tuleb selle eest tänada 1992. aastal stuudios väga head tööd teinud Paul Pihlakut, seni säilinud salvestisi, nendest plaadi masterdanud Lauri Liivakut ja plaadi pressinud Tartu vinüülitehast VinylPlant! Üks lisapõhjus, miks omada peale kasseti kogus ka vinüüli, on viimase kujunduses suurelt kasutatud inglitiibadega Onu Bella ja Alo Mattiiseni fotod, mis ilmusid kasseti vahel vaid tikutoosisuurustena.

„Sa hetkeks kuulatu ja mõtle aind, sa naudid kunsti vaid…" („Sa vaid kuulatu")

Erki Pärnoja – Leva
(Erik Lindström Music, 2020)
■■■■□

Kuulas Oliver Berg

Erki Pärnoja on praegu kahtlemata üks tähelepanuväärseimaid eesti muusikuid. Tema unise popi ja vesternliku alternatiivi kompamistele pole kodumaises skeenes lähedasi vasteid leida. Enneköike meenutab Pärnoja muusika spagetivesterni heliribade tolmukuldset maailma. Uue albumiga „Leva" kinnistab Pärnoja, et on autonoomne soolomuusik, keda pole enam ammu põhjust üksnes Ewert and the Two Dragonsiga seostada.

Muusika on siin varasemast tumedam, kuigi plaadi teine pool pakub ka läbipaistvamaid toone. Märgiline samm on vokaali kohalolu, senisest instrumentaalmuusikast on Pärnoja edasi liikunud. Peamiselt on lauluhääleks Pärnoja enda ootamatult puhas falsett, mille kvaliteet tuleb kõige selgemini esile albumi meeldejäävaimas palas „Eha". Kuigi „Leva!" on rohkem rõhku süntesaatoritel ja akustilisel helipildil, pole Pärnoja selgelt äratuntavad kitarri-*lick*'id oma maheda ja toore vahel pendeldamisega õnneks kuhugi kadunud.

Tervikheli on küll mastaapsem – Raun Juurikase keelpillipartiid –, aga samas on see kõik äärmiselt intiimne. Pähe kargavad seosed Devendra Banharti, Tycho, Maribou State'iga, vahelduvas osakaalus. Selline kõrgete lagedega kammerlik *dream pop*, kuigi päris popist on asi kaugel. Ei saa öelda, et Pärnoja kaugeneks otseselt senistest hilissuvistest instrumentaalrännakutest. Pigem pöörab ta unelev-igatseva pilgu eeterliku kevadeha poole.

Muide, viimase loo pealkiri on „Saudade". Julgen väita, et Pessoa lugemisel on Pärnoja uus album igatahes omal kohal.

KÕIK LAIGID MA ANNAKSIN SULLE

KIRJUTAS TAUNO VAHTER, ILLUSTREERIS LIISA KRUUSMÄGI

Endel Tamm, 37-aastase staažiga D- ja D1-kategooria bussijuht, hõõrus hommikuhärmas esiklaasi lapiga puhtaks ja pomises silmi punnitades: „Jeesuskuradimaria…" Üle parkla lähenes hõredas lumesajus aeglaselt, ent sihikindlalt vanapaar, kellel oli nii palju asju, et nad ise vaevu nende tagant välja paistsid. Mehe käes olid kokkuvolditud pesurest, vikat, kaks ämbrit ja kolm kangast kotti. Naisel olid ühe käe otsas tapeedirullid (pestav, kirssidega muster, lihtne kokku panna), vorstirõngana kaelas 20 m kokkukeritud aiavoolikut, teises käes kotid kuivainetega ning üle õla loomulikult ka käekott. Enamik kotte olid ilmselt saadud valimiste eel jagatud nännina, sest need kandsid erinevate erakondade logosid ja moodustasid kokku omapärase vikerkaarekoalitsiooni.

„6.37… Kolm minutit aega, ei saa ära ka sõita… Vanasti tõmbasid osavamad vennad sellised pulli pärast ukse vahele… No teeme siis luugid uuesti lahti! Kui me hiljaks jääme, siis pole minu süü," sõnas ta teises reas istuvale lühikesele mehele, kes seepeale õlgu kehitas. Bussijuht ohkas, astus välja ja aitas saabujatel pool kraami pagasiruumi ära sättida. Minut jäi veel väljumiseni aegagi, kui kõik olid peal tagasi, juht pani ukse kinni ning poetas väiksemale mehele otsa vaadates: „Noh?" Too noogutas, pani vöö kinni ja võttis kotist väikesele klambriga alusele kinnitatud paberid, mille küljes oli kolm teravaks teritatud pliiatsit.

Karl Puidu vastutusrikas töökoht Harjumaa ühistranspordisüsteemis seisnes kõigi liinide laitmatu toimimise kontrollimises. Neljal päeval nädalas oli tema ja kahe kolleegi ülesanne jälgida, kas kõik maakonnaliinide bussid jõuavad peatustesse õigeks ajaks ning ega sellega ei kaasne veel mingeid täpsustamata probleeme. Sellist tööd ei teinud ükski arvuti ega nutisüsteem, vaid tähelepanelik inimene, kelle pilgu eest niisama lihtsate trikkidega miski ei pääsenud. Karl Puidule oli jõudnud täna järjekorras kätte kohustus kontrollida liini nr 152, mis oli väärika ajalooga. Balti jaamast Loksale kulgeval trassil ootas ees umbes 70 peatust. Mõni kurjem hääl pidas kaks ja pool tundi kestvat sõitu 70-kilomeetrise vahemaa kohta paljuks, aga kuidas saavad inimesed Kasispeale või Ulliallikale, kui ekspressi moodi poosetades igast postist mööda kihutada?

„Raadiot ikka võib panna või see on nüüd ka keelatud?" irvitas bussijuht inspektorile ja pani vastust ootamata muusika mängima.

„Tead küll – võib, aga see ei tohi juhtimist ega reisijaid häirida," targutas inspektor. Buss tegi esimese peatuse Vabaduse väljakul, Puidu tegi peatuse nime taha linnukese ja kirjutas 6.45, üks minut maas.

„Aga mis asi üldse inimest häirib? Ma saan aru, Lasnamäe vankad keeravad vahel oma kammaijaa põhja nagu kuradi „Kutsuv tuluke" käiks aasta läbi, aga üks tuleb siin hädaldama, et ei või välismaa muusikat kuulata, ja teine ei taha uudiseid kuulata, ega ma siin mingi diskor ei ole. Kas sa ise ei lähe vihaseks, kui neid uudiseid vahel kuulad?" Keskturg, 6.50, graafikus, märkis Puidu üles.

„Ei jaksa iga asja pärast vihastada," ütles inspektor.

„See on õige küll, aga kui sa ikka kuuled seda lolli juttu ja kuidas varastavad… No mis kurat see on, nüüd hakatakse märtsi asemel juba veebruaris suvilatesse minema või?" vaatas bussijuht turult suurte kottidega tulnud inimesi, kes õnneks vedasid oma tavaari üles, mitte ei hakanud pagasiruumi nõudma.

„Kui ei meeldi, ära kuula!" võttis inspektor kokku ja hakkas juhi turtsatuse järel ükshaaval Lasnamäe äärt läbivaid peatusi märkima, kust varahommikul küll suurt inimesi peale ei tulnud, buss oli niigi pooltühi. Nüüd võttis ta oma kangast portfellist tahvelarvuti ja hakkas sealt uudiseid lugema, nii et vaid bussi peatumise korral pilgu kellale viskas ja selle tabelisse märkis. „Kas euroime kordub?" küsis pealkiri. Karl Puidu keris loo lõpuni kommentaaride osani, valis autoriks „anonüümne" ning kirjutas: „Ülespuhutud pask, mis kukub läbi nagu kõik eelmised pedeorgia kuldtähtedega ajalukku kirjutatud meistriteosed." 6.57, Suur-Paala, minut graafikust ees.

Järgmiseks klikkis inspektor uudisel „Tuurile startiv näosaate staar Ainjärv on vaba kui lind" ning läks edasi otse kommentaaride osa juurde: „Nüüd öeldakse vaba kui lind, vanasti oli lihtne sõna I…s. Kui keegi aru ei saanud, siis ma igaks juhuks kirjutan lahti: lits. Iga laps uue mehega, annet sama palju kui persekarvadest punutud eeslil, aga et ikka saaks esikaanele hööritama!" Kuna sama tegelase kohta oli järjest veel kolm uudist, siis teiste juures piirdus ta lühemate kokkuvõtetega: „Tsellulii t on juba näha, ronib vaikselt ülespoole nagu ahv", „Prullakamad daamid peaksid täpilise mustri kandmisega natuke piiri pidama, et rändtsirkus neid kogemata kaasa ei rebiks" ning lõpetuseks tuumakas „Nii mõttetu eit, et isegi mõttetute eitede konkursil jääks eelviimaseks". Juht kruttis raadiot ja Puidu viskas pilgu kellale, Gaasi peatus, 7.02: „Maha hakkad jäämа…"

„Kuradi foorivahed on nii lühikesed… aga siit ei tule vist enam kedagi peale… Peaks esimese kiiruskatse tulemused juba olema."

„Jälle ralli?"

„Rootsi ralli esimene katse juba, midagi ikka räägivad…" Puidu pööritas silmi ning jõudis portaalis spordiuudisteni, kus ralli võttis enda alla suurema osa. Ta valis huupi „Eestlastel Rootsi ralli eel superlootused" ja kirjutas sappa: „Õn pöömösölt köks võriõnti, kös söidöb ösömösöl kötsöl vöstö pööd vöö vöömösöl kröövö. Pöröst ön söö söttö töis."

Enne viimast Lasnamäe peatust kummardus bussijuht imestades esiklaasile lähemale: „Vahi raiska…" Tavaliselt sealt tühermaalt keegi peale ei tulnud, aga nüüd ootas peatuses üks kogu. Väo, 7.08, kolm minutit maas.

Bussi sisenes vihmakeebis noorem naine, kelle eestilikult üleni musta riietuse alt paistsid kontrastina erepunased nööbiriviga kõrged saapad.

„Palun üks Loksale," kostis naine.

„Ei, meil on tasuta," irvitas bussijuht.

„Tasuta?"

„Jaa, mitu aastat juba, kus te elanud olete?"

„Ahsoo, ma mõtlesin, et linnas ainult. Vabandust, ma muidu ei sõida, pean Loksa kooli minema…" seletas naine rohkem kui vaja ja bussijuht lõikas vahele: „Istuge maha, meil pole vaja tervet elulugu ära rääkida!" Naine seadis end keskele akna alla.

„Kassanäe!" pilgutas bussijuht kavalalt Puidule, kui oli uuesti sõitma hakanud.

„Mis?"

„Ei tundnud ära või? See oli see näosaate tüdruk, Ainjärv!"

Karl Puidu silmad pilkusid korra kiirelt, kuid ta ütles vaid napilt „ahah".

„Ei tea, kuhu plika siit… Marssis oma kassisaabastega üle Lasnamäe, et bussi peale saada… Kas sellisel siis oma autoga meest ei ole või on nii peenike pihus, et peab nüüd juba bussiga sõitma?" arutles bussijuht. Loo, 7.17, neli minutit maas.

Puidu võttis lahti järgmise portaali, keris otse Lea Ainjärve pildini ning kirjutas uudisteksti sisu lugemata otse kommentaaridesse: „Aastad maksavad kõigile kätte, kõigepealt läheb välimus ja kui enne tähtaja kukkumist kelleltki titte taha ei saa, siis järgmiseks jäävad ainult veel suvetuurid kultuurimajas ja proteesiliimireklaamid ajakirjas 80+." Kostivere, 7.33, Ruu, 7.42, ikka kolm minutit maas. Puidu võttis nüüd registreeritud kasutajanimedega portaalid, millest ühes ta oli kirjas kui Rahva Hääl ja teises kui Ants Tagurpidi. Kuusalu, 8.04, neli minutit maas, esimesed inimesed hakkasid maha minema.

„Eesti ujujad sihivad finaalikohti." Puidu puhus ninast natuke õhku välja, mida võinuks pidada madalama kategooria turtsatuseks. „Kas kusagil on kirjas, et tegu on LÜHIRAJAvõistlustega? Ah? Kui need nii kuradi imeahvid on, siis kus on olümpiakullad ja maailmarekordid? Kümme aastat vegeteerivad riigi kulul või istuvad kuskil Ameerika ülikoolis ja tulemus on ikka see, et tööjõudu turul pole, sest need tahavad vanaemale ja lollile Eesti meediale seletada, et nemad on LÜHIRAJA poolfinaali jõudnud. Mine suple Nihhuijaa rannas, seal on eriti LÜHIKE," klõbistas inspektor oma kommentaari asjade seisust. Sõitme, 8.11, viis minutit graafikust maas.

„Viiega oled maas," poetas Puidu juhile.

„Lageda peal libe täna, sul oleks Tänakut vaja…"

„Mees peab täpne olema!"

„Aga kuulsid, Tänak oli esimesel seitsmega kiirem! Seitsmega! See on 20 kilometeri peale terve sajand – kui mees julgeb ikka panna slikid alla… Lund vähe, aga ikka, ikka, mune on vaja!" Tehnikaspordientusiast pidurdas, 8.20, Kolga. Siin läks hulk rahvast maha ja kilomeeter hiljem soovis ka mustlaskaravaniks kehastunud vanapaar ühel teeotsal maha minna ning alt oma asjad kätte saada. Koli üksteisele selga laadimine edenes vaevaliselt, aeg-ajalt kukkus midagi maha või tegi haiget, ja toimus aastatepikkuse harjutamisega väljakujunenud ärritust ja halvakspanu märkivate mühatuste saatel, millest inimkeelega sarnanesid rohkem „oota" ja „mhh". Bussijuht vaatas seda pantomiimi ükshaaval bussi kõhust asju koukides kannatamatult pealt, ise oma roosa triiksärgi ja kitsa musta lipsuga veebruarikuise tuule käes lõdisedes nagu sassis sisemise kompassiga flamingo põhjamaal. Kui viimane nutsak oli vanaproua külge riputatud, tõttas bussijuht üles tagasi ja tõmbas uksed kinni.

„Kurat, ma oleks võinud juba eelmine aasta Kuopiosse teistega minna, mitte siin lolli mängida!"

„Miks sa ei läinud siis?"

„Naine hakkas uluma." Ulliallika, 8.29, üks inimene tuleb peale täiesti tühjast kohast. „Üksteist minutit maas," märkis Puidu kuivalt ja võttis ette poliitikarubriigi. Kõigepealt peaministrist: „Aga mida sa ühest persekukkunud korvpallurist ikka tahad." Pani iseendale laigi ja hakkas korraks mõtlema, kas ta oli sama kommentaari juba kasutanud või mitte. Ei sobiks ju ometi ennast kordama hakata. Samas, mõned väljendid, nagu „abordijäänus" ning „küll vähk ta korjab", on ju ikkagi klassika, mida võib ikka ja jälle kasutada… Puidu ei hakanud kunagi ähvardama, tema oli vana kooli mees. Kolgaküla, 8.34, ikka maas.

„Endel, miinus kümme…" ütles Puidu töiselt.

„Tean-tean… aga kui ma pean siin teenijat ka mängima, siis ei saa ka kiiremini," ütles bussijuht ja andis mäest alla sõites natuke gaasi. Nõksaku peal, kuhu kaardil on tähistatud punktiiri meenutava leppemärgiga „looduskaunis vaade", tegi buss libedal teel lõnksu vastassuunda, nii et juht pidi vastu sõitnud auto vältimiseks kohe ka kiire liigutuse paremale tegema, ning Puidule aegluubis tundunud hetke järel rullus buss teepervelt alla, kaks korda üle katuse, kuni jäi uuesti ratastel seisma. Bussis olnud kuuest inimesest oli seal järel kolm: Karl Puidu ning kooli teel olnud kümneaastased tüdrukud, kellele olid sõnad peale loetud, et turvavöö pannakse kinni ka bussis. Läbiraputatud reisijad ajasid end suurt midagi lausumata püsti ja Puidu avas jõuga ukse. Endel Tamm oli lennanud triibuliseks värvitud surnud puuoksa otsa, mis turritas tema seljast välja nagu hari tundmatul dinosauruseliigil. Pisut eemal lumisel väljal paistis punaste saabastega reisija keha. Puidu kahlas läbi lume ja nägi, et midagi polnud enam teha. Ta seisatas hetkeks, võttis siis taskust võtmehoidja, tõmbas selle küljest välja väikese taskunoa ja lõikas endale punaselt saapalt ühe nööbi ning pistis selle taskusse. Ta vaatas veel korra näosaate finalisti ja astus siis läbi lume bussi juurde tagasi. Seal oodanud poiste juures peatus esimene vilkuriga auto, juhuslikult mööda sõitnud politsei.

„Kuradi jama!" ütles ähmi täis vormikandja inspektor Puidule vastu joostes. Puidu kirjutas tahvlile 8.40 ja tõmbas selle taha väikese ristiga.

Järgmine buss saabus kuue ja poole tunni pärast.

Tauno Vahter on korra peaaegu sõitnud bussiga Loksale, aga loobus sellest sõidu umbes kolmetunnist kestvust nähes. Küll on ta korra sattunud esmaspäeva hommikul kell 9 väljunud Tallinna-Tartu bussile, mis jõudis kohale 1 tunni ja 57 minutiga. Nädal hiljem sõitis sama buss Põltsamaa lähedal kraavi ja ainult üks teises reas istunud naine ütles „oih!".

HOMME LAHINGUS...

Luges **Kerstin Vestel**

„Mailased" on Peedu Saare teine avaldatud teos, debüüdi tegi ta nimelt 2018. aastal romaaniga „Pascual". „Mailased" on lugu armastusest, traagilistest sündmustest ülesaamisest ning sellega kaasnevast üksindusest ja üksildusest.

Raamat on saanud oma pealkirja kevadliillede mailaste järgi ning selle jutustaja, nagu ka autor, on kroonik, kes kogub kirglikult lilli ja liblikaid (peamiselt lilli). Seoseid autori eluga on veelgi: romaani loo kujunemisel on tähtis osa klassivennast muusiku Mardi traagilisel surmal. Sellest tundub, et tegemist on (mõningal määral) omaeluloolise teosega, kuid tahaksin kohe vältida autori eluloo ja romaani sündmuste samastamist.

ÕNNETU ARMASTUSLUGU

„Mailasi" lugedes tekkis esmalt tunne, et tegu on ühe üsna naiivse ja õnnetu armastuslooga, mis on saanud jutustaja jaoks kinnisideeks ja võitluseks… võitluseks peamiselt iseenda ja oma üksildusega: „Vaata, sa lihtsalt ei taha enam üksi olla, tahad, et keegi sind ootaks." (lk 131) Tegelasjutustaja nime ei ole raamatus kordagi mainitud. Kirjutatud on kogu teos „Sulle", kes, nagu hiljem selgub, on keegi mailaseplika Veronica: „Tead, kas tead! Kui ma Sinuga enam sina-vormis rääkida ei taha, kas võin Sind lihtsalt Veronicaks kutsuda? Mailaste järgi. Luba ikka, palun! Mailased (ladina keeli *Veronica*) on kevadised lilled, mailaste järgi sinetas treppide kõrval, kus me laupäeva varahommikul esimest korda kohtusime, kus ma Sind justkui ootasin, suits näpus, pudel käes ja purupurjus." (lk 83–84)

Muidugi püüab nimetu jutustaja Veronicat unustada, kasutades selleks teada-tuntud destruktiivseid võtteid: rohkelt alkoholi ja üheöösuhteid.

Veronica on noor sünget muusikat viljelev artist, kellesse jutustaja on meeletult armunud. Ta üritab end küll sõnades korduvalt ümber veenda, et see armastus ei ole loodud kestma: „Eks see pidigi läbi saama. Sest Sa oled liiga noor ja liiga ilus! Punkt. Nii ma endale korrutasingi: liiga noor ja liiga ilus." (lk 99) Kuid ühepoolsed sonivad ja kergelt hullunud armastusavaldused jätkuvad. Jutustaja elab pikalt justkui enda väljamõeldud maailmas: loeb pidevalt juba ammu katkenud sõnumivahetust oma mailaseplikaga, meenutab kevadist nädalavahetust, mil nad kohtusid, ja loodab selle kordumist. Kujutletav taaskohtumine muutub tema jaoks lausa obsessiooniks: „Ma lihtsalt… ma lihtsalt tahtsin seda tüdrukut, tahtsin pööraselt! Tahtsin endale!" (lk 164) Muidugi püüab nimetu jutustaja Veronicat unustada, kasutades selleks teada-tuntud destruktiivseid võtteid: rohkelt alkoholi ja üheöösuhteid.

Minu jaoks on hea raamatu tunnus seegi, kui lugemine tekitab nii tugeva emotsiooni, et tahaks raamatu vastu seina visata.

Silma hakkas viide **Javier Maríase** teosele „Mañana en la batalla piensa en mí" ehk „Tomorrow in the battle think of me" ehk „Homme lahingus mõtle mu peale". Autor kasutabki teoses läbivalt fraasi ja selle tõlget kahes keeles. Minu meelest kirjeldab see lause väga hästi ka romaani üldist meeleolu – eks tundub raamatu põhjal armastuski olevat lahing. Kogu romaani ajal on õhus pinge ja küsimus, mis on selle lahingu lõpptulemus, kuid selge on see, et armastuses ei saa olla ei kaotajaid ega võitjaid.

Armastus Veronica vastu seob romaani kõik sündmused lõpuks üheks tervikuks, kuid loo kujunemisel on olulisi aspekte veel: jutustaja klassivenna Mardi enesetapp ja klassiõe L.-i hukkumine keskkoolis autoavariis. Kõik kolm – nii Mart, L. kui ka Veronica – on muusikud. Esialgu tundub, et mitte kuidagi omavahel seotud, kuid siiski… „Kas midagi veel? Kas midagi juhtus veel? Jah, juhtus, paljugi! Üks viib teiseni ja tundub, see kõik ei ole juhus, kellegi hea- või pahatahtlik käsi lohistas niidi otsas paberist lipsu, või ehk niisama, mängulustist." (lk 169) Teose lõpus põimuvad omavahel mitmed esialgu eraldiseisvad sündmused ja kõik moodustab loogilise terviku.

KAS MIDAGI (JUHTUS) VEEL?

Kes aga pelgab, et tegemist on üksnes järjekordse romaaniga (vastamata) armastusest, siis nii see päris ei ole. Lugemist on ka loodushuvilistele. Autor annab teatava ülevaate looduskrooniku igapäevatööst ning puistab vahele ladinakeelseid taimenimetusi. Jääb mulje, et krooniku töö on küll liikuv, kuid väga üksluine. Terve suvi tuleb jutustajal veeta erinevates Eestimaa paikades ning käia päevad otsa metsast lilli korjamas ja liblikaid püüdmas. Nädalavahetustel on aega tulla hetkeks koju T linna (ehk siis Tartusse), pesta riided, panna taimed kuivama, juua rohkelt alkoholi, proovida unustada oma eksistentsiaalset ängi ning esmaspäeval taas tööle minna – mis küllap tekitab äratundmist nii mõneski, kes on pidanud pärast intensiivset nädalavahetust taas ühiskonda integreeruma: „Ueks päevaks tuli olla puhanud ja kaine. Kaineks ehk saabki, aga puhanuks, kuidas?" (lk 142)

Siililit meenutab romaan mulle **Tõnu Õnnepalu** viimaseid teoseid. Saart on võrreldud Õnnepaluga varemgi, näiteks **Peeter Sauter** kirjutas Sirbis ilmunud „Pascuali" arvustuses, et tolle romaaniga meenub talle just Emil Tode „Piiririik".[1] Lihtne kirjastiil, abstraktsus, melanhoolsed meeleolukirjeldused ja mõtete hüplikkus on need, mille pärast mulle „Mailasi" lugedes kohe Õnnepalu meenus. Suur šrift, lühikesed peatükid ja rohke sulgude kasutamine täpsustuste jaoks on omased nii „Mailastele" kui ka Õnnepalu viimastele teostele. Ka „Mailaste" kaanekujundus meenutab veidi Õnnepalu „Lõpmatust".

Kui ma aga juba „Mailasi" „Lõpmatusega" võrdlema hakkasin, tasub ära märkida, et erinevalt Õnnepalu meeleolukirjelduste jadast jõuab Peedu Saar oma romaaniga kuskile – teoses on olemas kindel lugu, konkreetne süžee alguse ja lõpuga, mis Õnnepalul viimasel ajal puudub.

UNEST ÄRKAMINE

Saare luuleline proosakeel sobib hästi teose loo ja meeleoluga, tekst on voolav ja lugemine võrdlemisi sujuv. Lugesin raamatu järjest ilma pausideta otsast lõpuni läbi, sest selle romaani puhul oli kõik kaasahaarav – nii lugu kui ka stiil. Mis mind aga häiris, oli liigne sulgude kasutamine.

Võrreldes „Pascualiga" on „Mailased" kuidagi veenvam või efektsem. Ka „Pascual" on ühe tegelase päeviku vormis romaan, mis toob esmajoones esile just minategelase mõtte- ja tundemaailma, mis on minu meelest küll „Mailastes" palju paremini välja tulnud, sest tekst ei ole seekord nii fragmentaarne. Mõlemat romaani iseloomustab liikuvus ning elavdavad eri paikade kohakirjeldused („Pascualis" Londoni, „Mailastes" Eestimaa, peamiselt T linna). Just eri paikade kirjeldamine aitas mul teostega rohkem suhestuda.

Kokkuvõttes oli „Mailased" minu jaoks suur lugemiselamus. Romaani lõpp suutis tekitada lausa vau-efekti. Minu jaoks on hea raamatu tunnus muu hulgas seegi, kui lugemine tekitab nii tugeva emotsiooni, et tahaks raamatu vastu seina visata – mitte põhjusel, et see on halb, vaid vastupidi. Esimesel lugemisel tekkis teose lõppedes tunne, nagu viibiksin teises maailmas, millest üleminek tavaellu võttis pool päeva. Selle kirjeldamiseks sobiks „Mailastest" väga hästi üks tsitaat: „Mõnest unenäost ei taha kunagi ärgata, siis vastupidi, kui hea, et oli ainult uni, aga olgu siis kumba pidi just, üleminekud on alati liiga järsud, kohatud, üks maailm ei sobi teisega, oled nagu lolliks tehtud, segaduses, ei saa midagi aru." (lk 133) Sama tunne tekkis ka minul, olin nagu unest ärganud, samas teadmata, kas tunda kergendust või mitte.

[1] *Sauter, P. 2018. Lugude taastulek. – Sirp, 26.10.*

PEEDU SAAR „MAILASED"
TOIMETANUD PIRET PÕLDVER, KUJUNDANUD RITA METS
KIRJASTUS PARADIIS, 2019 / 182 LK

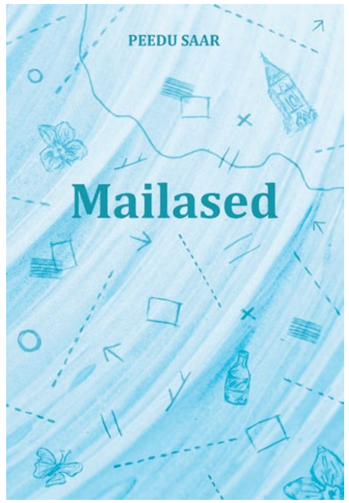

Kerstin Vestel on rööprähkleja, kes õpib vabal ajal kirjandust.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
NATIONAL LIBRARY OF ESTONIA
HARULDUSTE KOGU NÄITUSESAAL
RARE BOOKS EXHIBITION HALL
Oma riik!
Tartu rahu 100
07.02.—31.07.2020
Oma seadus!
Põhiseadus 100
Tõnismägi 2 Tallinn
E—R / Mon—Fri 10—20
L / Sat 12—19
nlib.ee

Fotod: Tina Bychkova

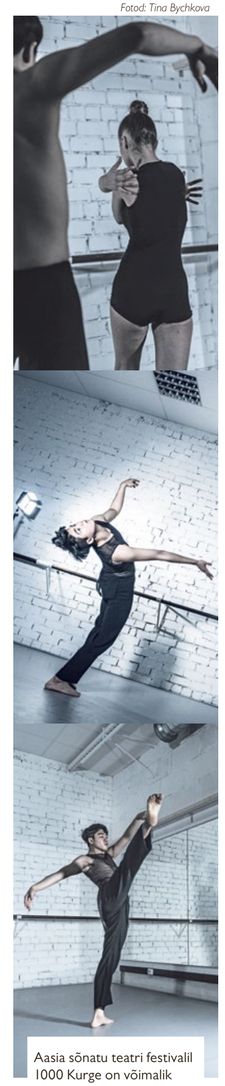

Aasia sõnatu teatri festivalil 1000 Kurge on võimalik näha Vene Teatris vaid 16. ja 17. märtsil Teet Kase balletilavastust „Kuldne tempel", mis on saanud ainest Yukio Mishima samanimelisest romaanist. Heliloojad Sander Mölder ja Timo Steiner, produtsent Tiiu Tamm. Lisainfo: *birdname.ee*

07.03.
LÕPUTA LUGU

7. märtsil avatakse Tallinna Kunstihoones maalikunstnik Mihkel Ilusa ning fotokunstnik Paul Kuimeti „Lõputa lugu". Siim Preimani kureeritud näitus võtab vaatluse alla meie maailma juhtivad nähtamatud süsteemid, mis aja möödumisest hoolimata üha püsivad. Avamisbrantš *pop-up*-baari ja muusikalise keelekastega Kaarel Valterilt algab kell 12, kaks tundi hiljem stardib ringkäik värskel näitusel ühes kuraatori ja kunstnikega. Lähem teave: *kunstihoone.ee*

07.03.
MARTIINI IMPRO KOGOS

Näituse „Tasakaaluviivitus" viimasel päeval, 7. märtsil kell 15 toimub Kogo galeriis (Kastani 48, Tartu) Martiini impro „parlanks", mis astub dialoogi Alex Reynoldsi filmiga „See uks, see aken" (2017). Filmi keskmes on tantsija Alma Söderbergi ja muusik Nilo Gallego duett, mis kompab indiviidi piire lähisuhtes. Martiini improvisatsioon on tajutav kui tavapärane elusituatsioon – ennenägematu argipäev, kena segipaisatus, igapäevane õudus, metsik rahu, närviline tühi vaikus. Vaata: *kogogallery.ee*

11./12.03.
GAULTIERI ŠIKK FRIIKLUS

11. ja 12. märtsil kell 18.30 saab kinos Sõprus osa festivali MoeKunstiKino eriseanssidest, mis toovad ekraanile äsja moelavadelt lahkunud legendaarse disainerí Jean Paul Gaultieri kabareeteatris Folies Bergère lavastatud suurejoonelise etenduse loo. Dokumentaalfilmi „Jean Paul Gaultier: šikk friik" keskmes olev *show* on ühtaegu nii fantastiline ja skandaalne kui muidugi ka vaimukas ja liigutav. Subtiitrid eesti ja vene keeles, sissejuhatus stilist Ženja Fokinilt. Soojenduseks näidatakse videograaf Getter Kuusmaa äsja valminud minifilmi. Info: *kinosoprus.ee*

Kaader filmist „Jean Paul Gaultier: šikk friik"

12.03.
PIGEM EI

Juhan Ulfsaki ja Von Krahli Teatri uuslavastus „Pigem ei" tõukub Herman Melville'i enam kui 150 aastat vanast lühijutust „Kirjutaja Bartleby", mille põhjal Taavi Eelmaa on kirjutanud uue iseseisva teksti. Tegevus toimub täiesti normaalses kopeerijate kontoris, kus aga – nagu küllap aimata võime – juhtub midagi, mis ei ole enam üldse nii normaalne. (Mis üldse on normaalsus? Jne.) Esietendus 12. märtsil. Lisateave: *vonkrahl.ee*

13.03.
KÖRTS NIMEGA UTOOPIA

Vene Teatris esietendub 13. märtsil vene dramaturgi Mihhail Durnenkovi näidend „Utoopia", mille on lavastanud Vanemuise Teatri näitleja, 2019. aasta parim Eesti lavastaja Karl Laumets. Näidendi peategelased on kauge ääremaa elanikud, kelle saatus on kujunenud üsna keerulistes oludes. Nüüd annab seesama saatus neile pealinnast saabunud ärimehe kujul aga ootamatult uue võimaluse… „Utoopia" räägib nii edasi- kui ka tagasipüüdlusest ning nende alatistest kaaslastest lootusest ja hirmust. Kava ja piletid: *veneteater.ee*

20.03.
HUNGR /// EMMA DJ

20. märtsil saabub Sveta Baari LGBT+ suunitlusega peole HUNGR esinema Prantsusmaal tegutsev produtsent ja plaadikeerutaja Emma DJ. Pariisis koos sõpradega populaarset reivisarja Fusion Mes Couilles vedav Emma DJ on põrandaaluse skeene tõusev täht, kelle sette võib iseloomustada sõnadega eklektiline, kiire ja värske. Peakülalisele sekundeerivad Köster, 3.6.9. ja teised kohalikud.
Detailid: *facebook.com/BaarSveta*

Emma DJ. Foto: press

20.03.
KODUMAIST *ART-HOUSE*-KINO

20. märtsil jõuab kinodesse Janno Jürgensi esimene täispikk mängufilm „Rain", mis jutustab vennaarmastusest, eneseotsingutest, hoolimisest ja vihkamisest, armumistest ja armastuse purunemisest ehk kokkuvõttes mõistagi vanast heast inimeseks (meheks) olemisest. Mängivad Indrek Ojari, Rein Oja, Laine Mägi jt, stsenaristid Anti Naulainen ja Janno Jürgens, operaator Erik Põllumaa. Info: *facebook.com/rainifilm*

21.03.
POEESIA TARTU PEAL

Luuletuur tuleb taas! 21. märtsil tähistatakse UNESCO kirjanduslinnas Tartus – ja samal ajal teisteski kirjanduslinnades – juba kolmandat korda ülemaailmset luulepäeva. Luulelugemised kulgevad pärastlõunast hilisõhtuni erinevais Tartu lokaalides suunaga Genialistide Klubist Aparaaditehase poole. Siin või seal (Salongis või Promenaadiviies või kus parajasti) astuvad üles mõned tallinlased (näiteks Maarja Kangro, Berit Kaschan ja Veiko Märka), aga muidugi ka plejaad lõunaeestlasi (Merca, Carolina Pihelgas, Jan Rahman ja Aapo Ilves – kui nimetada mõned). Täpne kava ja marsruut: *facebook.com/kirjanduslinntartu*

21.03.
RÖNTGEN *MEETS* BFTV @ HALL

21. märtsil liigub Raadio 2 tumemuusikasaade „Röntgen" ühes ürituses arjaga Beats From The Vault raadiost klubisse HALL ning sealt läbi otse-eetri tagasi raadiosse. *Live*-esinemisega astub üles Jamie Blacker ehk ESA Inglismaalt – mees, kes on varsti juba paarkümmend aastat biite loonud, ilmutanud terve rea albumeid ning teinud hulganisti *collab*'e ja remikse. Lisaks *live*'ile on HALLi raputamas BFTV DJd 4-got-10, Dirt Vessel ning Shiftwind. Külalisena olgu tervitatud DJ Neoondreed! Algus kl 23.59.
Info: *facebook.com/halltallinn*

26.03.
TÜRNPU, KOLDITS JA EMAKEEL

Paide Teater toob emakeelekuul lavale *ca* 5–105-aastastele mõeldud lavastuse „Blablabla", mille keskmes on keel ja kõik, mida sellega teha saab. Sõnamängud ja keelevääratused, värsid ja riimid, puterdused ja nimekirjad. Ning lõpuks muidugi kogu maailm. Esietendus 26. märtsil, lavastajad Eva Koldits ja Anne Türnpu, näitlevad Joosep Uus, Johannes Richard Sepping, Ursel Tilk ja Kirill Havanski. Originaalmuusika: Jaan Pehk ja näitlejad. Vaata lähemalt: *paideteater.ee*

KUNST
KELLELE EI MEELDIKS ETTEVÕTLUS

Väikepood Pärnus. Juuksuritöökoda Puhjas. Raamatupidamisbüroo Maardus… Paljud sukeldusid 1990ndatel rõõmuga (väike)ettevõtlusvabadusse ja pole siiamaani pinnale tulnud. Eesti reklaamib end maailmas sellega, et ettevõtte alustamine võtab meil aega vaid mõne minuti. Aga lõpetamine? Sellest räägibki veebruari lõpus Tartu Kunstimuuseumis avatud Flo Kaseraru isikunäitus „Ohustatud liigid". Kuraator Marika Vaarik, tekstilise dramaturgia autor Laur Kaunissaare. Info: *tartmus.ee*

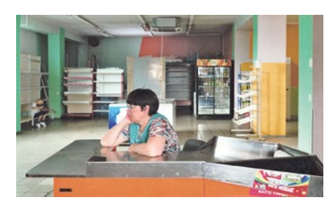

Kaader videost „Pehme maandumine"

NARVA
KUNSTI VÕIMALIKKUSEST NARVAS

Jaanuari lõpus avati Narva Muuseumi Kunstigaleriis näitus „Kas me sellist muuseumi tahtsimegi? Narva versioon", mis kutsub veel kuni 17. maini kaasa mõtlema kunsti ja Narva ja Narva kunsti(elu) teemadel. Ühelt poolt on see väga subjektiivse, Narva jaoks kõrvalseisja – kuraator Rael Arteli – pilguga tehtud näitus, teisalt aga uurib väljapanek üsna universaalseid teemasid – kunstiinstitutsiooni võimalusi ühes postindustriaalses paigas, eemal keskustest ja glamuurist. Täpsem teave: *narvamuuseum.ee*

EESTI MUUSIKA PÄEVAD

ilu

Nüüdismuusika festival

eestimuusikapaevad.ee

27.03. – 05.04. TALLINN / TARTU

Piletid saadaval: fienta.com ja piletilevi.ee

EESTI KULTUURKAPITAL

KULTUURIMINISTEERIUM

EHL Eesti Heliloojate Liit

Tallinn

Tartu heade mõtete linn

EAU Eesti Autorite Ühing